

LUND UNIVERSITY

Visioner i landskapet 1 och 2 : en materialsammanställning av hällkistorna i Göteryd socken och i Kronobergs län / Hällkistkatalog Göteryd socken i Kronobergs län

Ryberg, Ewa

2008

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ryberg, E. (2008). *Visioner i landskapet 1 och 2 : en materialsammanställning av hällkistorna i Göteryd socken och i Kronobergs län / Hällkistkatalog Göteryd socken i Kronobergs län*. (Archaeology@Lund; Vol. 2). Inst för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Visioner i landskapet

1 och 2

Ewa Ryberg

Visioner i landskapet

1

En materialsammanställning av hällkistorna
i Göteryd socken
och i Kronobergs län

2

Hällkistkatalog
Göteryd socken i Kronobergs län

Ewa Ryberg

Layout och redigering: Ewa Ryberg
Foto och figurer: Ewa Ryberg, om ej annat anges
Omslag foto: Göteryd 222.

För samtliga kartillustrationer gäller:
Ur GSD-Terrängkartan@Lantmäteriverket Gävle 2004
Medgivande M2004/3384

ISBN 91-89578-18-X
© Ewa Ryberg 2008

Del 1. Materialsammanställning

Inledning	s. 8
Val av undersökningsområde	s. 12
Den geologiska beskrivningen av Kronobergs län	s. 13
Hällkisttiden – periodisk avgränsning	s. 14
Målsättning	s. 15
Placeringen i landskapet	s. 16
Gravkonstruktion och idéerna bakom	s. 17
Hällkistregioner	s. 19
Forskningshistorik – en genomgång av hällkistlitteratur	s. 21
Allmänt äldre forskning och idéer	s. 21
Sammanfattning äldre forskning	s. 25
Allmänt nyare forskning och idéer	s. 26
Hällkistan som monument i landskapet	s. 27
Hällkistor i Kronobergs län med fokusering på Göteryd socken	s. 28
Göteryd, Rydeman och Kjellmark	s. 30
Summering – historik	s. 31
Källmaterialet – en presentation	s. 32
Fornminnesinventeringen då och nu	s. 33
Äldre inventeringar	s. 33
Förstagångsinventeringen	s. 33
Andragångsinventeringen	s. 33
Förteckning över sockennamnen i Kronobergs län	s. 34
Fornminnesinventeringen vs Kjellmark (Rydeman)	s. 35
Fornlämningskartor – Spridningskartor	s. 36
Karteringar	s. 37
Geologiska kartan – de äldre karteringarna	s. 37
Lantmäterikartornas användbarhet	s. 42
Hällkistor med fynd	s. 44
Gravfynd i Göteryd	s. 45
Gravfynd i Kronoberg	s. 46
Daterade hällkistor	s. 53
Definitioner	s. 56
Min definition av en hällkista i Göteryd	s. 56
Den omgivande topografin	s. 57
Hällkistregioner	s. 57
Kronobergs rösen och hällkistor	s. 57
Hällkistans lokalisering, orientering och storlek	s. 58
Hällkistans lokalisering	s. 58
Hällkistans orientering	s. 58
Hällkistans storlek	s. 59
Materialsammanställning – till nytta för vem?	s. 60
Avstamp för fortsatt arbete	s. 60
Referenser	s. 61
Innehållsförteckning databas	s. 66
Del 2. Hällkistkatalog - Göteryd socken i Kronobergs län	s. 67

Följande sammanställning och materialpresentation var från början tänkt att resultera i en akademisk avhandling. Men i takt med tiden och med ett heltidsarbete har möjligheterna till kontinuerliga sammanhängande arbetspass, där jag till 100 % kunnat ägna mig åt mitt avhandlingsarbete, blivit avsevärt försvårat. Otaliga är de gånger då jag fått börja om "från början" eftersom det fortlöpande arbetet har varit något ryckig. Jag har till sist insett att den stora avhandlingen ej kommer att läggas fram. Under en av mina återkommande springrundor, vilka är mina andningspauser i vardagen, mognade en tanke. I takt med att benen rörde sig och vinden susade förbi så flög mina tankar och förvånade mig. På rundan insåg jag att jag aldrig kommer att genomföra en avhandling och jag insåg också att jag måste inte heller göra det. Det är dock med en envishet som jag hållit fast vid avhandlingstanken i flera år eftersom min strävan aldrig har varit att skriva för byråådan. Men det som jag kom fram till under springrundan var att livet trots allt går vidare även om jag inte lägger fram en avhandling. Och att jag istället kunde stuva om texten och knyta ihop och presentera allt som en självständig materialsammanställning. En sammanställning som trots allt skulle göra så att mitt mödosamt insamlade och bearbetade material ändå kan bli tillgängligt för den som önskar ta del av det. Jag vill att mitt arbete inte skall ha varit förgäves.

Inledning

Materialet baserar sig på de senneolitiska hällkistorna och deras placering i landskapet. Det område som behandlas är i första hand den hällkisttäta delen i södra Småland, Kronobergs län med fokusering på Göteryd socken. Naturligtvis kommer jag också att beröra andra områden, inte bara i Sverige utan också i andra länder, men endast perifert. Valet av jämförelseområden kommer dock att styras av att det är *jag* som vill försöka förstå och få en uppfattning om vad som finns i och bakom fenomenet hällkista. Kan jag så presentera detta på ett förståeligt sätt och det väcker till diskussion har jag tagit ytterligare ett steg.

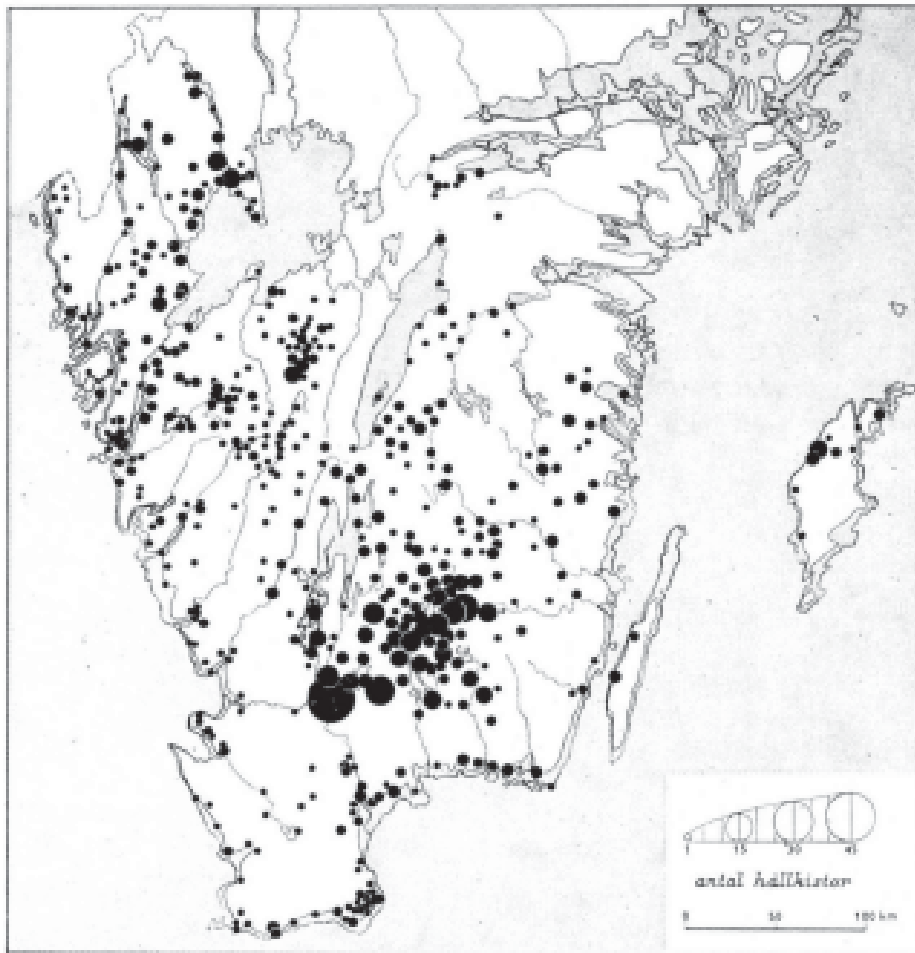

Figur 1. Karta över södra Sverige med Småland, Kronobergs län och Göteryd socken markerade.

Det har varit en lång arbetsprocess där materialinsamlingen startade 1989 och slutfördes under år 2003. Många har resorna varit till Statens Historiska Museum i Stockholm, Antikvariskt Topografiska Arkivet vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm och Smålands museum i Växjö. För att inte tala om de otaliga resorna jag företagit till Göteryd socken för att på plats besiktiga socknens alla hällkistor. Genom den långa tid det tagit har bearbetning, skrivsätt och tankar förändrats och slutprodukten har inte blivit det jag trodde när jag började.

1993 påbörjades andragångsinventeringen i länet och min "egen" socken, Göteryd, blev äntligen ny-inventerad under år 2001. Så den långa fördröjningen med detta avhandlingsarbete har inte bara varit negativt eftersom det nu finns så "färska" uppgifter som möjligt från huvudområdet.

Om hällkistorna avspeglar en ny religionsuppfattning eller en ny livs- och/eller dödsuppfattning är funderingar som har växt fram under arbetets gång. Man kan tänka sig att religionens och livsuppfattningarnas synliga uttryck i landskapet kan vara att uppföra och använda sig av hällkistan i begravnings-

Figur 2. Utbredning av hällkistor i Sverige. Efter Johansson 1961, fig.2.

ritualen. Hällkistan som begravningsform skulle då bli en symbol för det nya som introduceras, likaväl som andra begravningsformer har varit och är symboler för andra religioner/livsuppfattningar.

Stenålderns begravningsformer har varierat kraftigt och då framför allt under den yngre fasen. Utformandet av gravrummet/-platsen och de yttre markeringarna har uppträtt i olika skepnader. Man har vid skilda tider och i olika områden låtit gravläggningar ske ovan eller under mark, utan eller med en markering som antingen är monumental eller ej. Det har varit enskilda begravningar och det har varit upprepade begravningar i samma gravrum. Placeringen i landskapet har också varierat. Man har utnyttjat väl synliga platser men också områden som inte har haft någon framträdande plats i landskapet. Gravmarkeringen kan uppfattas som oansenlig men genom sitt läge i landskapet framstår gravplatsen som monumental. Gravläggning har skett inom boplatsoområden likaväl som utanför, i resursområdenas gränsområden. Gravmarkeringarna kan ha varit uttryck för sociala, kulturella och religiösa maktpositioner liksom att de också kan ha varit del av gränsmarkeringssystem. Men framför allt bör gravarna ha varit platsen för, det vi idag ibland kallar, den "sista vilan".

Under neolitikums senare skeden uppträder de mest monumentala formerna. Med monumentalitet menas inte bara storleken på själva graven, gravmonumentet, utan också placeringen i landskapet vilket utifrån omgivningen kan te sig monumental. De neolitiska stenkammargravarna utgörs i Skandinavien av de tre formerna: dösar, gånggrifter och hällkistor. Man kan se skillnader i gravrummets olika utformande, dvs. att förändringen av begravningsformen/-ritualen uttrycks genom en förändring av konstruktionen samt i den geografiska placeringen av gravmonumentet.

Hällkistor förekommer i huvudsak under senare hälften av neolitikum och under övergången till äldre bronsålder. Det är mycket troligt att kistorna i de flesta fall har täckts av ett röse. Det är framför allt under senneolitikum som hällkistorna byggs för att användas som begravningsrum. Begravning, ibland flera i samma hällkista, sker även under äldre bronsålder, men då kan det även vara fråga om gravläggning i redan befintlig kista. Fynd som dateras till järnåldern har också påträffats i ett antal hällkistor.

Här är det också fråga om efterbegravningar i redan befintliga hällkistor.

Förhistoriens platser kan många gånger vara synliga i nutidens landskap genom markeringar ovan mark. Dessa spår som vi ser berättar om aktiviteter och populationer. De förmedlar också en bild av hur det dåtida samhället kan ha fungerat.

Tre grundläggande frågor har varit drivkraften för materialinsamlandet:

- Var finns hällkistorna?
- Vad är det som geografiskt avgränsar hällkistområdet? Finns det fler områden med tydliga koncentrationer av hällkistor?
- Varför ligger hällkistorna där dom ligger?

Dessa tre frågor har i detta sammanhang inget värde var för sig utan bör integreras i varandra för att så småningom leda vidare i ett framtida arbete för att kunna förklara och beskriva hällkistan som fenomen.

Hällkistor finns i stort sett i hela Götaland. Det finns dock vissa koncentrationer och det är den största av dessa koncentrationer, Göteryd socken i Kronobergs län, som detta arbete behandlar. Södra Småland är ett område som har utnyttjats under stora delar av senneolitikum, vilket bl.a. förekomsten av hällkistor vittnar om. Vid inventeringarna har det visat sig att boplatser och lösfynd i Kronoberg län har en något annorlunda spridningsbild än hällkistorna vilka har en viss närhet till sjöar och vattendrag. I Kronobergs län förekommer inte några tidiga former av megalitgravar och här upp-träder hällkistor som den enda formen av storstensgrav. Introduktionen av ett nytt begravningssätt, dvs. gravläggning inne i ett konstruerat stenrum, innebär ett fullständigt nytt inslag i det senneolitiska landskapet i södra Småland. Hällkistan verkar uppträda som ett klart nytt fenomen. Själva behandlingen av den döde, placeringen i ett stenrum som täckts av ett stenröse, är ett ”nytt” inslag som bör ses i för-hållande till jordbegravningar där den döde grävs ner i en grop under mark. Det kan röra sig om skilda uppfattningar om vad som sker och händer efter döden, på ”andra sidan”, som gör att det ena begravningssättet väljs i stället för det andra.

Inom Kronobergs län är det i Göteryd socken och gränsområdena i socknarna Hallaryd, Pjätteryd och Hamneda där den avgjort största mängden hällkistor finns. Cirka 16 % av alla Kronobergs hällkistor är fördelade inom en yta som utgör ca 5 % av hela Kronobergs län. Ytterligare mindre koncentrationer finns i länet bl.a. i nordost mot Växjötrakten. Varför har framför allt Göterydsområdet varit attraktivt under den senare delen av neolitikum? Vad har varit orsaken till att denna del av södra Sverige drog till sig en befolkning som i sin begravningsritual uppförde stenkammargravar? Frågan om en eventuell invandring skall ställas i relation till de befolkningsgrupper som troligen redan etablerat sig i området. Det finns både lösfynd och boplatser som talar för att delar av Kronobergs län varit bebott under mesolitikum samt tidig- och mellanneolitikum. Det kan alltså ha varit en redan befintlig befolkning som anammade det nya gravbyggnadsskicket. Hyenstrand har i en artikel formulerat följande: ”Inre Syd-sverige.....ett sjö- och mossrikt högländ med moränhaltiga jordarter. De många vattendragen och sjöarna har skapat goda förutsättningar för kontakter och för insjöfiske, en i äldre tid troligen mycket betydelsefull aktivitet.” (1984 s.36). Vare sig det är nya grupper som funnit goda försörjningsmöjligheter i detta resursrika inland eller om det varit ett kontinuerligt utnyttjande under lång tid är det med all sannolikhet de ekonomiska resurserna som varit styrande för bosättning och då också val av gravplatser.

Vid behandlingen av hällkistorna som fenomen vill jag utgå från att det är som den sista viloplatsen som graven skall ses. Hällkistan är också platsen där den fysiska existensen av en individ upphör och något annat tar vid, gravrummet blir en övergångsplats. Valet av gravrum, formen på gravrummet, valet av gravplats och hur de efterlevande har behandlat den döde vid gravläggningen är intressanta funderingar. Idag ser vi hällkistan som ett monument i landskapet. Ett monument som, för oss som betraktare (passiva brukare), har ett visst värde. De aktiva brukarna, deltagarna i gravlägningsritualerna, gav hällkistan ett annat värde. Den synliga graven ger betraktaren möjlighet till hågkomst av händelsen, om dock ej av individen. Det som inte syns, en grav dold under mark, kräver en muntlig tradition för att bli ihågkommet. Det som är synligt, ett uppbyggt gravmonument, finns för ”tid och evigt”. Formen på graven, placeringen i landskapet, riktningen och storleken på hällkistan, allt detta kan

vara uttryck för de samhälleliga och religiösa strömningar och idéer som tog form under neolitikums slutskede.

Betingelserna har varit högst olika och vädret har inte varit det allra bästa när jag har inventerat och fotograferat hällkistorna i Göteryd. Årstiderna har skiftat och ljuset har varit dunkelt mellan granstammar buskar och snår. Det har varit snöfall, regn, dimma, gassande sol och ändå många gånger helt underbart att traska omkring i landskapet. Ensam med vindens sus, fåglarnas sång, rådjuret som snabbt försvinner bort och huggormen som ringlar undan från det solvarma röset. Att leta sig fram till en hällkista mitt inne bland trädstammar, ta fasta på ledningsgator, stengärdesgårdar och gränsmarkeringar, ta ut kompassriktningen och traska på.

I odlingsmarkerna, där stengärdesgårdar avgränsar åkrar och hagar har ängs- och åkerholmarna med sina hällkistor uppenbarat sig framför mig när jag svängt runt kröken eller kommit upp på någon kulle. Ett underbart odlingslandskap har brett ut sig och där har jag ibland träffat på dess inbyggare, som kommit fram och undrat vad jag sysslat med. Många hällkistor ligger också tätt inpå boningshus och på gårdsplaner. Jag har tassat runt försiktigt för att undvika att störa. Vid några tillfällen har jag knackat på för att få lov att ta mig över gårdsplanen och dokumentera deras hällkista.

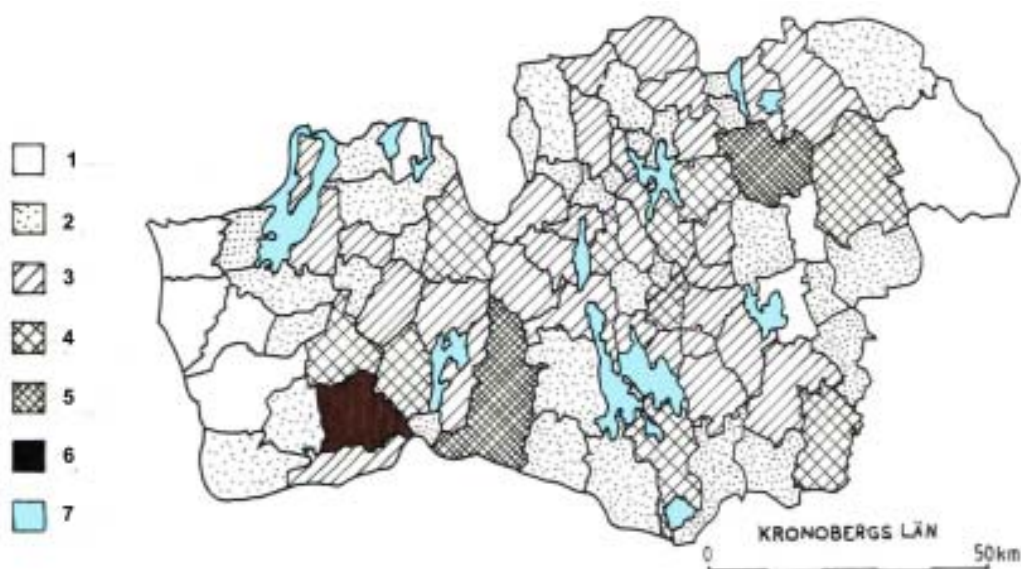
Det är många tankar som kommer när man står framför dessa gravar, ser förhöjningen, ser hällkistans stenar, ser groparna i rösen, ser omgivningen. Vad är det som *jag* kan utläsa från dessa lämningar? Sätter mina nutida värderingar och inlärdas uppfattningar gränser för hur jag kan tolka de synliga lämningarna, men också de osynliga. För det är i det vi inte ser, det som inte går att "ta på", som människan och hennes tankar finns. Jag vet inte hur dessa mina förfäder tänkte och fungerade i det vardagliga likväl som i det rituella, i de egna göromålen likväl som i de kollektiva. Jag kan bara, genom att ha ett så öppet sinne som möjligt, försöka skapa mig en bild och tillåta fantasin att dra iväg. Min bild av de som tog hand om sina döda och begravde dem i hällkistorna är inte lik någon annans bild och den är heller inte mer sann än någon annans. Det är det som gör det så spännande.

Med dessa inledande tankar och funderingar har jag velat ge en orientering om vad som styr min materialinsamling.

Val av undersökningsområde

Hällkistor finns i hela Götaland samt i de sydliga delarna av Svealand såsom Värmland, Närke, Uppland samt Öland och Gotland, se fig. 2. Den hällkisttätaste delen Kronobergs län i södra delen av Småland upptar en yta av 8 458 km². Länet består av de gamla folklanden Varend i öster och den södra delen av Finnveden. Inom denna yta fanns det fram t.o.m. år 1996 registrerat 4 809 fornlämningslokaler som i sig bestod av 16 559 fornlämningar. Efter andragångsinventeringen som avslutades 2002 har dessa siffror stigit till drygt 12 000 fornlämningslokaler innehållande drygt 34 000 fornlämningar. Det betyder att det genomsnittligt finns ca 1,4 fornlämningslokaler/km² och ca 4,0 fornlämningar/km². Den faktiska fördelningen per kvadratmeter är dock ojämn eftersom det finns påfallande fornlämningsfattiga områden. Dessa är framför allt belägna i gränsbygderna mot Kalmar län, Blekinge, Skåne och Halland liksom i bygderna mellan Varend och Finnveden. De registrerade lämningarna utgörs till stor del av gravar av vilka ensamliggande gravar med rösen, stensättningar med kal stenfyllning och hällkistor är i majoritet. Delar av länet, framför allt Varend, tillhör det rösetätaste i landet med den största koncentrationen i Växjöområdet. Huvudparten av rösen är belägna på gravfält av järnålderstyp. Hällkistan som gravtyp betecknas som en karaktärsfornlämning, dvs. är bland de mest frekventa i länet (Jensen, 1997). Av de registrerade fornlämningarna utgörs 609 stycken av hällkistor eller platser för förstörda och/eller borttagna hällkistor. Väljer man att även ta med osäkra hällkistlämningar, vilka utgörs av platser som skall bevakas, kan siffran stiga med ytterligare 179 stycken.

Kronobergs län består av 84 socknar och antalet hällkistplatser i respektive socken varierar från ingen till 119. I denna siffra, samt även i följande uppställning, är även medtaget platser för borttagna respektive uppgift om hällkistor. I 8 av socknarna finns inte en enda hällkista registrerad. Huvuddelen av socknarna har dock mellan 1 och 10 hällkistor/-platser registrerade. I 10 av socknarna finns 11 eller fler hällkistor. Bland dessa kan nämnas Dädesjö socken med 38 och Virestad socken med 54 hällkistplatser samt Göteryd socken som med sina 119 registrerade hällkistplatser är det klart hällkisttätaste området.

Figur 3. Karta över socknarna i Kronobergs län samt antal hällkistor i respektive socken. 1=0, 2=1–2, 3=3–10, 4=11–20, 5=38–54, 6=119 och 7=sjöar. Se vidare fig. 9 samt förteckning över sockennamnen (sid 28).

Valet av Göteryd socken som primärt undersökningsområde baserar sig på denna, i hänseende till den ytmässiga tätheten, stora mängden registrerade hållkistplatser (fig. 3).

Hela Kronobergs län finns med i materialredovisningen. Detta för att ge möjligheter till jämförelser och analyser mellan Göteryd socken och övriga socknar i Kronobergs län. Länets registrerade hållkistor visar en utbredning som i stort sett lämnar länets gränsområden i det närmaste tomma på denna fornlämning. Förhållandet i de angränsande länen/landskapen är likvärdig, dvs. det finns i stort sett inga hållkistor registrerade i gränsområdena mot Kronobergs län. De som finns ligger framför allt ut mot kusterna och i Västsverige är de också belägna i ett band in i Dalsland. Man kan därför säga att Kronobergs län bildar ett avgränsat område med tanke på hållkistornas placering. I detta område utmärker sig så Göteryd socken med sina 119 hållkistor.

Den geologiska beskrivningen av Kronobergs län

Småland utgör en del av Sydsveriges moränområde och berggrunden består av graniter och gnejser. Lokalt finns det också blockrika områden. Morän är den dominerande jordarten men i de norra och sydvästra delarna har isälvsediment stor utbredning och isälvsstråk i form av bl.a. åsar, kames och deltan finns längs större dalgångar. Med kames menas ett kuperat landskap som väsentligen består av isälvsediment. Sänkorna markerar avsmältning av isrester. I de västra delarna förekommer torvmarker bestående av högmossar (Sveriges Nationalatlas 1994 s.107; s.144).

Kronobergs län består av tre naturgeografiska regioner (fig. 4). Hela västra delen av länet tillhör den myrrika västsidan av Sydsvenska höglandet. Denna våtmarksdominerande region är resultatet av den relativt rikliga nederbörd som faller inom detta område. De centrala och östra delarna räknas som skogs- och sjörika slättområden. Den tredje regionen, det nordöstra hörnet av länet, tillhör Sydsvenska höglandets centrala och östra delar (Christoffersen, 1987 s.22).

Landskapet är relativt jämnt i söder men höjer sig successivt mot norr i bergsmassiv och plataer mellan mer eller mindre djupa sprickdalar. Området ligger till stora delar över högsta kustlinjen (HK) och nivån ligger i stort sett mellan 100 och 250 m ö.h. Det är framför allt i väster som isälvsavlagringar i form av åsar och deltan finns. Åsarna är en del av de större och mindre rullstensåsar som sträcker sig genom Kronobergs län i huvudsak i nord-sydlig riktning, med avvikelser åt både NO–SV och NV–SO. I den centrala sjörika regionen utbreder sig finsediment som en rest av fornsjöar (a.a. s.23).

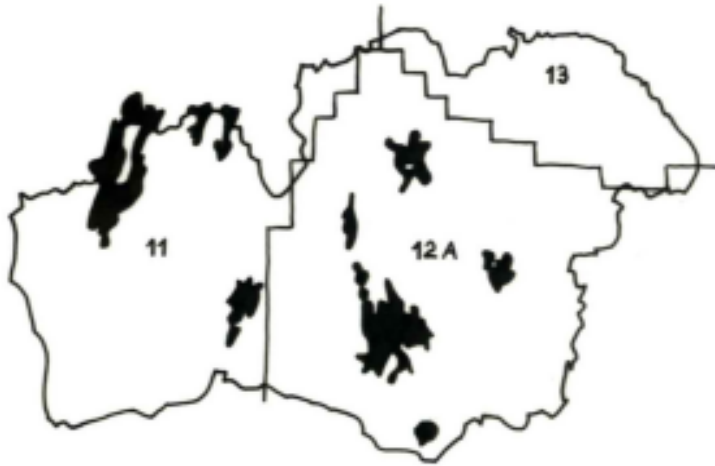
Kronobergs län är i dag till vissa delar ett relativt otillgängligt, skogigt landskap med höjder, våtmarker och sjöar som avlöser varandra. Den skogsvegetation som idag breder ut sig domineras av granen som är en sentida företeelse till stor del orsakad av plantering. Det gynnsamma klimat som rådde under stenålderns slutskede innebar istället en möjlig utbredning av ädellövskogar, vilka idag är kraftigt uppblandade eller helt borta.

Om vi tittar specifikt på Göterydsområdet så tillhör det Smålands södra skogsområde. Området utgörs av ett småkuperat landskap med ett flertal moränryggar, höjder och åsar vilka ligger omväxlande med dalgångar och sänkor på höjder mellan 104–176 m ö.h. Hallarydsåsen, som ligger utmed Helgeå i en NNO–SSV-lig riktning, sträcker sig genom Göteryd och Hallaryd socknar ner till Skånes norra gräns. Jordarterna i socknen består av moig och sandig morän med inslag av steniga och blockrika ytor.

Göteryd socknen är rik på sjöar, vattendrag och myrar. De största sjöarna är Römningen och Hängasjön och det största vattendraget är Helgeå som rinner i NO–SV riktning och mynnar ut i Hanöbukten på Skånes nordostkust. Väster om Göteryd socken och mer eller mindre parallellt med Helgeås övre lopp rinner Lagan, som har sitt flöde mot väster och sitt utlopp i Laholmsbukten i södra Halland. I sydvästra delen av socknen finns flera relativt stora mossområden. En geologisk och topografisk jämförelse mellan Göterydsområdet och de närmast belägna bygderna visar en större rikedom på sjöar och vattendrag liksom även på utbildade rullstensåsar i Göteryd.

De fyra socknarna i västra delen av länet, Lidhult, Vrå, Torpa och Hinneryd samt Dörarp socken i nordväst, saknar hållkistor (se fig. 3 och 9). Dessa områden är myr- och våtmarksrika. Socknarna Älghult, Herråkra och Hovmantorp i östra delarna av länet saknar även dessa hållkistregistreringar. Här är det dock inte förekomsten av myr- eller våtmarker som verkar vara en begränsande faktor. Utifrån

dagens topografi kan man ej få grepp om hällkistlokaliseringen genom topografiska kriterier. Det går troligen inte generellt att säga att det är dagens våtmarksförekomster som är avgörande för var hällkistorna återfinns.

Figur 4. Kronobergs tre naturgeografiska regioner. 11 – Den myrrika västsidan av Sydsvenska höglandet. 12A – De centrala och östra skogs- och sjörika slättnområdena. 13 – Sydsvenska höglandets centrala och östra delar. Efter Christofferssen 1987.

Hällkisttiden – periodisk avgränsning

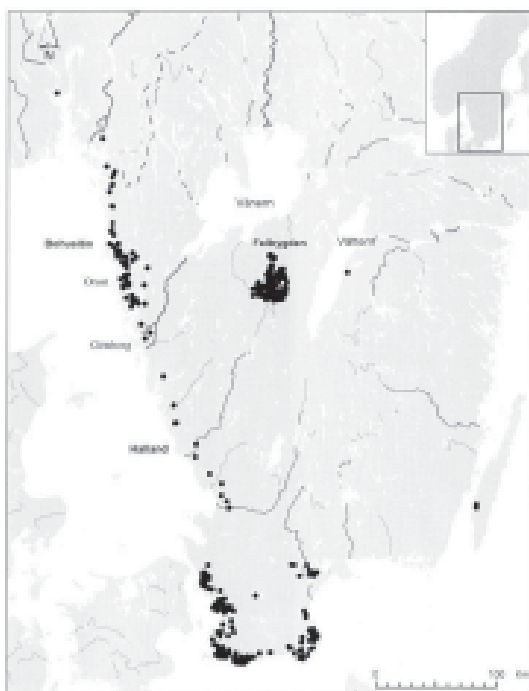
Den senneolitiska perioden i Skandinavien, som i tidigare skeden uppkallades efter den mest framträdande begravningsformen – hällkisttiden – har tidigare avgränsats mellan 1800–1500 f.kr. (Becker 1964 s.121, Stenberger 1971 s.120ff). Genom senare års ¹⁴C-dateringar och kalibrering av dessa har dock perioden fått en betydlig utsträckning och omfattar minst 600 år, från ca 2350 till ca 1700 f.kr. (BC) (Vandkilde 1989, fig. 1; 1993, fig. 1; 1996 s.312).

Den europeiska dateringen av hällkistorna, och då specifikt de i Bretagne i Frankrike från vilka de äldsta dateringarna härrör, anger tidsspännet 3250–2850 f.kr. Detta innebär att dessa är många hundra år äldre än de svenska. Användandet av hällkistorna upphör sedan under kopparstenåldern (kalkolitikum 2850–2250 cal. BC). Den svenska senneolitiska perioden bör, enligt Pattons´ resonemang, vara samtida med frankrikes tidiga bronsålder (2250–1500 f.kr.) (Patton 1993 ss.162, 174, 185). Har det varit en direkt idéspredning – eller spridning genom folkförflyttningar? Eller har det rört sig om en likvärdig ”uppkomst” av gravfenomenet på olika platser oberoende av varandra och vid olika tidpunkter?

Hällkistan i Sverige uppförs och används huvudsakligen under senneolitikum. Ett antal ¹⁴C-dateringar från undersökta hällkistor i några av Götalands landskapen bekräftar att dessa gravar finns inom periodavgränsningen för senneolitikum, 2350–1700 f.kr.

Målsättning

Spridningsbilden av megalitgravar i Sverige visar att det framför allt är kusten som är den gemensamma geografiska nämnaren. Spridningen verkar i stort sett ha följt kustområdena och man finner dösar och gånggrifter i Blekinge, Skåne, Halland, Bohuslän och på Gotland. Hällkistorna, som är den talrikaste gruppen av storstensgravarna påträffas i alla Götalandskapen, Värmland, Närke, Uppland samt på Öland och Gotland (se fig. 2). Det är inte bara i Småland utan i hela Götalands inland som det saknas dösar och gånggrifter, med undantag från Falbygden i Västergötland och Alvastraområdet i Östergötland (fig. 5). Dösarnas och gånggrifternas kustanknytning utefter bl.a. västkusten kan enligt Bertilsson vara orsakad av de försörjningsmöjligheter som finns i dessa områden, dvs. en blandad ekonomi. Hällkistornas anknytning till inlandet kan även dessa vara av likartad anledning, där istället kustzonen med sina öar, vikar och fjordar byts ut mot insjöområdenas och vattendragens miljöer (Bertilsson 1978).

Figur 5. Utbredningskarta med Dösar och Gånggrifter i Sverige. Efter Sjögren 2003, fig. 1:2.

Under senare delen av den neolitiska perioden sker antagligen en förändring av levnadsmönster och värderingar som bl.a. tar sig uttryck i en förändring av hanteringen av de döda. Man kan se introduktionen av hällkistor i nya områden, där de tidigare formerna av storstensgravar ej är representerade, som en följd av ökad bofasthet. Kanske representerar hällkistorna också ett nytt sätt att uttrycka den kollektiva samhörigheten. Möjligtvis skall man se gravmarke3ringen som tillhörig en familj/släkt. Det är en tanke som Welinder anser vara fullt troligt när han menar att på en del håll i landet hade varje familj var sin hällkista (1998 s. 202). Den sociala aspekten på ett samhälles uppbyggnad och funktion är en viktig del av den kulturella och rituella utformningen i samfundet. De ekonomiska förutsättningarna, dvs. det näringsfång som försörjer flertalet av samhällets individer, påverkar i hög grad de värderingar och åsikter som är rådande.

Hällkistan som gravform blir ett inslag i landskapet, inte bara i kustlandskapen utan också i inlandet. Inslaget tar sig inte samma synliga uttryck som dösar och gånggrifter utan hällkistorna för en mer dold tillvaro eftersom gravmarkeringen jämförelsevis inte är lika monumental som för de föregående storstensgravarna. För Smålands vidkommande måste dock hällkiströsen ha tätt sig mäktiga eftersom tidigare storstensgravar inte finns att jämföra med och att placeringen i terrängen på många platser kan uppfattas som monumental. I så gott som hela Götaland dyker så småningom hällkistorna upp.

Det är mot bakgrund av detta, den stora mängd hällkistor och den knapphändiga dokumenteringen av dessa, som valet av källmaterial och undersökningsområde fokuseras på Kronobergs län. En målsättning med denna sammanställning är att den skall ligga till grund för en vidare bearbetning av fenomenet hällkista, och att den även kan användas för att söka svaren på *varför hällkistorna etableras, hur dessa sprids och varför hällkistbrukarna koncentrerade sitt uppförande av dessa gravar till framför allt det område som utgörs av Kronobergs län* där storstensgravar inte tidigare varit representerade.

Hällkistorna kan ses utifrån olika perspektiv eller analysnivåer: Göteryd socken – Kronobergs län – Sydsverige – Nordeuropa, och det är utifrån dessa olika perspektiv och nivåer som resonemanget om hällkistor bör föras. De inledande diskussionerna om fenomenet hällkista och formuleringen av problemställningarna finns i artiklarna *The Phenomenon of Gallery-graves - A region's Identity* och *In the Deepest Forest of Småland - where the Gallery-graves are hidden* (Ryberg 1990; 1991). I dessa arbeten tas framför allt den rumsliga aspekten upp samt det som kan tolkas som särarter i en region.

Placeringen i landskapet

Hällkistorna i Kronobergs län är till stor del belägna nära vatten i någon form. Det kan vara sjöar eller vattendrag och även våtmarker. Den senare placeringen gäller dock inte för områden där våtmarkerna ligger tätt och är areellt omfattande. Dessa områden uppvisar en avsaknad av hällkistor. Ett annat förhållande är att hällkistorna kan ligga en bit ner på de mer eller mindre markerade moränhöjder som finns i landskapet. De är alltså inte som regel placerade på den högsta punkten i omgivningen utan närmast i ett slutningsläge. Höjder utgörs av moränsträckningar samt större och mindre moränkullar som i många fall gränsar till vattendrag eller våtmarker. Visserligen är det svårt att verkligen se de egentliga höjdförhållandena på grund av dagens skogiga landskap men tendensen är ändå tydlig. Naturligtvis finns det undantag där kistorna är exponerade högt i landskapet eller där frånvaron av vatten är uppenbar. Troligen skall man se placeringen av kistan utifrån flera kriterier där bl.a. nivåläget i förhållande till omgivande terräng är en av aspekterna. Placeringen behöver alltså i och för sig inte vara högt belägen i terrängen. Kistans läge, med sitt omgivande röse, kan visuellt uppfattas som mäktigt om terrängen så tillåter. Men trots allt måste man nog se närheten till vattnen som en av de möjliga orsakerna till hällkistornas placering. På något sätt har sjöar och vattendrag haft betydelse för hällkistbyggarna.

Kronobergs län har genom sin topografiska mångfald erbjudit en mängd resurser som varit värda att ta tillvara. Hyenstrand påpekar att södra Småland, som han benämner som hällkistornas centralområde, erbjuder goda förutsättningar för en blandad ekonomi (Hyenstrand 1984 s.49). Hyenstrand nämner också att en av orsakerna till hällkistornas skilda geografiska placeringar kan ha varit utnyttjandet av olika fångstsystem inom de vitt skilda topografiska områden som hällkistorna ligger i (a.a. s.54). Kronobergs län har genom sina våtmarksområden och vattendrag utgjort ett rikt och varierat resursområde. Men det har inte bara varit möjlighet för fångstekonomier att utvecklas, även agrar verksamhet såsom kreaturshållning och viss odling har det funnits möjlighet till.

De som begravde sina döda i hällkistorna bör ha haft en ekonomi som varit anpassad till den miljö där dessa kistor ligger. Den plats man väljer att placera gravarna i kan hänga samman med de resursområden man också väljer att utnyttja. Men placeringen av gravarna skall också ses utifrån den möjligheten att dessa även kan ha fungerat som gränsmarkeringar eller varit markeringar för centralområden.

Dösar finns framförallt utefter kusterna, i närhet både till maritima resurser och odlingsbara områden medan gånggrifterna dessutom återfinns i inlandet, specifikt Falbygden, i områden med lätta jordar, dvs. bra jordbruksmark för den tidiga odlingen. Jag skall här inte dra några slutsatser utifrån dösar och

gånggrifters placering men det råder dock en skillnad mot placeringen av hällkistorna som har en vidare spridning både geografiskt och topografiskt. Kronobergs län erbjöd inte vare sig maritima resurser eller lättodlade områden. Däremot kan det ha erbjudit en mångfald resurser av annat slag. Regionen utgjordes av områden med blockrik morän, sjöar, vattendrag och våtmarker, ett mångfacetterat landskap i inlandet. Ett landskap som troligen erbjudit flera olika resurser inom ett relativt begränsat område.

En av målsättningarna med denna materialinsamling är att försöka få fram underlag till en analys av vilka faktorer som bidragit till det intensiva hällkistbyggandet i Göteryd. Vad som varit den/de huvudsakliga resursen/-erna i detta område, dvs. varför placeringen av en stor mängd hällkistor har skett i Göteryd socken i Kronobergs län. Frågan jag bl.a. ställer mig är om det är tillgången till specifika resurser som varit orsaken till lokalisering. Kan även den ideologiska aspekten, idéspridningarna också haft betydelse för etableringen av hällkistorna inom Kronobergs län?

Gravkonstruktionen och idéerna bakom

Bakom allt som skapas finns idéer om hur det skall framstå, men det finns också en kunskap om hur detta skall förverkligas. Denna idé och kunskap erhåller man antingen genom att studera och efterlikna det som redan finns, eller genom att skaffa impulser från områden, både geografiska områden och idémässiga, som ligger utanför den egna vardagens gränser. Hällkistan som gravform skiljer sig från de andra formerna av stenkammargravar främst genom att den i sig själv inte ter sig lika monumental. Men också genom sin avlånga form och de oftast flatare vägg- och gavelstenar den är konstruerad av. Därav benämningen på gravformen, *hällkista*. Den har också en klart mer kistlik konstruktion, genom sina flata stenar, än gånggriften vilken även den har ett avlångt utseende fast med vidhängande gång. Hällkistan har dock i en del områden det som kan betecknas som förrum till själva kistrummet, en slags ingång. Förhållandet mellan gång och gravrum kan eventuellt haft betydelse under ceremonierna vid själva gravläggandet.

Någonting sker som gör att gravformen förändras och därmed antagligen också hela eller delar av gravritualen. Gravrummet förändras från dösens oregelbundet runda form (de äldsta dösar är dock rektangulära) och från gånggriftens stora avlånga gravrum med vidhängande gång. Både dösen och gånggriften är i de flesta fall uppbyggda av stora klumpstenar till skillnad mot hällkistans flata hällar. Gravrummet i hällkistan kan vara slutet, dvs. gavelstenarna i båda ändar finns på plats från början, eller vara öppet, oftast i södra gavelände. Är den ”öppna” kistan möjligen att betrakta som en hällkista med antydning till gång? Hällkistor med gavelhål, som endast finns norr om Smålandsgränsen, är en typ av konstruktion som i sig innehåller en gång. Det finns även en annan variant, där kistan är sluten men där det utanför ena gaveln finns två ”karmstenar”. Dessa ”karmstenar” bildar ett öppet förrum eller en gång utan tak. Denna typ av gravkammare är relativt allmänt förekommande bl.a. i Bretagne i Frankrike, exempelvis Ty ar C’huré i Morgat och Tressé i Le Trouchet (Burl, 1985 s.79, 94).

Figur 6. Exempel på hällkista (*allé couverte*) med karmsten utanför ena gaveln, Tressé i Bretagne. Foto: Ewa Ryberg.

Varför man bestämmer sig för att bygga hällkistor och använda detta begravningssätt bör ha sitt svar i att föreställningsvärlden förändras. Tillgången på råmaterial kan eventuellt också ha spelat en viss roll. Men valet av sten, de hällika stenarna, kan också ha varit medvetet gjort. Vid behov förekommer även klivna stenar för att åstadkomma så hällika stenar som möjligt. I och med den förändrade föreställningsvärlden har begravningsritualen och behandlingen av de döda säkert krävt ett annat tillvägagångssätt än vid tidigare begravningar. För att denna förändring skall kunna ske måste ett nytt tankesätt, en ny ideologi finna fotfäste hos den presumtive spridaren liksom hos mottagaren.

Spridningen av hällkistorna inom Sverige har antagligen skett dels utefter kusterna och dels in i landet längs vattenvägarna. För att ta sig till det sydsvenska höglandet från väst- eller ostkusten har framför allt Lagan och Helgeå fungerat som transportleder. Att vattendrag haft funktion som kommunikationsleder framgår till viss del när man studerar spridningskartor av hällkistor i södra Sverige. Många av kistorna ligger utefter vattendragen som rinner genom Kronobergs län.

Hällkistidén har fått stor spridning, inte bara till de svenska områdena utan till hela Sydskandinavien. Det finns inom den europeiska hällkistutbredningen grupperingar av hällkistor och variationer i konstruktionerna. Det man i första hand uppmärksammar är två huvudgrupper, dels de flerrummiga kistorna med eller utan gavelhål och dels de stora enrummiga kistorna. Både de flerrummiga och de enrummiga finns representerade i Skandinavien.

Hällkistan kan troligen räkna Västeuropa som sitt ursprungsområde. Denna har, liksom sina föregångare dösar och gånggrifter, en kustnära spridning men dessutom även en spridning till inlandet särskilt i floddalar. Av de två hällkisttyperna är det den stora enrummiga hällkistan som är av intresse för denna materialgenomgång. De har sin utbredning i Pyrenéerna i Spanien, i delar av Frankrike bl.a. Bretagne och i delar av Sverige; Skåne, Småland, Halland och Östergötland. I övriga områden i Europa, däribland Brittiska öarna, kustområdena på Iberiska halvön och i delar av Sydskandinavien förekommer andra former av hällkistor såsom bl.a. flerrummiga kistor och kistor med gavelhål (Kaelas 1962 fig. 2 och där anförd litt.)

Spridningen av stenkammargravar i Bretagne kan sägas vara likartad med spridningen i Sverige. Dösar och gånggrifter finns utefter kusterna medan kistorna framför allt finns i inlandet utefter floder och vattendrag som området är rikt på. Man skall dock inte dra allt för stora paralleller om likhet mellan hällkistområden på grund av denna spridningsbild. De franska hällkistorna är många hundra år äldre än de svenska. Frankrikes senneolitikum är daterad till 3250–2850 f.kr. (Patton 1993). Enligt Patton kan det inte vara fråga om vare sig migration eller idéspridning på grund av den stora tidsskillnaden.

Möjligheten finns att hällkistidén har spritt sig längs den nordeuropeiska kusten österut för att så småningom komma till Skandinavien. Vem eller vad som orsakat spridningen – kanske skolade megalitgravkonstruktörer ("missionärer") som färdades längs dåtidens kommunikationsleder och delgav sin kunskap. En kittlande tanke vilken dock inte har direkt förankring i något material.

En vidare utveckling av det europeiska/bretagnska perspektivet finns i artikeln *The Phenomenon of Gallery-graves - A Region's Identity* (Ryberg 1990). Utifrån de spridningskartor som finns publicerade ser man att det gemensamma för många av de megalitiska gravområdena är att de olika gravtyperna i regel ligger samlade gruppvis inom större områden. Ursprunget och utbredningen av framför allt de enrummiga hällkistorna skall eventuellt sökas i Bretagne, där även de andra formerna av hällkistor finns representerade (Arnal-Burnez 1956-57 fig. 19, Daniel 1960, Kaelas 1962 fig. 1 och 2, Hibbs 1987 fig. 9:4-5). De enrummiga visar sig också ha sin spridning i områden som topografiskt skiljer sig från varandra. Kistorna är representerade både i bergstrakter (Pyrenéerna), kuperade hedlandskap (Bretagne), sjörika inlands-skogsområden (Småland), kustområden (Skåne, Halland, Bohuslän) för att nämna några (Saraw/Alin 1923, Strömberg 1952, Arbman 1954, Kaelas 1962, Hibbs 1987).

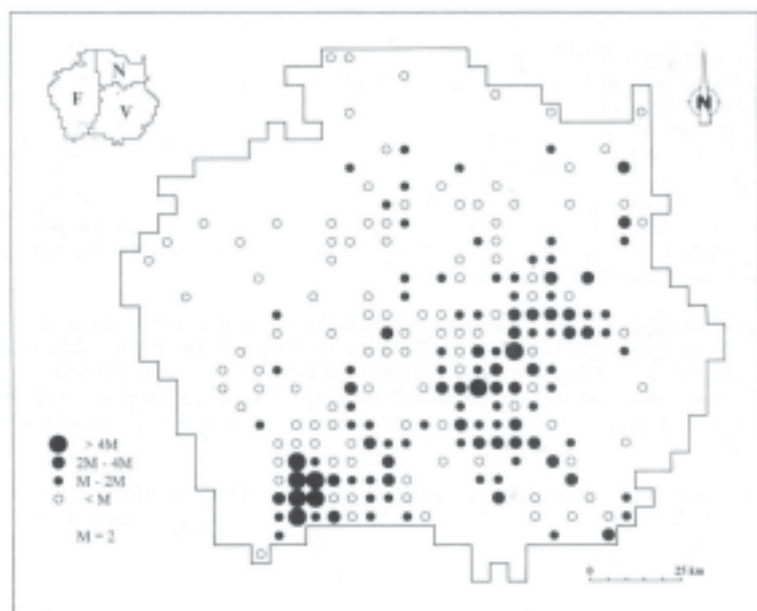
I Sverige finns utbredningen av de stora enrummiga hällkistorna i landskapen Skåne, Halland, Bohuslän, Småland och Östergötland.

Hällkistregioner

Inom Kronobergs län finns ett antal områden där hällkistor är mer talrika än i andra områden av länet. En arbetshypotes är att dessa områden kan betraktas som mindre hällkistregioner inom den stora regionen, Kronobergs län. Målsättningen är att försöka finna fram vilka funktioner dessa regioner haft och vilken eventuell koppling de har haft till varandra. Regionbegreppet som diskuteras i artikeln *In the Deepest Forest of Småland - where the Gallery-graves are hidden* (Ryberg 1991) tar bl.a. fasta på om det rör sig om homogena regioner eller funktionella regioner. I en homogen region är det likheter eller olikheter i miljön, objekttegenskaperna, som är avgörande. En funktionell region bedöms utifrån objektets bindning till skilda centra (Helmfrid 1969 s.18f). Förenklat kan man uttrycka sig att en region är ett område som utmärker sig gentemot sin omgivning i ett eller annat avseende och är klart avgränsat till närliggande område. Hällkistor i Göterd socken – för att kunna bedöma detta arkeologiska material i sin miljö är det nödvändigt att utgå från orsaker (impulser utifrån, samhällsförändringar, ändrad religionsuppfattning etc.) bakom valet av gravformen hällkista. Det geografiska områdets särdrag spelar också in. Det är utifrån detta man kan komma fram till regionindelningar (Hyenstrand 1984 s.20). Man får dock inte glömma bort att en regionindelning i högsta grad är subjektiv. Valet av kriterier för regionindelningen beror helt på forskarens uppfattning om vad som är relevant för ändamålet (Helmfrid 1969 s.27). Kriterierna, för bedömningen om Göteryd socken kan räknas som en speciell hällkistregion, skall sättas i relation till det genomgångna hällkistmaterialet i stort.

Under förhistorien har det funnits en nog så komplicerad uppdelning utefter olika områdens förutsättningar och detta är säkert inte främmande för de flesta forskare. Att varje region har sin egen förhistoria har bl.a. Mats Burström konstaterat utifrån Hyenstrands regionindelning. Burström menar att människor inom ett område har en samhörighet, på grund av att de lever inom en bestämd region med sina speciella förutsättningar (Burström 1989, 1991).

Det finns en klar och tydlig koncentration av hällkistor i Kronobergs län inom ett mindre avgränsat område, Göteryd socken i västra delen av länet. Spridningskartan, den rumsliga fördelningen, visar också att den största mängden hällkistor över ett större område är koncentrerad till sjösystemen i det centrala Varend, kring Växsjötrakten och söder där om.

Figur 7. Rumslig fördelning av lokaler med hällkistor i Småland. Efter Burström 1991, fig. 8.

Arbetet fokuseras på Götrydsområdet för att om möjlighet analysera om denna mängd av hällkistor är ett uttryck för att befästa någon form av egenskap inom denna region. Denna region skulle då förutsättas vara basen, utgångspunkten för den vidare spridningen av hällkistorna i länet, ett s.k. centralområde. Om man antar att de befintliga vattenvägarna, Lagan och Helgeå med sina förbindelser med

västkust och östkust, har underlättat etableringen av hällkistorna i Göteryd kan ett tillfälligt stopp av spridningen mycket väl ha skett här där dessa vattensystem näst intill strålar samman. Området kan ha uppfattats som en resursrik region. Den sydvästra delen av Kronoberg, där Göteryd socken har ett centralt läge, blir så att säga ”inramat” av dessa två vattenvägar. Efter att ha inhämtat impulser utifrån kan bosättarna i Göterydsområdet ha fungerat som idéspredare och gett upphov till nya befolkningsetableringar där hällkistan då är den ledande begravningsformen. Möjligheten finns även att det inom Göterydsregionen kan ha funnits en lokal situation som i sig har främjat ett nyskapande. Ritualen och konstruktionen, dvs. formen skall i så fall inte ha införts utan ”vuxit fram” på plats. Kan Göteryd ha fungerat som en innovationsmiljö?

Storleken på kistan och placeringen i landskapet kan vara direkta avspeglingsgrupper. Skall man se lokaliseringarna som stora eller små regioner eller som grupperingar inom en region? Det kan, som nämnts tidigare, röra sig om familjegrupper där varje hällkista utgör gravplatsen (monumentet) för en familj/släkt. Då blir också hällkistorna markeringar i landskapet som talar om vilka områden som är tagna i ”besittning”. Tydliga markeringar kan vara ett sätt för grupper av människor att förhålla sig gentemot andra grupper.

Mängden hällkistor inom Göterydsområdet visar också att detta område kan ha haft stor betydelse gentemot andra områden i Sydsverige under samma tidsperiod. Om det har varit av ekonomisk betydelse, att man har haft kontroll över något eller förmedlat varor, eller om det har varit av religiös/ideologisk betydelse kan än så länge bara ses som en spekulation. Orsaken eller orsakerna till anhopningen av hällkistorna i Göteryd kan vara en följd av befolkningsförflyttningar, kanske till områden där näringsresurserna erbjöd ett varierat kosthåll och där resurserna räckte till alla. En förflyttning där även en ny gravtradition följer med. Den kan också ha sitt ursprung i hanteringen av de döda. Genom impulser utifrån väljer en redan bofast befolkning att synliggöra sina gravar i form av stenmonument från att tidigare vid gravläggningar ha använt markeringar som med tiden försvunnit.

Antalet hällkistor som finns i Sydsverige, sett i förhållande till de tidigare megalitgravarna, är betydligt större. Det är dock svårt att bedöma ett genomsnittligt antal begravda individer per grav, vilket heller inte är ambitionen i detta sammanhang. Därav kan jag inte påstå att fler individer blivit gravlagda i gravar med synlig markering under ”hällkisttiden” än under tidigare perioder, eller att befolkningen ökat inom vissa geografiska regioner.

Forskningshistorik – en genomgång av hällkistlitteratur

I följande avsnitt har jag inriktat mig på att beskriva uppfattningen av hällkistan som fenomen utifrån ett urval av litteratur som behandlar hällkistornas ursprung och deras spridning både i tid och rum samt om konstruktion och typindelningar. Vid valet av litteratur vill jag dock inte göra anspråk på att ha gjort en fullständig sammanställning. Denna sammanställning skal snarast ses som en orientering av olika forskares idéer och slutsatser och de resultat som föregått den nutida forskningen. Så långt möjligt har jag emellertid försökt få med den litteratur som jag ansett vara av intresse och värde för att kunna belysa och föra ett resonemang om hällkistorna. Jag har också så långt möjligt försökt få med material som skrivits av olika forskare under skilda perioder.

I genomgången av litteraturen märks att forskning inom hällkistproblematik inte ägnats allt för stor uppmärksamhet i Sverige vare sig under tidigt skede när arkeologivetenskapen växte fram eller under senare tid. Dock har situationen blivit något förändrad med början under senare delen av 80-talet och under 90-talet vilket avspeglar sig bl.a. i arbeten som behandlar monumenten i landskapet samt i en del seminarieuppsatser med skilda inriktningar. Hällkistproblematiken har även behandlats i några akademiska avhandlingar som lagts fram under senare år. Men fortfarande finns det många aspekter att diskutera och fundera över vad det gäller hällkistan som typ och fenomen i samhället och i landskapet.

Detta litteraturavsnitt rör sig uteslutande om hällkistan som typ och/eller fenomen och behandlar inte hällkistan som monument i landskapet.

Allmänt äldre forskning och idéer

När började man intressera sig för hällkistan som förhistorisk lämning? Hur har man sett den som grav? Hur har man tolkat dess uppkomst och hur har man sett den som inslag i landskapet? År 1874 på den internationella arkeologikongressen i Stockholm (Congrès international d'anthropologie & d'archéologie préhistoriques) presenterar Oscar Montelius en fornlämningsbild av de vid denna tid kända gravkammare från stenåldern i Sverige i form av en karta: "Tombeaux de l'âge de la pierre en Suède" (Montelius 1876). Inom kartans utbredningsområde, som sträcker sig från Skåne i söder in i Värmland, Närke och Södermanland i norr, finns drygt 500 gravkammare markerade. Dessa gravar fördelar sig på 109 dösar (dolmens), 137 gånggrifter (sépultures ers à galerie), 211 stenkistor med synlig gravkammare (cercueils en dalles, la partie supérieure libre) och 66 stenkistor täckt med hög eller röse (cercueils en dalles recouverts d'un tumulus d'un cairn). De fristående kistorna har enligt Montelius en mer västlig utbredning än de under röse eller hög täckta kistorna. På kartans område för Småland finns markeringar för 15 stenkistor, täckta av hög eller röse. Fristående stenkistor med synlig gravkammare finns inte markerade i Småland. Däremot förekommer dessa i Värmland, Dalsland, Västergötland, Göteborg och Bohuslän. Montelius lägger också vikten vid att beskriva längd och bredd på gravkamrarna liksom även olika konstruktionsdetaljer. En del paralleller med delar av Europa lyfts också fram. Men i detta arbete finns inga reflexioner över hur han uppfattade dessa gravar i ett större sammanhang. Det är endast en genomgång av typer.

Montelius skiljer alltså mellan ej täckt hällkista (i regel synliga takhällar, s.k. fristående hällkista) och hällkista under hög eller röse (1874 s. 121ff; 1875 s. 1ff; 1906 s.47f). Men han påpekade också att det kan vara osäkert om högen/röset redan under stenålder har täckt hällkistan, eller om detta skett först under senare skede (Montelius 1874 s.129). Montelius menar också att fristående hällkistor, de med synliga takhällar, är en äldre form och att den yngre formen är de kistor som är täckta med hög eller röse (1875, 1896 s.184; 1906 s.47f). Med detta vill Montelius påvisa att formerna på samtliga stenkamrargravar i Skandinavien "utvecklats sig ur och följt hvarandra" (1896 s.182). Detta utvecklingsförlopp för hällkistan beskriver Montelius på följande sätt:

– ”Gånggrifter med firsidig eller aflång kammare och gång från ena kortsidan: grafven bygd och täckt af ganska tunna stenar (hällar); gången kort stundom bred; taket obetäckt, eller hela grafven dold i en rund hög af jord eller sten (röse).

– Hällkistor af äldre form: grafven bygd och täckt af hällar; kammaren firsidig; endast antydan af gång, eller ena gaveln öppen (ej tillsluten av häll); taket obetäckt, eller hela grafven dold i en rund hög af jord eller sten (röse).

– Hällkistor af yngre form och stenkistor: grafven firsidig; alla sidor slutna; täckt af hällar. Det hela doldt i en rund hög af jord eller sten (röse).” (1896 s.184).

De fristående hällkistorna, som mer eller mindre är övertäckta, skall enligt Montelius kännedom inte förekomma i Småland. Det gör däremot de stenkistor som är dolda av högar eller rösen och vilka innehåller obrända ben och fornsaker av sten. Dessa sistnämnda kistor tillhör enligt Montelius troligen stenåldern (1874 s.136f).

Nordman menar, liksom Montelius, att hällkistan (som han omnämner som stone cist) har sin utveckling både från dösar och gånggrifter, men inte genom kontakt med nordiska former utan genom koppling till nya impulser utifrån (1935 s. 23). Montelius fjärde gånggriftsform (”gånggrift med firsidig eller aflång kammare och gång från ena kortsidan”, 1896 s.184), omnämner Nordman som ”passagegrave” (Nordman 1935 s.14), ”passage-tomb” och ”passage-cist”. Denna ”passage-cist” ville Nordman ha med som en variant av de olika hällkistformerna (s.23f).

Nordman är också av den åsikten att det finns megalitiska och icke megalitiska hällkistor (s.23ff). De sistnämnda skall vara de som är avsedda för endast en begravning. De megalitiska hällkistorna indelas i:

– Kistor med kammare och gång i längdriktningen N–S. Dessa är ca 4–6 m långa, har en bredd på ca 2 m och en höjd på ca 1 m. Stenarna är ganska stora och gavelhål kan förekomma. De omges av en låg hög.

– Långa enrummiga kistor som har en längd endast upp till omkring 4 m och orientering i Ö–V. Den östra gaveln kan vara öppen eller tillsluten med mindre hällar. Kistan är helt täckt av en hög.

Tidsskillnaden mellan dessa två varianter är inte helt klart formulerat men Nordman anser dock att de enrummiga kistorna utgör den yngsta formen (s.53).

Lindqvist å sin sida menade att den nordiska dösen (i sin renaste form byggt av fem stenar: en takhäll och fyra sidostenar varav två bildar långsidor) med tiden förvandlades till hällkista (1935 s.130f). Gånggriften skall ha haft en egen omdaningsprocess (s.131ff). Lindqvist uttalar sig också om vilka hällkistor han anser representerar senneolitikum, eller ”hällkisttiden” som han själv skriver. Det är ”endast de stora, med förrum försedda hällkistor” (s.140). De övriga kistorna som i allmänhet är mindre och helt saknar ingångsanordningar hänför han i stort sett till brons- och järnåldern. För att ha återanvänt kistorna skall man enligt Lindqvist ha avlägsnat en eller flera takhällar. Han nämner dock att dessa små kistor delvis kan tillhöra hällkisttiden. Små hällkistor skall också bl.a. förekomma mycket talrikt i Småland (s.143). Inte någonstans omnämns några måttangivelser, dvs. storleksförhållanden.

Arbman behandlar i sin översikt av Hallands forntid bl.a. hällkistornas ursprung och periodtillhörighet (1954 s.46ff). Han delar upp kistorna i två grupper: 1) Den större, för flera individer byggda kistan, 3–6 m lång, orienterad i N–S, men lika ofta i NO–SV eller NV–SO och 2) den lilla hällkistan avsedd endast för en person och som regel orienterad i Ö–V. Den lilla kistan anser Arbman ha kommit till Halland från Skåne, där visst inflytande från Själland kan spåras (s.56). Den stora enkla kistan, menar Arbman, har inte utvecklats ur gånggriften. Han intar därigenom en annan ståndpunkt än Nordman och Montelius. Arbman påpekar också allmänt att ”Impulsen att bygga hällkistor mottogo säkerligen nordborna utifrån.”. Detta med tanke på att samma gravform troligen utvecklats och funnits tidigare i Västeuropa (s.56). Dessa två kistformer, den stora enkla och den lilla, skall ha haft sitt ursprung i två olika traditioner. Den stora enkla skall kopplas samman med ett megalitiskt ursprung med massgravar och den lilla kistan skall kopplas samman med jordgraven för en person vilken är den vanligaste gravformen inom den gropkeramiska kulturen liksom inom stridsyxekulturen. Den stora och lilla kistan har förekommit sida vid sida i hela Sydsverige och Danmark (s.49).

Megalitkulturens vagga skall, enligt Åberg (1912), dock ha stått i Norden och haft en blomstrings-

period med befolkningsökning som följd. En förflyttning (utvandring) mot söder utefter kusterna har så skett varvid gravkonstruerandet har förts med. Dock skall denna folkvandring så småningom ha upphört för att i stället, från Skandinavien kuster, dra sig inåt landet eftersom det här fanns lämpliga vidder att ta i besittning för åkerbruket som vid denna tidpunkt framträdde (s.46f).

Åberg bygger hela den här teorin på sitt resonemang om flint- och stenyxornas utveckling inom Campigniekulturen i Frankrike och Erteböllekulturen i Norden, en utveckling som visar att Norden varit centrum för flintkulturen (s.47). Åberg för i detta sammanhang även in Indogermanernas ursprung och utbredning, vilket kan spåras genom bl.a. gravmaterial i megaliterna (s.48ff).

Angående megalitgravkulturens uppkomst och impulserna till att konstruera dessa gravar är Åberg av den åsikten att megalitgravarna, trots sitt ursprung i Orienten (se även Montelius 1896), skall ses som en självständig idé ”..i en så primitiv kultur som megalitkulturen.” och att denna idé måste ha uppträtt på ett tidigt stadie (Åberg 1912 s.50f). Man kan dock fråga sig var denna idé skall ha kommit från, vilket Åberg själv inte ger någon förklaring till.

Angående konstruktionen och förutsättningen för gravbyggandet har Åberg en icke oviktig bemärkning, nämligen beroendet av material. Han säger ”..grafvarna i Europa äro rikast utvecklade i de trakter med riklig tillgång på material för deras byggande. De äro talrikast i Norden, Bretagne och Sydfrankrike.” (s.50). Man kan emellertid inte enbart hänvisa på tillgången av större sten, klumpsten eller hällar, som en förutsättning för gravbyggandet.

Till frågan om hur hällkistan har utvecklats och varifrån den kommer ansluter sig Forssander till den av Montelius (se tidigare) uppställda typindelningen av kistorna, hällkistor av äldre respektive yngre form samt fristående kistor (1936 s.108ff). Forssander menar också helt klart att det finns två typområden: den mellansvenska flerrummiga kistan och den sydliga enrummiga kistan. Den förra skall ha sitt ursprung från de jylländska kistorna, de s.k. Bøstrupkistorna (s.145). De senare skall tillhöra samma grupp som de själländska kistorna (s. 142ff).

Curt Wallin skriver i boken ”Gravskick och gravtraditioner i sydöstra Skåne” att hällkistan antagligen är: ”en översättning i sten av den träkista som användes i jordgravarna, eller en utifrån introducerad nyhet” (1951 s.17). Enligt Wallin skall jordgravarna vara stridsyxefolkets enmansgravar under flat mark där den dödes träkista täcktes av ett stort underjordiskt röse. Gravarna skall inte ha varit synliga ovan mark och någon närmare beskrivning på detta underjordiska röse lämnar inte Wallin. Vidare nämner Wallin att stridsyxefolket skall ha varit ett, över Bornholm till Sverige, invandrat folk (s.15). Tanken på en invandring, eventuellt med krigiska inslag, är dock inget som förespråkas idag vilket bl.a. Malmer påpekar (1989 s.11).

Kopplingen bakåt till stridsyxekulturens ”värld” syns även i uppfattningen av ideologier och i den sociala aspekten. ”De nya förhållandena liksom förändringarna i gravritualerna kan vara förknippade med en ny ideologi med markanta religiösa och sociala förtecken. Stridsyxekulturen präglades av en tydlig individorienterad struktur med ett mycket lagbundet gravskick.” (Larsson 1989 s.70 och där cit. litt.).

I sina studier av hällkistor från svensk-norska gränslandskap kommer Bengt O. H. Johansson fram till att den äldre uppdelningen i tre hällkisttyper: flerrummiga, öppna enrummiga och helt slutna, till fullo styrks av det genomgångna materialet (1961 s.23). Han påpekar dock att skillnaden i orientering och högens utseende inte följer grupperna. En klar ståndpunkt är, enligt Johansson, att ”de enrummiga, slutna kistorna på det hela taget är kortare och understiger 3 m” (s.23). Detta stämmer dock ej med de dokumenterade kistorna i Kronobergs län vilket materialredovisningen visar (se vidare hällkistkatalogen och databasen).

Största felkällan vid bedömningen av hällkistornas periodtillhörighet är enligt Johansson svårigheten att avgöra om en hällkista tillhör stenåldern eller en yngre period. Han konstaterar att det är svårt att särskilja vad som är en stenålders- respektive bronsålderskista utifrån kistans konstruktion och rösets/högens uppbyggnad (s.23). Men det är inte enbart konstruktionssättet utan den skadegörelse som flertalet hällkistor, med eller utan röse, eventuellt redan i forntiden råkat ut för som omöjliggör periodindelning för många av kistorna. En hällkista som berövas sitt täckande röse kan i ett slag förvandlas

från en kista av ”bronsålderstyp” till en kista av ”stenålderstyp”. En bedömning man kan göra om man väljer att typ- eller periodbestämma hällkistan utifrån sitt utseende (s.16).

Kaelas har i sin översikt delat in hällkistorna i två grupper: 1) flerrummiga, i huvudsak N–S orienterade kistor, 2) enrummiga, N–S eller Ö–V orienterade kistor, slutna eller öppna i södra respektive östra gaveländan (1962 s.33).

Den förstnämnda gruppen, flerrummiga kistor, anses av flera forskare (bl.a. Forsander 1936 s.158; Daniel 1960 s.61f och där cit. litt.) ha sina rötter i SOM-kulturen bland Parisområdet hällkistor. SOM-kulturen är uppkallad efter det centrala utbredningsområdet i dalarna till floderna Seine, Oise och Marne i norra Frankrike och södra Belgien. Den andra gruppen, enrummiga kistor, är svårare att hänföra till något ursprungsområde. Den ansågs förut vara en variant av de nordjylländska Bøstrup-kistorna, men dess motsvarighet finns även i västra Frankrike bl.a. i Bretagne, där även flerrummiga kistor finns. Frågan är hur man skall tolka det tidsmässiga förhållandet mellan de båda kistgrupperna, vilken som är äldre respektive yngre.

Ett eventuellt samband mellan de flerrummiga, gavelhålsförsedda kistorna i Västsverige och SOM-kulturens kistor är svår att förklara på grund av frånvaron av mellanliggande fynd. Stenberg skriver att ”...man har försiktigtvis talat om ett direkt traditionssamband eller idéutbyte mellan de båda regionerna.” (1979 s.125). Han påpekar också att möjligheten finns till ett inflytande från jylländskt håll vad det gäller den stora, nord-sydliga stenkistans insteg i Sverige. De mindre öst-västligt orienterade kistorna kan ha införts från kontinenten till södra delarna av Sverige eller via de danska öarna (1964 s.130).

Införandet av hällkistorna till Sydskandinavien kan mycket väl enligt Kaelas ha skett utefter sjövägar längs kusterna (1970 s.92). Denna idé har även Childe möjligen haft i tankarna när han påpekar att megalitgravarna framförallt finns i länder utefter Atlant- och Nordsjökusterna (1958 s.125). I detta sammanhang nämner också Childe att megalitbyggarna skulle kunna vara ”missionärer” som spred nya idéer längs kusterna (s.124). En fascinerande tankegång som måhända har svårigheter att kunna bekräftas.

Den bild över hällkistornas utbredning i Syd- och Mellansverige, som Johansson visar (1961 fig. 3), baserar sig på uppgifter från förstagångsinventeringen. Då dessa uppgifter är av så pass olika natur och av ojämn säkerhet är detta inte en komplett bild av hällkistans spridning. En ökning av antalet registrerade hällkistor har skett under de senare åren, men bilden har inte förändrats i stort utan den har snarare endast blivit förtätad. Ökningen av antalet registrerade hällkistor har skett genom de senaste fornminnesinventeringarna och delvis också genom en del arkeologiska undersökningar vilket oftast har varit exploateringsgrävningar.

Granskar vi vårt grannland i sydväst, Danmark, är det först i början av 1900-talet som kunskapen om gravkistorna från stenålderns slutfas blivit så stor att man här ser dem som ”...en særlig sluttet Gruppe med et eget kulturinhold.” (Kjær 1910 s.169f). Det är bl.a. genom Sophus Müllers ”Flintdolkerne i den nordiske stenalder” (1910) som de då företagna undersökningarna presenteras och ger denna nya insikt. Men redan 1897 hade Müller en idé om att det var en förändrad själstro som förklarade det ändrade gravskicket (1897 s.107f). Man skulle ha lämnat tron på att kroppen levde vidare efter döden och såg istället själen som det eviga. Graven var inte längre den dödes hus utan i stället en viloplats, ett gömställe för kroppen. Man övergick från de stora megalitgravarna till de rumsligt mindre hällkistorna.

Kjær påpekar att gångriften och gravkistan skiljer sig helt från varandra men trots detta har de enstaka likheter eftersom han uppfattar att de ”slutter sig till hinanden og efterfølger hinanden som forskellige udtryk for en væsentlig ensrettet Tankegang.” (1910 s.224). Han understryker också att det är helt klart att de jylländska gångrifterna och hällkistorna bägge är gemensamhetsgravar anlagda för upprepade begravningar (s.224).

De jylländska kistorna har, enligt Kjær (s.206), en ganska lång kammare orienterad i N–S. Oftast är en gång placerad i söder. Kistan (kammaren) är bred i förhållande till sin längd. Dessa kistor är täckta av en hög, eventuellt med stenblandning.

Kjær anser också i sin översikt att gravkistorna på Sjælland inte har legat synliga utan varit över-

täckta av en hög, vilken har bestått av krossad flinta, lera, stenar och jord (s.203). Kistorna ligger i Ö–V och den östra gaveln har varit lätt att öppna, dvs. denna gavel har fungerat som ingång. Längden på kistorna är omkring 3 m.

Sophus Müller har i två av sina arbeten, ”Vendsyssel-studien II” och ”Sønderjyllands Stenalder” gett uttryck för gravkistans samhörighet med dösen, dvs. en utveckling från denna (1911 s.192; 1913 s.292). I det tidigare arbetet påpekar Müller att gravkistan inte har förbindelse med gånggrifterna (1911 s.292).

Müller gör en uppdelning av gravkistan i en yngre och en äldre form. Den äldre varianten betecknas som gravkista med förrum eller gång. Den ligger i N–S och har förrummet/gången i S (s.291). Gravkistor utan förrum eller gång, som är den andra yngre varianten, har sin orientering i Ö–V och har ingången i Ö (s.292f). Müller är också av den uppfattningen att gravkistorna ursprungligen varit täckta (1913 s.291).

De jylländska kistorna skall vara något äldre än de själländska. Påståendet är baserat på det i kistorna funna dolkmaterialet (Kjær 1910 s.224). Kjær menar också att det material han redovisat visar på en mer kortvarig utveckling på Sjælland som frambringade en bestämt utpräglad kisttyp. I Jylland däremot utvecklades kistorna under en längre tid vilket resulterade i fler olika typer (s.224).

Mot uppfattningen att gravkistan har utvecklats endast från dösen ställer sig Rosenberg och han påpekar att både dösen och gånggriften som gravform användes när gravkistan började användas (1929 s.261). Kistan har fått drag från båda dessa former. Omvandlingen (utvecklingen) skedde genom att ”...Jættestuens Grundform omdannede man, [...] ved at afspærre, dvs. eliminere, Gange og aabne for Kamrets Ende.” samt ”...i stedet for Endestenen blev indsat to Indgangssten, er Jættestuen omdannet til den store Gravkiste.” (s.261).

Sammanfattning äldre forskning

Sammanfattningsvis kan man säga att det, rör sig om *två typer av hällkistor*. Det är den *flerrummiga* kistan och den *enrummiga* kistan. Storleken varierar hos båda men den flerrummiga anses vara större. Det finns även en uppdelning *stor enrummig* för flera begravningar och *liten enrummig* för endast en begravning.

När det gäller orienteringen är åsikterna blandade. Både stora och små kan vara orienterade i N–S liksom Ö–V. Detta kan eventuellt tolkas som att det inte är storleken som avgör orienteringen i första hand utan att det är områdets tradition eller dess topografi som bestämmer orienteringsriktningen.

Det är endast den enrummiga kistan som anses ha den ena gaveln öppen eller vara lätt att öppna och åter försluta. Öppningen ligger antingen i södra eller östra gaveln beroende på kistans orientering. Den enrummiga kistan som inte är öppen skall framför allt vara av den kortare typen, dvs. använd endast för en begravning.

Att hällkistorna varit täckta av hög eller röse påpekas i flera fall men det förekommer även tillfällen där det över huvudtaget inte nämns om hällkistorna från början varit synliga eller ej. Montelius tar dock upp frågan huruvida hällkistan har varit täckt av röse från början eller om den delvis varit exponerad (1874 s.129). Johansson nämner rösena som ett källkritiskt problem eftersom sentida urplockning från hällkiströsena har skett i större eller mindre omfattning (1962 s.16).

Ursprunget till den stora hällkistan skall ligga i den megalitiska traditionen. Enligt äldre uppfattning ville man koppla denna tradition bakåt till Orienten (se tidigare Montelius 1896; Åberg 1912). Denna uppfattning är dock föråldrad. Impulsen att uppföra monumentala stenkammargravar är något som förekommit i flera områden, under olika perioder, till synes oberoende från varandra. Troligt är dock att ursprung och utveckling finns inom det egna bruksområdets närhet.

Den tidigare klassiska utvecklingskedjan, dösar > gånggrifter > hällkistor, accepteras inte av alla forskare. Här anser man att gånggriften skiljer sig helt från hällkistan och att dösen skall ha haft en direkt förvandling till hällkistan. Även folkvandring tas upp som en anledning till hällkistornas (megalitgravskicket) införande. Men som sagt åsikterna om ursprung och utveckling varierar.

Några övriga drag som kan skönjas är de svenska hällkistornas eventuella samhörighet med (urs-

prung från?) Danmark, där den flerrummiga (mellansvenska) kistan kan ha förbindelser med de jylländska (Bøstrup) kistorna och den enrummiga (sydliga) kistan kan ha kommit från Själland. Forsander har typdefinitioner som anspelar på denna geografiska tillhörighet. Kopplingen till Själland kan ses i den sydsvenska respektive skånska kistan med sluten rektangulär kammarmform ”..och med starkt varierande kammarriktning och format. Norra Jyllands kistor sammanliknas med den mellan-svenska kistan av Skogsbotyp med avlång rektangulär kammare och ett vanligtvis i syd liggande förрум där en tvärvägg mot kammaren kan ha ett gavelhål.” (Forsander 1936 ss.139, 142ff, 154, 156). Kaelas noterar dock de allmänna uppfattningarna att den enrummiga kistan kan vara en variant av Bøstrup-typen och att den flerrummiga kan ha sitt ursprung i SOM-kulturen (1962 s.34f). Den inbördes skillnaden i övrigt mellan de danska kistorna är att de jylländska anses vara äldre än de själländska.

Generellt om den äldre forskningen kan man också skönja att dessa tidiga arbeten i huvudsak ägnat sig åt att beskriva och klassificera hällkistorna.

Allmänt nyare forskning och idéer

Märta Strömberg ställer sig frågan huruvida hällkistan är en inhemsk utveckling eller en förändring orsakad genom kulturkontakter. Detta gör hon i ett arbete, vilket närmast kan ses som en sammanfattning av hennes tidigare forskning (1996 s.5ff och där anförd litteratur). Någon typologisk utveckling från den fyrsidiga dösen lär de tidigt förekomna stenkistorna i Skåne dock inte vara. Möjligen kan dessa tidiga stenkistor ha utgjort ett förstadium till de hällkistor som förekommer på Österlen (s.6). Hon särskiljer framför allt två slags kistor. Den ena är byggd av relativt stora kraftiga hällar och till den andra har använts låga tunna hällar eller plattor. För båda kategorierna gäller längdmått på 2–3 m, ibland mindre och i vissa fall mer. Om kistorna rymmer flera skelettbegravningar och det förekommer tröskelstenar tillhör de sannolikt senneolitikum. I övrigt kan dateringen även vara bronsålder (s.8f).

Strömberg påpekar också att kontakter mellan folk i olika områden ger till resultat inte bara varuutbyte utan även inblick i kulturella förhållanden, gravseder etc. (s.8). Ett nog så viktigt påpekande då det är genom kontakter som impulser utifrån och förmedling av nya idéer sker.

Klaus Ebbesen är av den uppfattningen att hällkistorna inte tillhör den megalitiska traditionen. Han beskriver hällkistorna som en ny gravform (Ebbesen 1993 s.106). Att hällkistorna, och då specifikt de danska varianterna, inte kopplas samman med megalittraditionen kan bero på att gravarnas storlek i Danmark uppfattas som oansenliga i förhållande till sina megalitiska föregångare.

Tidigare ansåg man att det fanns en kronologisk skillnad i storleken på kistan och om gravrummet (kammaren) var tillstängd eller ej (Montelius 1886 s.184; Anderbjörk 1932 s.28). I dag vill man hellre förklara skillnader utifrån variationer i konstruktionen inom olika regioner. Variationer som antagligen beror på ritualer, de geografiska förutsättningarna och kulturella värden i samhället.

Curry Heiman tar i sin avhandling upp neolitiseringsförloppet i ett ytterområde i västra Värmland under yngre stenåldern. I syftet att utföra en arkeologisk landskapsanalys använder han sig bl.a. av pollenanalyser och de i landskapsområdet kända hällkistorna (2004 s.12). Genomgången av de Värmländska hällkistorna visar att dessa vanligen är 3–6 m långa och enrummiga. Riktningen på kistorna är huvudsakligen N–S (1995 s.41).

Genom att använda pollenanalys som metod försöker Heiman att se samband mellan uppförandet av hällkistor och en fortsatt försörjningsstrategi med betoning på jakt/fångst näringen. Det som emellertid kommer fram är att de agrara näringarna redan har introducerats när hällkistorna börjar förekomma (2004 s.119). Bebyggelseutvecklingen inom sydsmländska området under senneolitikum sammanfattas dock av Burenhult som att odlingsexpansionen påbörjas under denna period (1999 s.364).

I sex seminarieuppsatser från slutet av 80-talet och under 90-talet behandlas den svenska hällkistan i fem olika geografiska områden. Två exempel (Jacobsson 1986, Johansson 1993) är från Kronobergs län och behandlas därför i nästa avsnitt som specifikt är ägnat åt Kronoberg län, med tonvikt på Göteryd socken. Av de övriga fyra skall först nämnas den som behandlar Värmland. I denna uppsats var målsättningen att göra en kronologisk och korologisk indelning vilket dock inte lät sig göras (Fristedth 1986). Enligt Fristedth räknas Värmland som ett perifert område i hällkisthänseende. Möjlig-

en kan man tänka sig ett hällkiststråk som sträcker sig in i Norge. De norska hällkistorna skulle kunna representera den yttersta nordvästra ”utposten” i det skandinaviska utbredningsområdet.

Att hällkistor inte är belägna endast inom ”gamla” bygder (tillsammans med tidigare megaliter utefter kusterna) kan tolkas som att det förelåg skillnader mellan samhällsstrukturerna och att det i ett inledningskede inte var möjligt att smälta samman de etablerade områdena med de nybildade samhällena. Möjligheten att tolka Kronobergs län, ett möjligen perifert område, som ett nybildat samhälle kan vara en rimligt tankegång. Nybildat i den meningen att ej tidigare kända värderingar, ritualer, livs- och dödsuppfattningar introduceras. Samtidigt kan då också samhällsorganisationen förändras.

Anläggandet av hällkistor kan också ses som en manifestation över att det råder en stabil ekonomi. En ekonomi som baserar sig på mer eller mindre permanent bosättning där man använder sig av fasta brukningsenheter likväl som har ett visst beroende av en fångstekonomi (Jonsäter 1984 s.42). Även Holm, Olsson och Weiler diskuterar hällkistan introducering som gravform och i termer att detta kan vara tecken på ökad bofasthet (1997 s.254).

Förekomsten av hällkistor i östra Mellansverige (Uppland, Västmanland, Södermanland och Närke) behandlas i en C-uppsats utifrån tesen att dessa hällkistor är resultatet av ett innovationsförlopp (Apel 1991). Författaren vill se hällkistorna som ett kollektivt gravskick som introduceras samtidigt som metall blir vanligt. Apel pekar också på att hällkistorna är vanliga i randområden som tidigare inte utnyttjats av den jordbrukande befolkningen och att man kanske skall se det som ett resultat av att folkgrupper flyttar på sig på grund av överbefolkning. En innovation i dessa randområden, introducering av ett nytt fenomen, är inte otänkbart eftersom tidigare former att omvandla inte finns.

I en uppsats om de dalsländska hällkistorna görs en genomgång av dels deras karaktär och yttre anläggning och dels deras rumsliga fördelning och terrängläge (Olofsson 1992). Författaren särskiljer fyra definierbara typer enligt följande: avlång rektangulär kista; kort lätt rektangulär kista; rektangulär kista med förrum samt trapetsformig kista. Deras fördelning och placering i landskapet uppvisar en något oklar bild.

Med Östergötland som utgångspunkt har skillnader och likheter mellan gropkeramiska gravar och hällkistor behandlats i en C-uppsats (Wilhelmsson 1996). Ett område med hällkistor och ett utan har jämförts. En viss områdeskontinuitet mellan stridsyxegravar och hällkistor påtalas. Gravens placering – höjdläge, närhet till vattendrag och sjöar – överensstämmer med mellaneneolitiska gravar. Skillnaden finns framförallt i gravens utformning och antal gravlagda. Områden med eller utan hällkistor speglar enligt författaren vilken dödsuppfattning som råder.

Ytterligare en seminarieuppsats finns att tillgå som behandlar inte bara Kronobergs län utan hela Småland. Det primära syftet med denna uppsats är att skilja en megalitisk hällkista från en stenkista av yngre datum (Johansson 1993 s.3). Med hjälp av ett antal separata delundersökningar – såsom undersökning av längd/bredd, en konstruktionsanalys, anläggningarnas orientering samt deras spridning – har trots allt inte någon definition kunnat göras. Författaren konstaterar att ”..en noggrannare indelning av hällkistmaterialet, än den som gjorts i äldre undersökningar, inte är möjlig.” (s.33).

Genom redovisningen av detta urval av äldre och nyare hällkistlitteratur kan man se att det inte finns en enkel och entydig bild av hur hällkistor uppfattats och vad de representerar. Uppfattningen om orsaken till etableringen inom olika geografiska områden visar också på flera tolkningar och förslag. Fenomenet hällkista klargör på många sätt att den är mycket komplex i sin skepnad och att den troligen representerar olika värderingar och ursprung och olika sätt att utföra gravritualerna på beroende på inom vilka områden den är etablerad.

Hällkistan som monument i landskapet

Sedan början av 1980-talet har intresset för megalitgravarna i stort allt mer börjat fokuseras på deras placering i landskapet. Själva hällkistan och impulser varifrån gravskicket kommit (ursprunget) ges inte så stor uppmärksamhet i dessa nyare verk. Här är det framför allt de brittiska forskarna som lämnat bidrag (Sherrat 1990, Thomas 1991, Bradley 1993, Tilley 1994,) men även svensk forskning finns representerad (Weiler 1994, Berg 1995, Heimann 2001). I dessa sammanhang är det inte gravens

monumentala framtoning som är det väsentliga utan det värde som graven tillskrivs genom sin placering i landskapet. Man kan också säga att det är ceremonideltagaren och betraktaren som ger gravplatsen dess värde och hur den uppfattas i sin omgivning. Detta sätt att se på hällkistan, som ett monument i landskapet, är i sig en vidareutveckling av tankegångarna som rör själva fenomenet hällkista. Dessa tankegångar har ej getts utrymme i denna materialsammanställning utan får ses som möjligheter till fortsatta resonemang i ett kommande skede. Därför kommer vidare hänvisningar inom dessa aspekter ej att ske.

Hällkistorna i Kronobergs län med fokusering på Göteryd socken

Behandlingen av de svenska hällkistorna har i stort sett skett landskapsvis och då framförallt som en redovisning av hur många de är till antalet. I beskrivningar av förhistoriska kulturmiljöer och olika bopättningsfaser nämns hällkistor som ett tecken på att området varit befolkat under senneolitikum/tidig bronsålder. Enstaka kistor har även omtalats i samband med restaureringar. Det finns också mer allmänna beskrivningar där fler kistor omtalas i ett gemensamt sammanhang. För Smålands vidkommande är det framför allt Knut Kjellmark som har ägnat mycket tid till att registrera och undersöka fenomenet hällkistor. Det är landskapet södra delar, Kronobergs län, som i första hand varit Kjellmarks forskningsområde (1906; 1911; 1925; 1932-40; 1937a; 1937b; 1943a; 1943b).

Knut Kjellmarks (1866–1944) intresse för förhistorien i Småland och då framför allt hällkistorna grundar sig delvis på att han innehade en tjänst som folkskoleinspektör i Kronobergs län. Kjellmark är den som gjort den absolut största insatsen vad det gäller dokumentering av fornlämningar i Kronobergs län. Han var utbildad arkeolog med inriktning som stenåldersforskare. I sin doktorsavhandling från 1903 behandlade han ett stenåldersmaterial från Järavallen vid Limhamn, söder om Malmö. Under åren 1904–1909 och 1916–1931 var han verksam som folkskoleinspektör i Kronobergs län. Vid sina resor runt i sitt distrikt, medels cykel, kom han genom skolbarnen i kontakt med otaliga fornföremål, fornlämningar och ortsbefolkningens berättelser om och anvisningar var det fanns hällkistor. I många fall har han själv besökt hällkistplatserna samt även undersökt ett antal. Kjellmark var dessutom föreståndare för forntidsavdelningen vid Smålands museum i Växjö från 1925 till pensioneringen 1931. Kjellmark medverkade i bokverket *Sverige* av Ahlenius & Kempe, tryckt 1909, med en sammanställning av samtliga kända fornlämningar i länet. Denna sammanställning utgår till största del från äldre källmaterial. I stort sett samma material publiceras av Kjellmark 1911 i *Utkast till beskrifning öfver Kronobergs läns förhistoriska fornlämningar och fynd*. Efter sin pensionering 1931 sammanställer Kjellmark nya, sockenvis gjorda redovisningar av fornlämningsbeståndet i sitt arbete *Värends fornminnen*. Materialet publiceras som artiklar i *Smålandsposten* (1932–1940). Underlaget består av, förutom det äldre källmaterialet, även en omfattande eget fältarbete med inventeringar och uppteckningar hos lokalbefolkningen. Beskrivningarna av fornlämningsplatserna åtföljs ej av några kartor och en hel del av dessa beskrivningar bygger på muntliga uppgifter eller uppgifter från äldre litteratur varför felaktigheter kan förekomma. Kjellmark har heller ej besökt alla platser. Kjellmark arbetade länge på ett verk om hällkistorna i Kronobergs län. Arbetet var dock oavslutat vid hans död 1944 (Jönsson, Holmgren & Tronde 1998).

Kjellmarks intresse och banbrytande genomgång av Kronobergs läns fornlämningar gör att den förhistoriska bilden av länet förändras. Det är framför allt uppteckningarna av länets hällkistor (Kjellmark 1943a) som ger forskningen nytt material. Hällkistmaterialet bygger dock på prosten Lamech Rydemans anteckningar som Kjellmark sammanställde (se vidare längre fram).

Bland övriga personer, som i olika sammanhang har omnämnt eller gjort anteckningar om hällkistor i Kronobergs län, kan nämnas N. O. Holst som var verksam vid de geologiska fältunderökningarna under slutet av 1800-talet i Smålandstrakterna. Holst har bidragit med information om bl.a. hällkistor och gravrösen. Det är framför allt vid karteringen och genomgången av det geologiska kartbladet Lenhovdabladet (Ser Ab nr 15) som Holst ägnar tid åt att beskriva fornlämningar i trakten. I fältdagboken skriver Holst att han från pastor Palmgren erhållit uppgifter om de fasta fornminnena. Holst har bl.a. noterat följande: ”Stenåldersrösen äro mera platta, jordtäckta och gräsbevuxna. De ligga aldrig på högsta krönet av en höjd utan alltid på en afsats. Alltid finnes vatten eller åtminstone en mosse inom synhåll.

Kistan sträcker sig i norr och söder med en gafvelsten i norra änden. Järnåldersrösena ligga däremot alltid på kullens eller höjdens högsta krön. De är högre än stenåldersrösen. De kunna visserligen vara mossbevuxna men äro aldrig täckta af jord (?). Bronsåldersrösen likna båda de föregående slagen, än mera det ena än mera det andra och bildar sålunda öfvergången mellan dem. Kistan sträcker sig öster och väster.” (Holst 1882 s.5).

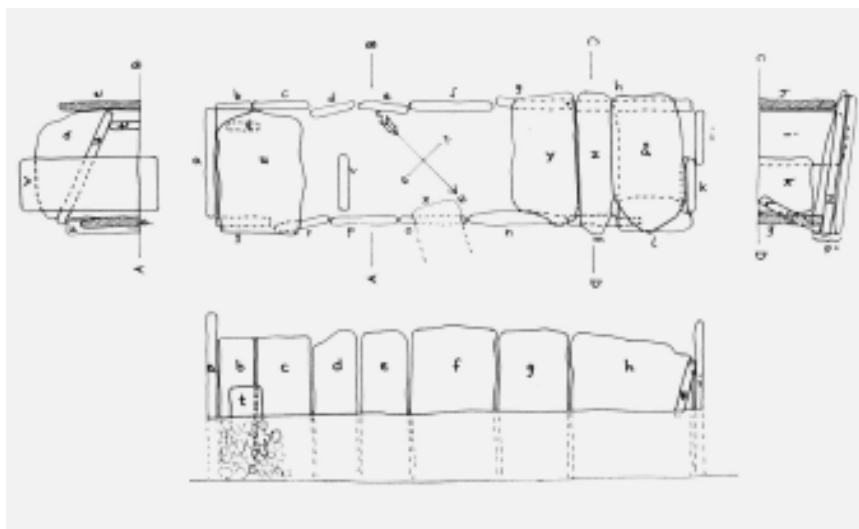
Enstaka omnämningar om fornlämningar, framför allt kummel (dvs. rösen), men även en och annan ”stengraf”, Jättegraf” eller ”hällekista” finns ytterligare antecknat i samband med de geologiska fältundersökningarna för Huseby-, Ljungby- och Ölmestadsbladen (Hummel 1872; Karlsson 1873; Fredholm 1875).

Ytterligare en annan person som är värd att nämnas i detta sammanhang är J. A. Wittlock. Han gjorde under slutet av 1800-talet en fyndsammanställning för Varend i Småland (Wittlock 1874). I detta arbete för han också fram sin teori om varför hällkistorna finns i Småland. Stenåldersfolket (de jordbrukande och dös- och gånggriftanvändande folken) trängdes norrut, till trakter som ej inbjöd till boskapsskötsel och jordbruk. Varend skulle enligt Wittlock vara ett sådant område. ”I Varend, [...] var särdeles tilltalande för jägaren och fiskaren, tycktes detta folk stanna på vildens ståndpunkt; [...] ej heller hafva hällkistorna några djurben [djurben som indikerar boskapsskötsel (förf. anm.)] blifvit funna, [...]” (1874 s.11). I dessa trakter finns endast hällkistor. Detta folk skall också ha trängts så långt norr ut att de kan kopplas samman med lapparna (s. 13f).

Wittlock skriver vidare att ”Dessa grifterör äro alltid belägna på höjden vid sjöar eller på ställen, der man tydligen kan se, att vattendrag fordom strukit fram. De förekomma än enstaka liggande, än tre eller fyra på korta avstånd från hvarandra och finnas *allmänt* öfver nästan hela Varend, men aftaga, liksom förhållandet är med jordfynden, ju mer man närmar sig dess nordöstra del eller Uppvidinge härad. Detta förhållande foga sålunda äfven ett nytt bevis till det vitsord, fynden afgiva på hur *allmänt* utbredd öfver Varend denna stenålder varit.” (1874 s.12).

Som nämnts tidigare anser Lindqvist att det endast är *små* kistor som förekommer i Småland. Dessa tillhör brons- och järnåldern, men kan delvis även tillhöra hällkisttiden (1935 s.143).

Forssander nämner i sin ”Der Ostskandinavische Norden...” (1936 s.145) att det finns över 500 stenkistor i Kronobergs län. De småländska hällkistorna, liksom de skånska, har enligt Forssander en torftigare och mer enformig fyndsammansättning än de mellansvenska varianterna (1936 s. 147ff).

Figur 8. Exempel på hällkistkonstruktion, Öjaby socken RAÄ 55. Efter plan-och profilritning från undersökning 1886 av A. Friberg.

Som typkista för Kronoberg nämner Forssander hällkistan vid Lybeck, Öjaby socken, RAÄ nr 34 / K 9, (1936 s.145). En typkista är vanligen orienterad i N–S och är enrummig med öppen eller stängd sydände. Gravfynden från Lybeckkistan utgjordes av: 3 flintdolkar, 2 dolkfragment, borrhålstapp från skafthålsyxa, flintskrapa, div. avslag, dubbelknapp av brons, 20-tal keramikfragment och en ornerad

benkam (SHM 17571 Lybeck). Forssander hänför denna Lybeckkista till äldsta delen av hällkistperioden. Ytterligare omnämnda typhällkistor får, även dessa utifrån sina gravmaterial, följande relativa dateringar: Aringsås nr 24 / K 5 - mitten av hällkistperioden; Bolmsö nr 1 / K - äldsta delen av hällkistperioden; Ör nr 18 / K 4 - mitten av hällkistperioden och Öja nr 39 / K 3 - äldsta delen av hällkistperioden.

Den ekonomiska blomstring som Smålands inre delar fick åtnjuta under ”hällkisttiden” skall enligt Lidén varit orsakad av båtyxfolket (1943 s.248ff). Detta folk skall ha introducerat boskapsskötsel och lantbruk till området (s.248). Lidén nämner vidare, att ”..de så kallade hällkistorna - gravbyggnader, avsedda för flera personer..” uppträder inom det småländska området (s.151). Han påpekar också att stenkammargravar (megaliter) för första gången byggs i det inre av Småland men han nämner inget om varifrån denna influens kommit. Lidén tror också att hällkistkulturen kan ha hållit sig kvar längre i Göteryd än på andra håll (1936). Mårten Stenberger å sin sida tror på en invandring av stora mått men han går inte närmare in på orsakerna till detta (1964). Inte heller bland Kjellmarks arbeten finns någon förklaring till hällkistornas lokalisering (1932).

Som nämndes tidigare finns även för Kronobergs län nyare hällkistmaterial att hämta i seminarieuppsatser från arkeologiska institutionen i Stockholm. Från Kinnevald härad i Kronobergs län är materialet hämtat till en uppsats som undersöker om det finns korologiska skillnader mellan de tre olika hällkistformerna friliggande hällkista, hällkista i stensättning, och hällkista i röse (Jacobsson 1986). Det visade sig att samtliga former varit i bruk under både senneolitikum och äldre bronsålder. Författaren konstaterar också att hällkistornas utbredning (med eller utan röse) väl stämmer överens med utbredningen av de registrerade rösena som finns i häradet. Detta är inte fallet med registrerade lösfynd såsom flintdolkar, skafthålsyxor, flintskärar, skifferhängen och flathuggna spetsar vilka finns över hela Kinnevalds härad. (s.43).

Göteryd, Rydeman och Kjellmark

Kjellmarks insamlade material över hällkistorna i Göteryd socken baseras helt på prosten Lamech Rydemans uppteckningar. Man kan med fog säga att det till stor del är tack vare Rydemans intresse för Göteryd som denna socken framstår som något speciellt vad det gäller uppmärksamheten på hällkistorna. Lamech Rydeman, som var verksam som prost och kyrkoherde i Göteryd mellan 1905–1940, började år 1905 som nyinflyttad ägna sig åt fornminnen i allmänhet och hällkistor i synnerhet i Göteryd. Rydeman var amatörarkeolog och Riksantikvarieämbetets ombud i socknen (Westergren 1978 s.2). Han letade upp och påträffade, bl.a. med ortsbefolkningens hjälp, ett 80 tal hällkistplatser under knappt 20 år. Rydeman skriver i sina anteckningar från Göteryd att befolkningen i början av 1900-talet i dessa trakter inte visade större intresse för fornminnen i allmänhet och i synnerhet inte förhistoriska sådana (1922 s.159). Detta beror på, enligt Rydeman, att ”fornforskare” ej ägnat sig åt Göteryd socken i större utsträckning. En av företrädarna till Rydeman, kyrkoherde Nils Sellergren, hade dock även han ägnat mycket tid till fornforskning i Göteryd. Från Sellergrens anteckningar fick Rydeman uppgifter om ett 30-tal hällkistor. Sellergren var en man som ansåg att fornminnen hade en betydelse ”såsom en sorts samhörighetsbildande länkar mellan föregångna släkter och nutida generationer.” (Rydeman 1922 s.159). Rydemans uppteckningar och insamling av uppgifter om denna stora mängd hällkistor inom socknen sätter området i fokus, trots att det ändå inte kommer någon större diskussion därutav. Det är i samband med att Knut Kjellmarks länsmanställning kommer till stånd och i jämförelse med de övriga socknarna i Kronobergs län som Göteryd framstår som något särdeles. Uppgiften att ta reda på orsakerna till varför detta antal kistor finns i Göteryd är det dock ingen som vid denna tidpunkt direkt tar fasta på.

Rydeman har vidare antecknat att Göteryd framför andra socknar i landet har en framträdande plats vad det gäller antalet hällkistor (1922 s.161). Men han påpekar också att det i slutet av 1800-talet var känt endast ett par hällkistor i socknen. Kännedomen om det stora antalet hällkistor tillskriver Rydeman sig själv: ”..sedan 1905 har jag påträffat ett sjuttiootal, måhända förut obemärkta, tyvärr mer eller mindre ramponerade kistor. Numera vet man, att minst ett åttiotal här finnas, eller kanske rättare sagt funnits, ty

ganska många äro helt förstörda.” (s.161).

När jag besiktigade och dokumenterade hällkistan Göteryd 220 (K102) hösten 1999 kom jag i samspråk med en äldre man som kom förbi. Det visade sig att mannen, när han var pojke, hade träffat Lamech Rydeman och att han hade visat Rydeman att det fanns en hällkista på denna plats. Mannen var närmare 90 år och detta möte, mellan den unge pojken och prosten, hade skett på 1920-talet.

Några citat av Lamech Rydeman angående fornlämningar (hällkistor) i Göteryd:

”...stenåldersmänniskan kände ingen heligare uppgift än vården av de dödas läger.” (1922 s.169).

”Saknaden av gravfält under stenåldern har sin förklaring däri, att efter all sannolikhet det ena liket efter det andra nedlades i samma kista, vadan en sådan under tidens lopp kunde komma att inrymma ett flertal döda kroppar.” (1922 s.168). Jämförelsen är gjord med järnåldersgravfält i de närliggande socknarna Kånna, Ljungby, Hamneda m.fl.

Förutom Kjellmark och Rydeman har även Oscar Lidén (1936; 1943; 1945) och Ebbe Westergren (1978; 1979) behandlat de småländska hällkistorna. Båda har studerat den bebyggelsehistoriska utvecklingen och där sett hällkisttiden/hällkistan som ett led i denna utveckling. Westergren har speciellt intresserat sig för Göteryds socken under perioderna mellan- och senneolitikum och äldre bronsåldern. Han omnämner bl.a. att hällkistan alltid inneslutits i ett stenröse på 8–20 m i diameter (1979 s.17). Den stora mängden hällkistor i Göteryd socken och däromkring menar Westergren tyder på en stark bebyggelsekoncentration under senneolitikum men även under äldre bronsålder (1978 s.1).

Förutom hällkistorna intresserar sig Westergren också för lösfyndens och boplatsernas förekomster i Göteryd. De få fynden från tidigneolitikum och äldre mellanneolitikum ger ingen direkt bosättningsbild. Ej heller de spridda fynden från yngre mellanneolitikum. Dock finns fem boplatser, belägna på rullstensåsar, med utsikt över antingen en sjö eller åar (1979 s.75). Westergren menar att man ser en ökning i lösfyndsmaterialet i Göteryd från och med mellanneolitikum. Under senneolitikum består lösfyndsmaterialet framför allt av flathuggna flintdolkar och skafthålsyxor. Men de undersökta hällkistorna i Göteryd socken uppvisar endast ett fåtal föremål (1978 s.24).

Från senneolitikum och äldre bronsålder finns 9 kända boplatser, de flesta invid en sjö eller å. En del hällkistor finns i omedelbar närhet av dessa boplatser (ex. Ekenäs Gårdsköp / Burhult). Man kan dock se att lösfynden från SN inte har samma jämna spridning inom socknen som hällkistorna (1979 s.81ff).

Summering – historik

Vad hällkistan står för, hur den är utformad och hur den har uppfattats genom tiderna visar i denna genomgång att det trots allt är en någorlunda samstämmig men även mångfacetterad uppfattning som råder. Den är något nytt som introduceras. Den har delvis utvecklats från megalitkulturen och är till vissa delar en fortsättning men kan också vara samtida. Den finner sina egna former i olika regioner och då framförallt där den ej föregåtts av tidigare storstensgravar. Den största skiljaktigheten finns inom resone-mangnet om var ursprunget till hällkistan finns. Här har allt från Orienten som ursprung till lokal innovation nämnts. Att det är ”nya” tankegångar och impulser inom livs-/dödsuppfattning, ritualer och samhällsmönster som är det styrande kan man läsa sig till även om det inte är klart uttalat. Hällkistan är ett komplext fenomen i en brytningstid och det kanske är därför som den inte tagits upp till behandling tidigare i någon större utsträckning. Dock har det under de senare åren börjat skönjas ett visst intresse och fokus börjar läggas på hällkistans placering i landskapet.

Källmaterialet – en presentation

Vid vandringar i de småländska skogarna i allmänhet och i Göteryd socken i synnerhet kan man mycket väl träffa på en hällkista med, i de flesta fall, resterna av sitt omgivande röse. Det är konstruktionen på hällkistan och vad som idag är synligt av kistan som utgör mitt primära källmaterial. Vid beskrivningen av hällkistan, dess storlek och form, beskrivs också det eventuellt omgivande stenmaterialet. Även den omgivande miljön, dvs. topografin, är ytterligare en informationskälla för förståelsen av hällkistan. Det är inte bara själva utformandet av graven som har betydelse för uppfattningen om och tolkningen av fenomenet utan också vilken plats som valdes har stor betydelse.

Förutom att förklara vad olika termer och begrepp står för vill jag också i denna materialpresentation lyfta fram de olika dokument och arkivhandlingar som haft betydelse för att få en förståelse av hällkistmaterialet. I första hand skall nämnas fornminnesinventeringen med alla dess olika faser sedan 1600-talet, beskrivningar till de geologiska kartbladen utgivna under 1870- och 1880-talen samt kartor och akter från storskifte under slutet av 1700-talet och laga skifte vilket genomfördes under 1800-talet. Inte att förglömma att nämna är också den hjälp som kartmaterial överhuvudtaget har varit både när det har gällt att idag leta sig fram till fornlämningarna men också att kunna lokalisera hällkistplatserna utifrån äldre beskrivningar. Eftersom jag startade detta arbete för snart 20 år sedan har det kartmässigt skett en hel del. De gamla ekonomiska kartorna i skala 1:10 000 ("salladsbladen") har ersatts med Gula kartan i skala 1:20 000 och topografiska kartan i skala 1:50 000 har blivit Gröna kartan men behållit skalan. Kartorna har inte bara bytt namn och skala, utan vägsträckningar har också ändrats så att jag ibland har haft svårt att orientera mig utifrån mina gamla trogna "salladsblad". Nu när jag slutför detta arbete har jag även börjat arbeta digitalt med den ekonomiska kartan kopplat till en höjddatabas.

Publiceringen av den ekonomiska kartan för Sverige påbörjades redan under slutet av 1800-talet, först som häradskartor och senare (från 1910) som kartor i ett modernt rutnätssystem. Dessa kartblad gav ej full täckning för hela landet. Många län, däribland Kronobergs län, blev aldrig redovisade i dessa äldre utgåvor (muntligen O. Andersson, Lunds Universitetsbibliotek).

I följande materialsammanställning gör jag först en genomgång av fornminnesinventeringens olika omgångar. Därefter presenterar jag olika karteringars och kartors användbarhet samt definierar de olika begrepp som jag använder mig av. Avslutningsvis redovisas en genomgång av de fyndförande hällkistorna som är registrerade i Kronobergs län. Som bilaga till denna materialsammanställning finns en hällkistkatalog över samtliga hällkistor/hällkistplatser i Göteryd socken. Denna katalog innehåller foto, beskrivande data om hällkistorna med sina rösen, platsernas beskaffenhet samt i förekommande fall även en planritning. Hällkistkatalogen är ett utdrag från den fristående guiden till hällkistorna i Göteryd socken (Ryberg 2004).

I anslutning till denna materialsammanställning finns också en hällkistdatabas för hela Kronobergs län. Denna databas innehåller socken, hällkistans numrering, uppgifter om storlek, konstruktion, geografiskt läge, kistans orientering, det eventuella rösets storlek, alla fyndförande och/eller undersökta hällkistor i Kronobergs län, undersökningsår, typ av fynd, periodbestämning där så har kunnat göras, inventarie-nummer samt arkiv och litteraturuppgifter. Hällkistdatabasen finns tillgänglig på LUHM.

Vid beskrivningen av de olika hällkistorna i Kronobergs län har jag valt, att i stället för att göra en egen löpande numrering av kistorna, använda mig av redan befintliga numreringar. Det är dels numrering utifrån fornminnesregistreringen där allt utgår från sockentillhörighet, Göteryd (RAÄ) nr 4. Och dels beteckning utifrån Knut Kjellmarks numrering av hällkistförekomster baserat på en av Kjellmark's upprättade förteckning över hällkistor i Kronobergs län som finns på SHM (Kjellmark 1943a), också kopplat till socken, K nr 95. I tabeller och i den löpande texten omnämns de olika hällkistorna enligt

följande exempel: Göteryd socken RAÄ4 / K 95, vilket alltså betecknar *samma* hällkista i Göteryd socken. Det förekommer även beskrivning av hällkistor som inte kan kopplas samman med Kjellmarks numrering, dessa får endast ett streck, ex. Göteryd 15 / K –, liksom att de av Kjellmark omnämnda men ej lokaliserade vid inventeringarna omnämns som Göteryd – / K 16.

Kjellmarks numrering av hällkistorna i respektive socken kommer från artikelserien i Smålands-posten ”Värends fornminnen” 1932-40. I något fall är numreringen hämtad från förteckningen som finns på SHM’s stenåldersavdelning ”Hällkistor i Kronobergs län”.

Fornminnesinventeringar då och nu

När jag påbörjade materialinsamlingen fanns fornminnesuppgifter rörande Kronobergs län endast från förstagångsinventeringen från åren 1949/50. Nu när detta arbete avslutas har jag fått tillgång till alla uppgifter från en andra inventeringsomgång vilken genomfördes fram till och med år 2002. Inventeringen visar att det har skett vissa smärre förändringar, antalet hällkistregistreringar har minskat något i en del områden men i gengäld ökat något i andra. Spridningsbilden har dock över lag inte blivit förändrad utan bilden har snarare blivit förtätad. Det som i början av arbetsprocessen såg ut att utgöra en stor källa till kritik, allt för gamla inventeringsuppgifter, har nu i slutfasen bytts ut till nästan dagsfärska uppgifter.

Äldre inventeringar

Den första inventeringen som företogs i landet, vilket också är den äldsta och någorlunda övergripande dokumentationen av fornlämningar i Småland, skedde år 1667. Det var en rundfrågning hos prästerskapet, som benämns ”Ransakningar om antiquiteter”. Beskrivningen av fornlämningar i denna ”inventering” var väldigt ojämn mellan de olika landskapen och länen och prästerskapets redovisning är ytterst knapphändig. För en del områden gav det dock ett för tiden tämligen fylligt material. Inom Göteryd och Hallaryds socknar redovisades sex gravlokaler. Dessa är sannolikt hällkistor. De benämns i prästrelationerna som ”jättegravar” och ”hjältagravar”. I redovisningen från Hallaryd finns tillägget ”med sköna tunna och breda stenar funderade” (Wilstadius 1940 s.107; Ståhle & Stahre 1992).

Metoden att anlita prästerskapet som primära antikvarisk-topografiska uppgiftslämnare har vid upprepade tillfällen använts, dock med skiftande resultat beroende på de enskilda prästernas kunskaper och intressen.

I ATA’s arkiv på Riksantikvarieämbetet i Stockholm finns ytterligare uppteckningar om fornlämningar gjorda av personer som reste runt under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Dessa reseberättelser är inte tryckta utan finns endast som manuskript. Arbeten som berör Kronoberg är, för att nu nämna några, Sjöborgs resa 1815 (Manuskript i ATA), Wallmans reseberättelse cirka 1820 (Manuskript i ATA) och Carl Wiblings undersökning av en hällkista i Virestad socken (Manuskript i ATA).

Förstagångsinventeringen

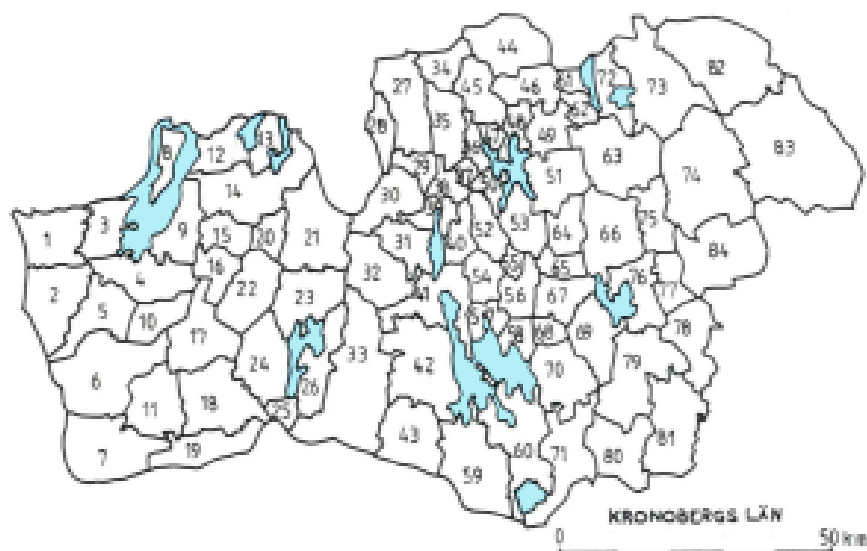
Förstagångsinventeringen av Kronobergs län pågick åren 1949–50, den södra halvan 1949 och den norra halvan 1950. Man satsade framför allt på att utföra en registrering av de förhistoriska gravarna. Vid förstagångsinventeringen registrerades 2 150 fornlämningsplatser, vilka bestod av en eller flera lämningar. Av dessa platser utgjordes 338 av gravfält. Resterande registreringar utgjordes av ensamliggande lämningar varav ca 1 300 var rösen och ca 450 var hällkistor. Sammanlagt fick ca 11 100 registreringar fornlämningsstatus.

Andragångsinventeringen

Sedan 1993 har en andragångsinventering genomförts successivt och är nu klar för länet. Vid denna andra inventeringsomgången har man, förutom gravarna, även inriktat sig på förhistoriska boplatser, bebyggelselämningar, agrara lämningar (fossil åkermark, röjningsrösen etc.), fångstlämningar, kommunikationslämningar, kult-/offerlämningar, industriella lämningar och en grupp där övrigt hamnat. Detta innebär att mängden registrerade lämningar på vissa håll har ökat drastiskt.

Uppgifterna från andragångsinventeringarna är hämtade från Riksantikvarieämbetets rapporter om forminnesinventeringens arbeten under respektive år (Jensen & Jönsson 1997; Jönsson, Holmgren & Tronde 1998; Jönsson & Nylén 1999; Holmgren & Tronde 2000; 2001; 2002; 2003).

Under åren 1993 och 1994 utförde Riksantikvarieämbetet, på uppdrag av Växjö kommun, en inventering av delar av socknarna Bergunda, Dänningelanda och Växjö. Från och med 1995 har inventeringsrevideringen av Kronobergs län skett i Riksantikvarieämbetets regi. Under perioden 1995 och fram till 2002 inventerades alla socknar i Kronobergs län.

Figur 9. Sockenkartan.

Förteckning över sockennamnen i Kronobergs län

1. Lidhult	2. Vrå	3. Odensjö	4. Annerstad	5. Torpa	6. Hinneryd
7. Markaryd	8. Bolmsö	9. Angelstad	10. Nöttja	11. Traryd	12. Vittaryd
13. Dörarp	14. Berga	15. Ljungby	16. Kånna	17. Hamneda	18. Göteryd
19. Hallaryd	20. Tutaryd	21. Ryssby	22. S. Ljunga	23. Agunnaryd	24. Pjätteryd
25. Älmhult	26. Stenbrohult	27. Slätthög	28. Mistelås	29. Kvenneberga	30. Hjortsberga
31. Blädinge	32. Vislanda	33. Virestad	34. Aneboda	35. Moheda	36. Ör
37. Härlöv	38. Lekaryd	39. Aringsås	40. Öja	41. Skatelöv	42. V. Torsås
43. Härlunda	44. Asa	45. Berg	46. Tolg	47. Ormesberga	48. Tjureda
49. Söraby	50. Öjaby	51. Gårdsby	52. Bergunda	53. Växjö	54. Vederslöv
55. Dänningelanda	56. Tävelsås	57. Kalvsvik	58. Jät	59. Almunsryd	60. Urshult
61. Hornaryd	62. Drev	63. Dädesjö	64. Hemmesjö	65. Tegnaby	66. Furuby
67. Ö. Torsås	68. Urås	69. Nöbble	70. Väckelsång	71. Tingsås	72. Sjösås
73. Nottebäck	74. Lenhovda	75. Herråkra	76. Hovmantorp	77. Lessebo	78. Ljuder
79. Linneryd	80. S. Sandsjö	81. Älmeboda	82. Åseda	83. Älghult	84. Ekeberga

Inventeringsområdet för 2001 bestod av två delområden. Ett i väster, där Göteryd socken ingår, och ett i öster. Noteras kan att den vanligaste gravkategorin i västra delområdet bestod av hällkistor och den vanligaste i östra delområdet bestod av rösen (Holmgren & Tronde 2002).

Vid den genomförda andragångsinventeringen har nyregistreringar av fornlämningslokaler ökat med över 500 %, från 2 150 till 12 039. Nyregistreringar av antalet fornlämningar har ökat med drygt 300 %, från 11 101 till 34 008. En stor del av ökningen ligger, som nämnts tidigare, framför allt i att fler fornlämningskategorier har tagits med. Det har även skett en märkbar ökning av gravregistreringar och några av dessa utgörs av hällkistor. Men det har även strukits en del äldre registreringar genom att tidigare registrerade hällkistor har blivit omtolkade och avförts som fornlämningar. Så på det stora hela taget vad det gäller hällkistor där en del har kommit till och andra har strukits är det ingen större förändring generellt sett. Det är 129 fler sedan förstagångsinventeringen men detta har framförallt inneburit

en förtätning i redan befintliga områden. Något som dock är intressant att observerat är att många av de nyfunna hällkistorna ligger inom områden med fossil åkermark. Dessutom har man vid undersökningar i röjningsröseområden (från järnålder) i Hamneda socken gjort nyupptäckter av hällkistor dels i ett röse och dels i en registrerad hög (Linderoth 2000 s. 35ff). Med andra ord, man kan förvänta sig ytterligare nyupptäckter av hällkistor i Kronobergs län vid eventuellt framtida undersökningar inom röjningsröseområden och områden med fossila åkermarker.

Tittar man också på andelen registrerade hällkistplatser som skall bevakas eller utgörs av platser med uppgift om hällkista alt. plats för borttagen hällkista, vilka genom andragångsinventeringen har blivit nyregistrerade, skall siffran ökas med ytterligare 179 stycken.

Fornminnesinventeringen vs Kjellmark (Rydeman)

Kjellmarks beskrivningar av hällkistorna i Göteryd utgår från prosten Lamech Rydemans anteckningar vilkas lägesangivelser varit anpassade till dåtida ägoförhållanden. Dessa har i en del fall varit svåra att jämföra med förstagångsinventeringens något knapphändigt angivna lägesbeskrivningar, vilka även har följt med till andragångsinventeringen. De äldre topografiska kartorna och lantmäterihandlingarna har heller inte kunnat ge någon klarare lägesbild av de av Rydeman antecknade hällkistorna. Inte heller har uppgifter från husförhörslängderna för socknen givit en förklaring på ägoförhållandena. Det totala antalet hällkistor som kan ha funnits i Göteryd blir därför osäkert.

Vid inventeringen år 2001 registrerades 120 hällkistor i Göteryd socken. Av dessa är 91 stycken R-markerade (inprickade på karta) och de övriga 29 utgörs av plats för borttagen hällkista alternativt uppgift om hällkista. Kjellmark (genom Rydemans anteckningar) uppger 121 hällkistor i socknen. Av inventeringens hällkistor är 86 identifierbara med Kjellmarks' uppteckningar. De övriga 34 hällkistplatserna som finns registrerade synes inte ha någon motsvarighet i Kjellmarks material. Inte heller har Kjellmarks resterande 35 hällkistor kunnat sammankopplas med inventeringens platsangivelser. Dessa två grupper kan vara identiska med varandra likaväl som att de kan ange vitt skilda platsangivelser. Enligt denna sammanräkning kan det i socknen finnas / ha funnits upp till 155 hällkistplatser.

I början av denna materialinsamling gjorde jag en del räkneexempel baserade på antalet hällkistor i Kronoberg noterade i förstagångsinventeringens register och Kjellmarks anteckningar. Inventeringens siffra 546 är det antal platser där det registrerats hällkistor i Kronobergs län. Av Kjellmarks 684 noteringar lyckades jag koppla ihop 378 med förstagångsinventeringen. Resterande 306 bedömdes vara ytterligare hällkistplatser som har funnits men ej har registrerats vid förstagångsinventeringen. Detta gav summan 852 hällkistor som kan ha funnits i Kronobergs län. Räkneexemplet får dock ses som hypotetiskt eftersom det är förstagångsinventeringens uppgifter som avses och, som det visade sig i Göteryd socken, de nya inventeringsuppgifterna kan kopplas samman med ytterligare fler av Kjellmarks uppteckningar. Det blir alltså en något förändrad bild mellan första- och andragångsinventeringarna. Av de 90 registrerade hällkistor i Göteryd socken 1949/50 kunde 55 identifieras med Kjellmarks' uppteckningar. 39 av Kjellmarks' hällkistor bedömdes som ej hänförliga till inventeringen på grund av att de antingen var borttagna och ej fanns vid inventeringstillfället eller att det på Kjellmarks' antecknade hällkistplatser ej finns något som kan identifieras med inventeringen just på grund av att lägesbeskrivningarna är svårtolkade.

Ser man antalet hällkistor som Kjellmark har antecknat, 684 stycken, som det antal som funnits i länet betyder det att inventeringens alla hällkistregistreringar borde kunna kopplas ihop med Kjellmarks kistor. Andragångsinventeringen har i genomgången även tagit med de ställen som enligt uppgifter skall ha utgjort plats för hällkista vilket inte förstagångsinventeringen gjorde. Härigenom har ett större antal av Kjellmarks' och inventeringens uppgifter kunnat kopplas samman, vilket visat sig i Göteryd socken.

En orsak till att inventeringens/-arnas och Kjellmarks registreringar inte stämmer överens kan vara att det som Kjellmark antecknar som hällkiströsen har vid inventeringen/-arna registrerats som vanliga rösen. Vid genomgång av registrerade rösen och stensättningar finner man att ett flertal av dessa går att koppla samman med Kjellmarks uppteckningar. Vid nyligen gjorda undersökningar i Hamneda socken väster om Göteryd har man fått fram hällkistor i det som tidigare registrerats enbart som röse. Eftersom

det utan närmare undersökning är omöjligt att få reda på om det rör sig om hällkiströsen eller rester av sådana kan man i dagsläget endast se rösen som presumtiva (tänkbara) hällkistplatser, vilket i sig är spännande nog.

Fornlämningskartor – Spridningskartor

Bland alla kartor som varit till användning har jag också använt mig av kartor som ger en spridningsbild av fornlämningar och företeelser. En intressant karta är den som Hyenstrand gjort över en negativ fornlämningsbild (1984 s. 33 karta 5). Denna karta kan man tycka överensstämmer med den bild som de registrerade hällkistorna utvisar. Vi ser ett fornlämningstätt område som successivt övergår till fornlämningstomt. Kronobergs gränsområden i väst, syd och öst ger intryck av att vara områden utan fornlämningar. Bilden håller dock på att förändras framför allt mot söder. Vid den reviderade fornminnesinventeringen i norra Skåne har det visat sig att det även finns hällkiströsen i dessa trakter.

Utbredningsbilden av hällkistorna i Kronobergs län som fanns att tillgå vid denna materialinsamlings början baserade sig på förstagångsinventeringen från 1949-50. Enligt denna inventering fanns i länet ca. 2 150 fornlämningslokaler vilka innehöll en eller flera fornlämningar. Av dessa lokaler utgjordes 338 av gravfält och de resterande bestod av enstaka fornlämningar varav det främst var rösen, ca 1 300 och hällkistor, ca 450 (Klang 1983 s. 38ff). Den aktuella siffran för fornlämningslokaler i Kronobergs län, efter andragångsinventeringen, är idag 12 039. Av dessa lokaler utgörs 1 637 av rösen och 609 av hällkistor. Se tidigare avsnitt om fornminnesinventeringarna.

Fördelningen av fornlämningsplatser i länet visar att bebyggelsen varit som mest intensiv framför allt i Växjöregionen. Men även i den västra delen av länet finns en koncentration av platser. I Växjöregionen är det i huvudsak rösen som dominerar tillsammans med hällkistor. I västra delen är det hällkistorna som intar den ledande platsen.

Den fornlämningskartan som i de flesta fall har används vid diskussioner om de svenska hällkistorna är sammanställd av Bengt O.H. Johansson (1961), se fig. 2. Enligt förstagångsinventeringen fanns ca 1400 hällkistor fördelade på landskapen Värmland, Dalsland, Bohuslän, Västergötland, Östergötland, Närke, Småland, Halland, Skåne, Blekinge, Gotland och Öland. Ser man på utbredningen av hällkistor i Sverige som helhet är det lätt att konstatera att sydvästra Sverige framstår som ett centralområde för denna fornlämningstyp. Kronobergs län utgör kärnan i detta område eftersom denna region är den hällkistrikaste i Sverige. Inom Kronobergs län, strax norr om gränsen till Skåne, utmärker sig Göteryd socken. Den bild av hällkistutbredningen som (förstagångs)inventeringen ger visar att det inom Kronobergs län funnits attraktiva områden för bosättning (och begravnin) under den senneolitiska perioden. Trots att antal gravar inte är ett mått på befolknings- och/eller bebyggelsestorlek förutsätts dock att där det finns gravar har det även funnits människor.

Figur 10. Rumslig fördelning av lokaler med bronsåldersrösen i Småland. Efter Burström 1991 (fig. 9).

Andelen registrerade större rösen, >10 m ø, i Kronoberg ger en likartad bild av länet under bronsåldern men med tyngdpunkten förlagd längre österut (fig. 10).

Det anmärkningsvärda med fornlämningsbilderna av Kronobergs län är att den så tydligt visar fornlämningsfattiga eller helt tomma områden. Detta gäller framför allt områden mellan de västra delarna i länet och Växjötrakten samt de områden som gränsar till Halland, Skåne och Kalmar län. Denna avsaknad av fornlämningar återspeglar sig också i gränsområdena i nämnda landskap och län. Dock har, som nämnts tidigare, bilden förändrats något vad det gäller gränsen mellan norra Skåne och södra Småland.

Karteringarna

Geologiska kartan - de äldre karteringarna

I ett relativt tidigt skede av materialinsamlingen kom jag underfund med användbarheten av det geologiska kartmaterialet. I sökandet efter jordarts- och bergartsbeskrivningar över Göteryd socken och även över Kronobergs län uppmärksammade jag att det inte fanns moderna karteringar. Jag fick då leta mig fram till de äldre karteringarna från slutet av 1800-talet. Jag förstod snabbt att det inte bara var rent geologiska uppgifter som fanns tillgängliga utan att de olika karterarna även intresserade sig för andra företeelser runt om i bygderna och då framför allt fornlämningar. Den flitigaste av dessa var Holst som även deltog i utgrävningen av en kista. Nedan finns en genomgång av de partier i dagböckerna, tillhörande de aktuella kartbladen i Kronobergs län, som innehåller någon form av fornlämningsbeskrivning. Jag har i de flesta fall kunnat koppla samman dessa med RAÄ nr för respektive socken och/eller Kjellmarks numrering.

Kartblad Huseby Ser. Ab nr 1

D. Hummel 1872:

V Torsås sn. RAÄ nr - / K 3

V sidan om Skatelöfsfjorden, S om W Thorsås vid Åsen "Här har ett stenkummel med hällkista funnits"

C. J. Lalin 1872:

Stenbrohult sn RAÄ nr 6 / K6

"W derom vid Sälhult ett uppgrävt stenkummel ("Jättegraf")"

Kartblad Ljungby Ser. Ab nr 2

V. Karlsson 1873:

Hamneda sn RAÄ nr 53 / K 1

"Vid Bäckaryds by, något sydvest om fjerdingstolpen syns en hälle-kista med längdriktning i N-S. Största delen av sidohällarna äfvensom takhällarna äro orubbade."

Kartblad Ölmestad Ser. Ab nr 5

K. A. Fredholm 1875:

Angelstad sn RAÄ nr 101 / K -

"Några hundra fot NO om Bolmstad en stengraf i ett stenrör."

Bolmsö sn RAÄ nr 1, 2, 10 / K -

"Öster om Håringe ättehögar med aflånga stengrafvar innuti. Högarna äro genomgräfdade och grafvarna till största delen förstörda."

Kartblad Lenhofda Ser. Ab nr 15

N. O. Holst 1882:

(s. 5) "Af pastorn i Ekeberga L. Palmgren, boende i Läfsjö, erhöles åtskilliga uppgifter rörande de fasta fornminnena på bladet Lenhofda. Stenrören härstammar både från sten-, brons- och järnåldern. Stenåldersrösen äro mera platta, jordtäckta och gräsbevuxna. De ligga aldrig på högsta krönet af en höjd utan alltid på en afsats. Alltid finnes vatten eller åtminstone en mosse inom synhåll. Kistan sträcker sig i

norr och söder med en gafvelsten i norra änden. Järnåldersrösen ligga däremot alltid på kullens eller höjdens högsta krön. De är högre än stenåldersrösen. De kunna visserligen vara mossbevuxna men äro aldrig täckta av jord (?). Bronsåldersrösen liknar båda de föregående slagen, än mera det ena, än mera det andra och bildar sålunda öfvergången mellan dem. Kistan sträcker sig öster och väster.”

Lenhovda sn RAÄ nr 216 / K 1

(s. 15) “NV om Prinsnäs ett stenkummel med en diameter af 50–60 fot. Det ligger omkring 100 fot från vägen. Det är platt, ej jordbetäckt. En kista, gående i N–S, synes antydd. Enligt Palmgrens åsigt hör kumlet till stenåldern. Detta synes också sannolikt.”

Nottebäck sn RAÄ nr - / K -

(s. 15) “S om utfartsvägen från Lyretorp ligger ett större fyrkantigt stenrör med sida af 40–50 fots längd. Det består af tvenne ryggar (som går i O–V?) med en fördjupning emellan dem. Mellan detta rör och stora vägen ligga flera mindre stenkummel.”

Nottebäck sn RAÄ nr 53 / K 12

(s. 46) “Strax söder om Skeda har funnits ett stenkummel (vid torpet “Daniels på Liden”). Det är nu utplockat, så att endast de 1 ‘–2 ‘ höga sidostenarna ännu ligga kvar. Minnesmärket har varit ett stenåldersrör, som undersökts av pastor L. F. Palmgren.”

Nottebäck sn RAÄ nr - / K 13-14-15

(s. 46) “Vid Madkroken V om Nottebäck ligga trenne af pastor Plamgren undersökta stenåldersrör. Alla tre äro 20 ‘–30 ‘ i diam. De innesluta hällkistor som alla gå nästan rakt i N–S. Att döma af de kvarstående sidostenarna har den ena kistan haft en längd af 15 ‘ och en bredd af 7 ‘. Den synes ha varit tämligen dålig och har legat ofvanpå jordytan. Detta stenrör sammanhänger med eller berör ett annat, hvars kista varit nedsänkt och jordtäckt. Det tredje röset har också varit jordblandat. (Berättelse om dessa fornminnen har af Palmgren insänts till Vitterh. Historie och Antikvitets Akad. för att tryckas).”

Lenhovda sn RAÄ nr 216 / K 1

(s. 51ff) “För att erhålla närmare kännedom om de i orten talrika förekommande stenrören och komma på det klara med, till hvilken ålder de böra hänföras, utgräfdes i dag [22/6] i pastor Palmgrens sällskap trenne stenrösen, som [...] tillhöra stenåldern. De äro ej så höga som de större af järnåldersrösen och består af större och mindre stenar om hvarandra, under det att de senare äro uppkastade af större jämnstora stenar. Oftast synes dessutom i stenåldersrören den s.k. hällkistan sticka fram uti röret. Den går alltid ungefär i N–S och kommer många gånger denna riktning ganska nära. I bland ser man af hällkistan enbart norra gafvelstenen eller en af sidohällarna.

I öfrigt lämnade undersökningen följande mera speciella resultat.

1500 fot nordväst om Prinsnäs omkring 100 fot öster om vägen som går mot Nottebäck, ligger ett stenröse, som är 63 fot i diameter. Den har en i N–S gående fördjupning i midten. En större på ände stående sten sticker fram genom röret. Såsom det sedan visade sig vara norra gafvelstenen till den i röret inneslutna hällkistan. Hvad fördjupningen angår torde den antingen vara ursprunglig eller bero på någon sättning i röset midt öfver hällkistan. Skattegräfvare har visserligen grävt sig ned i kistans norra ände och här uppkastat en del jord men de synas i öfrigt icke ha åstadkommit någon åverkan.

Då kistan blottats visade den sig bestå af en gafvelsten på norra änden samt 11 vackra flata stenar af hälleflinta på den östra sidan. Den västra är däremot betydligt sämre gjord och består af en mängd flata stenar samt något kullersten. Hvar kistan slutar emot söder, är mindre tydligt. De tycktes begränsas af en kullersten och en lång flat sten, som dock icke stod upprätt. Utanför stod på två fots afstånd en flat spetsig sten, 2 fot hög och ungef. 1 ‘ bred. Denna stod däremot upprätt.

Norra gafvelstenen mätte 3,5 ‘ lång, 2 ‘ bred, 8 “ tjocklek.

Af stenarna på östra sidan var den största 3 ‘ (l.), 1 ‘ (b.r), 3 “ (tj.). De vanligaste voro dock icke mer än 1,5 ‘ långa och 6 “ breda.

Såväl norra gafvelstenen som samtliga stenar på östra sidan lutar alla inåt grafven. Detta torde bero därpå, att kullersten ligga på stödjestenarna utanför kistan och trycka sålunda stenarna, hvaraf denna består, inåt. Detta kan visserligen ha skett under tidernas lopp men det synes nästan lika troligt, att det skett, då kistan uppfördes.

Kistan mättes och befanns 12–13 fot lång samt 4 fot bred. Den afsmalnar något mot södra änden. (Längden mättes från norra gafvelstenen till den ofvan nämnda kullerstenen och utgör kistans inre mått).

Inuti kistan ligger öfverst taket. Det består till stor del af 2–3 ' långa flata, vanligen föga breda stenar af hälleflinta. Dock finns äfven kullerstenar bland takstenarna. Taket hvilar ej på sidostenarna.

Under taket ligger i botten af kistan ett par tum mer eller mindre svart jord med kolbitar dels af ek, dels af annat träslag.

Följande fynd gjordes.

Innan kistan ännu var blottad, träffades i den af skattesökare upkastade jorden från kistans norra ände en rund skrapare af flinta (a).

Innuti kista fanns i den svarta jorden: tappen till ett skafthål, en s.k. stenkork 11 fot från norra änden, skaftet till en flintknif 10 fot från norra änden samt en annan rund skrapare (b) vackert ryggad i ena kanten. Dessutom hittades ett mycket litet flintspån samt två kvartsstycken. Hvad de senare angår, är det möjligt att de tillfälligtvis kommit ned i kistan och icke med afsigt blifvit ditlagda. Af de öfriga föremålen är endast tappen af annat material än flinta.

Fynden gjordes i kistans västra hälft.”

Dädesjö sn RAÄ nr - / K 25

(s. 54ff) “Jämte grafven vid Prinsnäs undersöktes tvenne andra stenåldersrör, båda belägna vid Bialitet stone [?] öster om Are fly, där S.T. till förne stått (ända till 1877).

Ett af dessa rör har tjänat till grundval för själfva S.T., i det att östra hälften jämnats med marken och huset därpå uppförts. I andra förekommer hällekipan. Röret synes ha varit något mer än 60 fot i diameter.

Kistan syntes ej, förrän stenröret utplockades. Den ligger ett par fot under det orubbade rörets yta och är till södra gafveln 13 ' lång (inre mått) samt 4 ' bred. Kistan har riktningen N20V.

Norra gafvelstenen är särdeles vacker, står alldeles lodrät och visar upptill en jämn vågrät yta. Den har dimensionerna 4 ' (bredd), 2 ' (höjd), 1 ' (tjocklek).

På östra sidan står från norr räknat först en vacker sten (a) 3,6 ' bred, 2,5 ' hög och 1 ' tjock, därefter en större kullersten, som något sänär fyller den 2 ' långa öppningen mellan denna och nästa flata sten (b) som är 2 ' bred, 3 ' hög och nästan 1 ' tjock. Därefter kommer en öppning af nära 2 ' och sedan en mindre vacker (c) 3 ' hög sten. För öfrigt finner man på östra sidan endast småsten. (a) och (b) luta starkt inåt grafven, äfven (c) lutar åt samma håll men något mindre.

På västra sidan utgöres väggen af kullerstenar, som är vackert ställda, så att deras inre sidor bilda en nästan rak linje. Endast en flat sten står på västra sidan på 2 fots afstånd från norra gafveln. Den står innanför den nyss nämnda raden af kullerstenar och lutar omkring 30° inåt grafven, ungefär på samma sätt som stenarna (a) och (b) på östra sidan. Stenen är kilad fast i sin lutande ställning genom en kilformig sten som lagts emellan den och den utanför varande raden af kullerstenar. Den så väl som (a) och (b) äro ett medeltung mellan sido- och takstenar. Enligt min mening ha de erhållit sin lutande ställning, då stenröset uppfördes, och icke sedermera genom någon påtryckning af det därpå hvilande stenröret

Den södra gafveln utgöres af flere kullerstenar, som tillsluta kistan åt detta håll.

Kistans tak bildas af flere flata stenar. Innanför den södra gafvelns kullerstenar träffas två större tunna flata, snedt ställda stenar, som äro bredare nedtill och spetsiga upptill. Den större är 2,5 ' hög och omkring 1 ' bred nedtill, den andra är 2 ' och 15 '.

Härinnanför ligger mera horisontellt en flat sten 2 fot i fyrkant.

10 fot från norra gafveln träffas åter tvänne större takstenar. De luta från sidan inåt grafven. Stenen

på vänstra sidan är 2 ' och 15 " , den på östra sidan är ungefär hälften så stor.

9 fot från norra gaveln ligga två takstenar af en kvadratfots storlek. De ligga ej horisontelt utan luta, den ena framåt, den andra bakåt.

Häriifrån norr ut är taket horisontelt med flere stenar i bredd. Det består af flata stenskivor, de största i allmänhet af ett spadblads storlek. 6 fot från norra änden ligga dock en vacker flat sten alldeles horisontelt. Den har formen ungefär av en likbent triangel 2 1/2 fots sida och något mindre bas.

10 fot från norra änden träffas ett tunt lager af svart jord med kolbitar. Det sträcker sig framåt norra änden men är mindre betydande än i Prinsnäs-grafven.

Kistan såg på ett ställe ut liksom stensatt i botten. En del af dem se brända ut men detta torde enbart bero därpå att blifvit svärtade af den svarta jorden. De äro ej sköra.

I stenröset ofvanpå kistan fanns ett större stycke svart flinta af det slag som lär vara det vanliga i traktens stenåldersrör. Palmgrens utsago. I kistan lågo några stycken af svart hälleflinta (?), bearbetade af människohand: ett träffades 4 fot från norra änden på östra sidan, ett spån och ett annat stycke längre mot söder på västra sidan samt en annan hälleflintspån (eller skärfva) två fot från norra gaveln. Hälleflintan liknar i ganska hög grad vanlig flinta. Dessutom fanns i kistan skärfvor i mängd af en ljusare hälleflinta men näppeligen arbetade af människohand (prof togs) samt stycken af kvarts.

Bonden, som äger jorden önskar få tillåtelse att utköra stenröret och bad mig till Hildebrand framföra denna anhållan. Palmgren menade, att det ej borde möta något hinder."

Dädesjö sn RAÄ nr 24 / K 26

"Strax öster (ett par hundra fot) om nu beskrifna stenåldersgraf ligger en annan, byggd af präktiga grafhällar. Olyckligtvis har den redan blifvit "undersökt" af flere personer, senast af handlaren Johannes vid Bialitet samt en person vid namn Gustaf Kwick.

Stenröret är omkring 60 fot i diameter. Kistan som till allra största delen redan är blottad, är ganska praktfull. Den går i N20V. Längden är 11 fot, bredden 4 i södra änden, kistan afsmalnar dock norrut så att den i norra änden är 3 ' . Södra gaveln är vackrast och utgöres af flata stenar liknande sidostenarna. Västra sidan är ungefär lika vacker som den östra. Alla stenarna äro något så när lika höga, omkr. 4 ' .

Takstenen i södra änden, som fortfarande hvilar på sidostenarna, är synnerligen vacker. Äfven en annan större, nu nedfallen i grafven, torde såsom tak ha hvilat på stenarna å ömse sidor.

I nordöstra hörnet af kistan fanns en del kol och svart jord. Det samma träffades äfven annorstädes i kistan men intet fynd af stensaker gjordes."

Dädesjö sn RAÄ nr 502 / K 19

(s. 62) "NO om Dädesjö prästgård ligger ett torp kallat Neckeltorp. Väster om detta ligger ett 70 ' stort stenrör, som troligen tillhör stenåldern. En i N-S gående fördjupning samt en i samma riktning gående flat sten synes antyda detta."

Dädesjö sn RAÄ nr 411 / K 20

(s. 62) "S om Dädesjö kyrka nordväst om en göl, kallad Gunnars sjö ligger ett rent, 40 ' stort stenröse med en hälleflinta i midten. Denna går i N10S. Den är något blottad men synes ej mycket förstörd. Man ser tydligt norra gavelstenen och närmaste sidosten på östra sidan."

Dädesjö sn RAÄ nr 132:1 / K 14

(s. 64) "Vid torpet Torslund, som ligger nordost om Betingetorp finnes en stenåldersgraf, som varit betäckt af ett rör; men kistan är blottad. Denna består för närvarande af en afbruten gavelsten och 5 sidostenar, 2 på östra och 3 på västra sidan. Alla utom den nordligaste på västra sidan har en kolossal storlek. Den sydligaste på östra sidan är den största. Den är 8 fot lång, nära 4 fot hög och 1 fot tjock. Hela kistan är 16 fot lång. Den går i N13V. Palmgren har grävt något i södra änden men skall ej ha funnit något.

Ladugården vid Torslund står på ett annat stenröse, som också torde vara en stenåldersgraf. Det ser ut som om man af kistan såge norra gafvelstenen och närmaste stenen på östra sidan.” (132:2/K -).

Dädesjö sn RAÄ nr - / K 11

(s. 66) “NO om Gränsmåla ligger vid Eke - Dädesjö vägen invid torpet Djupamad ett stenrör omkr. 100 fot i diameter. Det är ej så högt som “Drakaröret” och “Gränsröret”, består af smärre sten än de samt är något insjunknen i midten. Det är måhända ett stenåldersrör.”

Dädesjö sn RAÄ nr 330 / K 6

(s. 66) “Förflyttar man sig längre väster ut finner man i vägkröken norr om vägen ett rör af 50 fots diameter. Det har en fördjupning i midten, som inte torde härröra från skattsökare. Hela röret är öfvervuxen med “hundraårig mossa”.”

Dädesjö sn RAÄ nr 331 / K 4

(s. 66) “Längre väster ut vid det nu nedrifna S.T. (Hakadal kalladt) ligger ett vackert stenåldersrör omkr. 70 fot i diameter. Kistan som till större delen är blottad, går i N18V. Hela västra sidan utgöres af en enda kolosal jättesten, som är 11,5 fot lång, omkr. 3 fot hög och nästan 1,5 fot tjock. Bergarten är granit den samma som anstår i trakten. Af röret är en yttre rand af 10 fots bredd ganska låg men ifrån denna höjer det inre af röret på vanligt sätt (såsom en sköldbuckla).”

Dädesjö sn RAÄ nr - / K -

(s. 67) “Något längre norr ut midt emellan vägarna tvänne rör af hvilket det ena är 60 fot i diameter, och det andra 45 ‘. Båda har små fördjupningar i midten och äro grunda [?] (fördjupningarna äro ej skattgrävares verk, de äro därtill alt för små). Det södra (större) består af större stenar, det norra af mindre. Det senare är måhända en stenåldersgraf (?)”

Dädesjö sn RAÄ nr 329 / K 7

(s. 67) “På rullstensåsens västra sida midt emellan Drettingevägen och Dädesjövägen är en stenåldersgraf. Kistan är blottad i södra änden utaf skattgräfvare. Dess riktning är N13V. Granitblocken, hvaraf den består äro mindre än stenarna i Torslunds- och Hakadals-grafvarna (sid. 64 och 66). Hela röret är 40 ‘ i diameter.”

Dädesjö sn RAÄ nr - / K 5

(s. 68f) “Väster härom [S om Eke] har funnits en stenåldersgraf, som nu är aldeles förstörd. En torpare, Peter Bors, har vid odling undanskaffat den. De funna sakerna skola ha kommit till Stockholm. (Denne man sade sig af doktor Wittlock i Vexjö ha mottagit uppmaningen, att “undersöka” de fasta fornminnena samt lämna fynden till honom. Ett liknande uppdrag skall en Bonde i Dref ha erhållit. Pastor Palmgren berättade också, att en bonde i kyrkoh. (pastor?) Collianders församling ställt sig denna uppmaning till efter rättelse. I en annan församling (i närheten af Vexjö, Tegnaby, så fram [?] jag ej missminner mig) skall på Witlocks föranstaltande ett helt graffält ha blifvit förstört af en bonde. Hvilket barbari af en medicine doktor!”

Nottebäck sn RAÄ nr 63 / K -

(s. 74) “S om Norrhult, V om Nöbbeled har funnits ett par grafvar som blifvit undersökta af Palmgren. I den ena af dem skall - sade man - ha funnits en mycket vacker flintknif. De ha legat på Lönnegårds ägor.”

Nottebäck sn RAÄ nr 68 / K 6

(s. 74) “N om Norrhult finns på Norragårds ägor en stenåldersgraf, hvars kista blottats af Palmgren, som här skall ha funnit en flintknif. Röret är omkr. 40 fot i diameter. Kistan, hvars stenar i regel består af granit, går i N25V och är 12 - 15 fot lång. Södra och norra gafvelhällen är liksom västra sidan vackert

bygd. Den östra är däremot defekt.”

Nottebäck sn RAÄ nr 70 / K 4

(s. 74) “Längre mot Klafverström ligger på Borgagårds ägor en af Palmgren undersökt graf. Röset är inemot 50 fot i diameter. Kistan går ungefär i NO–SV. Må hända bronsåldersrör eller åtminstone ej stenåldersrör af kistans riktning at döma.”

Sjösås sn RAÄ nr 26 / K 6

(s. 78) “Väster om Lillsjön finnes en stenåldersgraf, som är omkring 40 ‘ i diameter. Kistan går i NNV. Röret är delvis utplockat.”

Sjösås sn RAÄ nr 23 / K 4

(s. 78) “N om Broaryd en annan stenåldersgraf mer än 40 ‘ i diameter. Kistan som är blottad, går i N5V.”

Sjösås sn RAÄ nr 22 / K 3

(s. 78) “Ö om Ringstorp är vid de tre stugorna vid vägen en stenåldersgraf, som tyckes ha varit 40 ‘ i diameter. Södra delen af kistan synes. Norra delen af röret är borttaget. En stenysa [skafthålsysa] har här funnits och lämnats till Plamgren.”

Dädesjö sn RAÄ nr ... / K 1 (?)

(s. 81) “Vid nordligaste gården i Skruf finnes en stenåldersgraf omkr. 60 ‘ i diameter. Den är undersökt af Viktor Sandén.”

Lantmäterikartornas användbarhet

För att kunna lokalisera framför allt Kjellmarks hällkistbeskrivningar i Göteryd socken bestämde jag mig på ett tidigt skede att titta igenom de gamla lantmäterikartorna med sina akter eftersom jag hade en tanke om att kunna utgå från gårds- och ägobeskrivningar. På kartorna fann jag markeringar som kan tolkas som rösen och i akterna fann jag beskrivningar som kan tolkas som troliga fornminnen t.ex. ”Hällareåker” och ”Jättarörs åker”. I min genomgång har jag även tagit med områden med namn på ägor som på något sätt kan knytas samman med fornlämning, röse eller hällkista. Områdesnamnen och platsnamnen kan också påvisa platser där fornlämningar funnits men idag är borta. Flera av platserna på skifteskartorna har kunnat kopplas samman med RAÄ nr och Kjellmarks numrering.

Benämningen “steningen” på en del partier av markägorna finns lite överallt i kartmaterialet. Antagligen är detta en vanlig benämning på en stenig åker (jämf. “oråker” i skånskt kartmaterial). Det behöver inte ha något med rösen (hällkistor) att göra men det är trots det värt att beakta.

Siffror inom parentes är lika med områdesbeteckning på respektive karta där troligt fornminne finns eller har funnits.

Ramnäs. Storskifte 1799. Karta/akt 2

(6) Grus [backe?] = RAÄ nr. 149 (?) / K –

Ramnäs. Laga skifte 1861-65. Karta/akt 6.

(74-75) Backe = RAÄ nr. 149 (?) / K -

(1345-1348) Backe = RAÄ nr. 153 (?) / K 45 (?)

(2018) Backe (hage med rösemarkering ?)

= RAÄ nr. 154 / K –

Ryds by. Storskifte 1788. Karta/akt 14.

(17) Hällareåker = ?

Gårdstaköp. Storskifte 1782. Karta/akt 23.

(35) Lönsåker = RAÄ nr. 219 / K 99, 100

Gårdstaköp. Laga skifte 1840-3. Karta/akt 24.

(123) Tvenne [?] land = RAÄ nr. 219 / K 99, 100

Burhult Mellangård. Storskifte 1802-3. Karta/akt 41.

(4) Stenkjetten = RAÄ nr. 208 / K –

(10) Lille Stenkjetten = ? (RAÄ nr. 207 / K 108)

Ljungagårdsköp, alla ägor. Laga skifte 1833. Karta/akt nr 50.

(37 +a) Jättarörs åker = RAÄ nr. 162 / K 63

Juddhult by. Laga skifte 1893. Karta/akt 63.

Juddhult Storegård. Laga skifte 1854. Karta/akt 64.

(214) Steningen = RAÄ nr. 179 / K 39

(215) Trehörningen = RAÄ nr. 197 / K 38

(Samma benämningar finns på bägge kartor/akter)

Ekenäs Lille- och Södregårdar. Laga skifte 1855. Karta/akt 100.

(vid 91) ev. en rösemarkering = RAÄ nr. 132 / K 14

Jonsköp. Laga skifte 1867. Karta/akt 111.

(348) Gärdet [med rösemarkering] = RAÄ 122 / K 2

(Det finns fler rösemarkeringar på kartan)

Tiakölna. Laga skifte 1853-5. Karta/akt 113.

(32) Drakesåker, däld

(33) Dito, övrig jord = RAÄ nr. 114, 115 ? / K 19, 20

(34) Dito, högländ jord

Liavången. Laga skifte 1853-5. Karta/akt 123.

(32) Jettåker, ny jord = RAÄ nr. 120 / K 5

Näs by. Storskifte 1802-5. Karta/akt 150.

(3 a-c) Hällåker [endast åkermarkering på karta] = ?

(4) Halsåker [endast åkermarkering på karta] = ?

Lönhult. Laga skifte 1835. Karta/akt 156.

(15 a+b) Hällåker eller Hällåker eller Hallåker = ?

(19 a+b) Hallsåker eller Hällåker = ?

Skateboda Östregård. Laga skifte 1873-4. Karta/akt 168.

(33) Kullsåker, Ör med 4 stenrösen = ?

(633) Kolbotten = ?

(995) Gärdet. Stenröse = ?

Brokhult. Laga skifte 1861-3. Karta/akt 171.

Rösemarkeringar = RAÄ nr. 13, 14, 15 / K 71, 70, –

Holmseryd. Storskifte 1804-5. Karta/akt 192.

(27b) Rörsåker = ?

Hällkistor med fynd

Genom att använda sig av gravmaterialet som ett källmaterial vid analyser och tolkningar av fenomenet hällkista bör man kunna säga något om begravningsritualerna och även om religionsuppfattningen. Man kan därför se gravgåvorna som spår efter medvetna rituella handlingar (Kaliff 1992). Någon större mängd fyndmaterial; obrända eller brända ben, gravgåvor eller rituellt deponerade fynd, finns inte dokumenterat från hällkistorna. Frånvaron av gravgåvor kan eventuellt ses utifrån att gravar blivit plundrade, att föremål ej bevarats och att det kanske aldrig ingått gravgåvor i större utsträckning. Den sistnämnda aspekten har tagits upp i diskussioner om andra megalitgravar. Bland annat finns detta behandlat i Carlssons sammanställning av neolitikum (1998 s.39 och där anförd lit.) För de drygt 800 registrerade hällkistorna i hela landet finns uppgifter om någon form av gravfynd i endast en knapp fjärdedel. I de flesta fall är benmaterialet inget eller ringa.

För att genomföra en begravning skall mer ingå än valet av och iordningställandet av begravningsplatsen och uppförandet av graven. Det är visserligen dessa delar som utgör det som idag är synligt, liksom det också under senneolitikum och senare perioder var det synliga beviset av begravningen. Som en del av gravläggningssceremonin förekom även att utvalda föremål lades ner tillsammans med individen. I och med gravläggandet och ritualerna däromkring blev föremålen dolda i/under gravens täckande massor. Om det finns/har funnits gravföremål i alla kistor kan inte bedömas. Troligt är ändå att någon form av gravgåva har följt med vid begravningen. I hällkistorna kan även, förutom de senneolitiska gravfynden, finnas föremål både från perioder före senneolitikum liksom från perioder efter. De föremål som är äldre än senneolitikum kan ha följt med i fyllnadsmassor och i det material som täckt kistorna. De yngre fynden kan härröra från yngre begravningar men också från gravplundringar eller rovgravningar. I denna del av materialredovisningen ges först en allmän genomgång av de fyndförande hällkistorna i Kronobergs län. Därefter redovisas gravfynd i Göteryd socken samt gravfynd i övriga Kronobergs län.

Av Kronobergs 609 registrerade hällkistor/hällkistplatser är 149 st. undersökta och i samtliga av dessa finns fyndmaterial. I de tidigare undersökningsberättelserna är det inte alltid angivet var i kistan eller på vilken nivå som fynden kommer från varför det är svårt att avgöra om det rör sig om en gravgåva eller ett i fyllningen medföljande fynd. Undersökningarna är framför allt gjorda under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Det rör sig om undersökningar som i de flesta fall endast berör kistan och ej det omgivande mer eller mindre befintliga röset.

De vanligaste förekommande gravfynden i hällkistorna från den senneolitiska perioden är flintdolkar, skafthålsyxor, skifferhängen, hjärtformiga pilspetsar och spjutspetsar. Datering utifrån ¹⁴C-analyser finns endast i ett fåtal fall från Kronobergs län varför jag i denna sammanställning väljer att använda mig av datering utifrån föremålstyp. I följande fyndgenomgång förutsätts att förekomsten av senneolitiska föremål i hällkistorna likställs med att begravning skett under senneolitikum. Av bronsföremål, från eventuella efterbegravningar i befintliga kistor, är det främst rakknivar, dolkar och pincetter som finns bland fyndmaterialet. Att det i flera fall kan röra sig om efterbegravning baseras på att det bland fyndmaterialet även finns senneolitiska föremål såsom exempelvis flintdolkar och skifferhängen.

Knut Kjellmark undersökte 69 hällkistor i Kronobergs län mellan åren 1905 och 1931. För samtliga undersökningar skall, enligt Kjellmarks egna anteckningar (ATA), utgrävningens beskrivningar och fynd vara inlämnade till Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademi. Av dessa beskrivningar har 32 ej blivit funna i ATA's arkiv. Fynden, där sådana finns omnämnda och dessa inte är förkomna, är i de flesta fall registrerade i SHM's fyndkatalog.

Övriga som undersökt hällkistor i Kronoberg är framför allt Palmgren på 1870-80-talen, Wibbling på 1890-talet, Flodéus på 1930-talet och Anderbjörk på 1940-50-talen. Även i dessa fall skall fynd och beskrivningar vara inlämnade till SHM och ATA. Ytterligare en person som är värd att nämna är Holst som var verksam vid de geologiska fältundersökningarna i smålandstrakten i slutet av 1800-talet. Holst gjorde en del undersökningar tillsammans med pastor Palmgren samt utförde även en del beskrivningar av hällkistor (se tidigare avsnitt). Under senare tid, 1970-talet och framåt, har även Smålands museum företagit en del undersökningar. Fynden från dessa är registrerade på Smålands museum.

Till kategorin fyndförande hällkistor är även medtaget de platser som uppgetts ha givit fynd av senneolitisk gravkaraktär över huvud taget. Det kan vara uppgifter om upphittade föremål i hällkiströsen eller på platsen där en hällkista en gång legat. I en del fall finns endast uppgiften kvar och själva föremålet/fyndet har förkommit. I de fall där det rör sig om en plats där en kista en gång legat är denna uppgift ett bra tillskott till bilden av hällkistutbredningen.

De gravföremål som tas med i följande fyndredogörelse är i första hand de daterbara fynden (flintdolk, skafthålsyxa, skifferhänge, pilspetsar med urnupen bas, bronsföremål, fynd av järnålderskaraktär etc.), brända ben samt föremål som klart påvisar att gravfyllningen blivit omörd.

Övriga uppgifter som redovisas är, där det är möjligt, fyllningens beskaffenhet och tjocklek samt eventuell undersökningsteknik (ex. sällning av fyllningen). Samtliga uppgifter, där inte annat nämns, är hämtade dels från respektive grävningsberättelse/rapport inlämnade till ATA, dels från artiklar om företagna utgrävningar (här lämnas källhänvisning) och för en del fynd dels även uppgifter från SHM (sockenregistret; grav- och lösfyndskataloger).

Nästan i samtliga fall har alla undersökta hällkistor mer eller mindre utsatts för tidigare skadegörelse, skattletning eller ”utgrävning” av privatpersoner.

För en fullständig redovisning av fynduppgifter och källhänvisningar hänvisas till databasfilerna.

Gravfynd i Göteryd

Kjellmark har undersökt 4 hällkistor i Göteryd socken. Från tre av dessa undersökningar finns utgrävningsberättelser.

RAÄ 144/ K 36, *Juddhults Lillegård* undersöktes och restaurerades 1909. Kistan syntes inte före undersökningen, då den var täckt av ett ca 0,5 m tjockt stenlager. Hela fyllningen, utom ett meterbrett parti i den södra delen av kistan, har blivit omört, eller som Kjellmark själv skriver i berättelsen ”en eller 2–3 gånger plundring af kistans innehåll företagits.” Den orörda delen av fyllningen visar på ett 50 cm tjockt sand/gruslager och ovanpå detta ett 10 cm tjockt mullager. På olika nivåer i den omrörda fyllningen hittades några flintavslag, -skärvor och -knutor. I den orörda delen i gränsen mellan mull- och sandlagret påträffades tre utbuktade skrapor. Två lerkärlsfragment och en *hjärtformig flintpilspets* framkom på 30 cm djup. I botten av kistan fanns kol på spridda ställen.

I den omrörda fyllningen fanns dessutom järnföremål från modern tid, en mässingsfingerborg och glaserat gods.

RAÄ 168/ K 48 *Ramnås Hultet* undersöktes 1919 och blev därefter borttagen. Av kistan fanns endast några tunna hällflisor uppkastade på röset samt en ränna i rösets mitt. Jorden från ”kistrännan” blev siktad och i östra sidan påträffades två fragment av en *flintdolk* (bitar av ett uppskäppt dolkblad) samt en malsten (?) och obrända svintänder.

RAÄ 179/ K 39 *Juddhults Storegård* undersöktes och restaurerades även den 1909. Kistan skall enligt Kjellmark ha varit täckt av ett stort röse. Fyllningen i kistan, som blivit omört, bestod av ett 40 cm tjockt lager av grovt grus. Fynden, som låg i botten av fyllningen på alven, bestod endast av några flintavslag och ett avbrutet spån med retusch.

Den fjärde hällkistan, RAÄ 10/ K 75 *Brokhult*, undersöktes 1910-11. Från denna undersökning finns ingen rapport i ATA. Fynden från kistan utgörs av en *skafthålsyxa* och några retuscherade flintavslag.

Förutom dessa undersökta hällkistor i Göteryd finns det dessutom uppgift om fynd från en femte

kista, RAÄ 318/K 46 Ramnsnäs Simonsgård. Kjellmark skriver ”i denna [hällkistan] hittades för omkring 25 år sedan vid plundring 2 stora flintdolkar och en *stenyxa med skafthål*.” (Kjellmark 1911 s.95). Var dessa fynd har hamnat är okänt.

Övrigt fyndmaterial, från hällkistor eller platser för nu borttagna hällkistor, är inte känt i Göteryd socken.

De undersökta hällkistorna i Göteryd socken innehåller endast ett fåtal daterbara föremål. Det är den hjärtformiga flintpilspetsen (RAÄ 144/K 36), skafthålsyxan (fr. RAÄ 10/K 75) och flintdolkbladet (fr. RAÄ -/K 48). Alla tre fyndkategorierna ger en grov datering av de undersökta hällkistorna till senneolitikum.

Gravfynd i Kronoberg

Varje enskild hällkista eller hällkistplats med fynd har sorterats efter socken i alfabetisk ordning, RAÄ nr, samt Kjellmarks numrering för respektive socken. Undersökningsåret står inom parentes. Bland de undersökta och fyndförande hällkistorna skall noteras att två kistor i Öja socken, RAÄ 35 och 36, och en kista i Hamneda socken, RAÄ 327, har sin placering på stenåldersboplatser. I denna följande redovisning baserar sig korrelationen mellan RAÄ nr och Kjellmarks numrering fortfarande på förstagsinventeringens uppgifter då jag inte har haft möjlighet att utföra en förnyad genomgång med utgångspunkt från den senaste inventeringsomgången.

Aneboda sn 12 / K 2 (1920)

Fyllningen, som var totalt omrörd, siktades. Fynden gjordes i botten, bl.a. *fyrsidigt skaft till flintdolk*, slipat flintyxfragment, basändan av ett *skifferhänge*.

Aringsås sn 24 / K 5 (1905)

Kistans fyllning bestod av ett lager sten, 40 cm tjockt, därunder ett 20-40 cm tjockt gruslager och därunder sand. Alven var 1,1 m under kistans överkant.

I södra änden vid gavelhällen var fyllningen omrörd efter tidigare åverkan. Vid 0,5 m djup hittades ett *skifferbryne*. På samma djup mitt i kistan, under en nedfallen takhäll, hittades en *skafthålstapp*. Kjellmark bedömer att fyllningen under 0,5 m djup, utom i södra änden, ej har rubbats.

Övriga föremål är funna på 1–1,1 m djup på olika ställen i kistan, bl.a.: 2 *spjutspetsar av flinta*, *flintpilspets med långa hullingar*, *hjärtformig pilspets*, *skafthålsyxa*, *flintdolk m. rombiskt skaft* och 3 st. *brönstutulus*. Dessutom delar av obrända lårben, skenben m.m.

Aringsås sn 52 (nuv. 9) / K 2 (1932)

Undersökning och flyttning (rekonstruktion) av hällkista.

De översta 30 cm av kistans fyllning, jord uppblandat med glas- och porslins-skärvor, sållades inte. Resterande fyllning sållades men även detta innehöll glas- och porslins-skärvor.

Ingen av hällarna stod på ursprungligt läge. Hällkistan låg på en stenåldersboplatz (fynd av härdar, tvärpilar etc.) (Berggren 1937 s.79)

Aringsås sn 58 / K 4 (1931)

Fyllningen som var ca 30 cm tjock i den södra änden tunnade av mot norr till ca 15–20 cm tjocklek. Fyllningen hade innan undersökningen till viss del blivit utschaktad.

I botten av kistan i mitten framkom en *skafthålsyxa* och en *flintdolk med kvadratisk skaft*.

Aringsås sn - / K 7, 8 el. 9 (1937)

Kistan var fylld med sand som ”lager för lager sållades”. I norra delen till hälften ner i kistan fanns kol och brända ben som fortsatte ner mot botten. Ovanpå kistans fyllning påträffades en *båtyxa* som enligt SHM är ”en skafthålsyxa av grönsten med plan undersida och svagt ryggad översida.”

Bland de övriga fynden fanns: *flintdolk med spetsovalt skaft* (använt. som eldslagingssten), *flintdolk med rombiskt utsvängt skaft*, *flintdolk m. rombiskt skaft* och *flintspjutspets* (fr. dolkspets) (Flodéus 1938 s.65ff).

Aringsås sn ? / K ? (1934)

Vid borttagande av ett större träd uppmärksammades hållar och en *flintdolk med utsvängt skaft* hittades (Berggren 1937 s.79).

Asa sn 34 / K 1 (1926)

Jorden, i det området som var den troliga utsträckningen av kistan, sållades. Spritt över hela området fanns ett 50-tal *krukskärvor* (från 2 kärl), brända och obrända ben (Kjellmark 1932–40).

Bergunda sn 33 / K 9 (1925)

Kjellmark skriver i början av undersökningsberättelsen att det är fråga om en hållkista från bronsåldern. Fyllningen i södra hälften av kistan, som var ”mera orörd”, innehöll brända och obrända ben samt spridda flinavslag. I mittdelen, i en svart packad orörd fyllning, framkom bl.a. en *spjutspets* av flinta som enligt SHM är ett dolkblad. Fyra platta stenar (från. en liten stenkista?) låg under flintspetsen. Under detta lager i hela kistan fanns ljusst grus med bl.a. brända och obrända ben.

Bolmsö sn 28 / K - (1885)

Grävning företogs i kistan till 1 m djup, till något under ursprunglig markyta. Fynd i markytan: grovt formad *flintpilspets*. Något djupare framkom ytterligare en *flintpilspets*.

Jorden i kistan hade tidigare blivit genomgrävd.

Drev sn 45 / K 2 (1918)

Fyllningen i kistan, ca 30 cm tjockt, och området närmast utanför var mycket omrörd. Fynden gjordes i botten av fyllningen. I norra änden: *skafthålsyx*a av *enkel typ* och *flintdolksblad*. I södra änden: *spjutspets av flinta*.

Dädesjö sn 24 / K 26 (1882)

Kistan hade blivit ”undersökt” av flera personer före Holst undersökning. Svart jord med kol fanns spritt i kistan, ”..men intet fynd af stensaker gjordes.”

Dädesjö sn - / K 25 (1882)

”Kistan [...] ligger ett par fot under det orubbade rösets yta...” Det finns ingen anmärkning om ifall graven blivit genomgrävd före undersökningen. Invid botten fanns ett tunt lager av svart jord med kol. Botten verkade delvis stensatt. Fynden utgjordes endast av diverse flinta.

Granhult sn 10 / K 2 (1919)

Kistan genomrotad innan undersökningen varvid man fann en *hjärtformig flintpilspets*. Fynd vid undersökningen bl.a. ett bränt ben.

Gärdsby sn 154 / K 4 (1891)

Kistan täckt av 90 cm rösesten. Mylla (s.k. getter och mosand) fyllde större delen av kistan. På 60–70 cm djup i myllan påträffades smärre benfragment. På ett djup av 30 cm fann man en mindre *tvåeggad flintskärva*. Invid sydvästra långsidan på ett djup av ca 55 cm hittades en *dolkklina av brons*. Något längre mot öster, på samma djup framkom en *rakkniv av brons med hästhuvudshandtag*.

Gärdsby sn 155 / K 5 (1891)

Wibbling skriver: ”denna hållkista ... skadad, i det att norra ändans täckhällar blivit borttagna.” Vidare:

”Vid undersökningen av hennes inre påträffades intet av vikt.”

Gärdsby sn 157:1 / K 2 (1891)

Kistan täckt av 50 cm rösesten - taksten borta i mittpartiet.

Wibbling skriver: ”Kistan ... till ett djup av omkring 60 cm vara fylld med mylla, mosand och lera, men oaktag dessa lager med stor noggrannhet uppgrävd och undersöktes gjordes ej något som helst fynd.”

Gärdsby sn - / K 14 (1937)

Efterundersökning av en totalt ramponerad och genomgrävd hällkista. Fynd: liten *flintdolk med spetsoval genomskärning*.

Hamneda sn 6 / K 6 (1918)

Fyllningen var omrörd ner till 60–70 cm djup från fyllningens yta. Modärnt material fanns i detta övre mullager. Det underliggande sandlagret, som var orubbat, innehöll bl.a. följande fynd: *2 flintdolkar med kvadratisk skaft, 2 hjärtformiga flintpilspetsar, 2 förarbeten till hjärtformiga flintpilspetsar, 2 eldslagningsstenar av flintspetsar och dolkskaft, skifferhänge* av vanlig form. I det omrörda mullagret hittades en *eneggad bronskniv* samt brända ben och kol.

Kjellmark skriver i utgrävningsberättelsen ”På en sträcka av 1/2 mil finnes här utefter Prästebodaån inom Hå, Björstorp och Fageryds byar ej mindre än 11 hällkistor.”

Hamneda sn 22:2 / K 10 (1907)

Fyllningen bestod av ett ca. 0,5 m tjockt lager av fint grus. I fyllningen hittades diverse flintskärvor, bl.a. basändan till en *flintspjutspets*.

Hamneda sn 53 / K 1 (1863)

Fyllningen, som tidigare blivit genomrotad och delvis utkastad, bestod av lös fin sand. Vid detta tillfälle fann man, något över botten i sydöstra delen av kistan, ett *bronssvärd* och ett skelett med huvudet i nordväst. I den omrörda sanden, i samma del av kistan, fann man även en *flintlans* (dolk) och en *flintskärva*. I den nordvästra delen av kistan, något över botten, påträffades ett antal skelett, troligen minst 14. Skeletten skall ha legat i ryggläge med huvudena i nordväst.

Vid Hildebrands undersökning genomgrävdes den återstående sanden, ca 1 fots tjockt lager i botten, i kistan omsorgsfullt. I sydöst, under bronsvärdets fyndplats, hittades en *rakkniv av brons med hästhuvudformat handtag*. Ytterligare en *flintlans* (dolk) hittades i den nordvästra delen av graven (Hildebrand 1864 s.230ff).

Hamneda sn 62 / K - (1974)

Ett område, där plats för hällkista funnits, med omrörda jordlager ca 30 cm tjockt sållades. Fynd av diverse flinta.

En *flintdolk* hittades under en större flat stenhäll vid ett schaktningsarbete, vilket föranledde undersökningen.

Hamneda sn 212 / K - (1995)

Hällkistan upptäcktes i en röseliknande stensättning, som i fornminnesregistret är registrerad som en hög, inom ett röjningsröseområde från järnåldern. Graven uppvisar stor likhet med RAÄ 327 i Hamneda socken.

Hamneda sn 327 / K - (1995)

Hällkista i röse inom ett röjningsröseområde från järnåldern. Kistans fyllning undersöktes lagervis och flera pollenprov insamlades.

Fynd i den övre delen av stenpackningen utgjordes av avslag och splitter av kvarts samt skrapa, retuscherat spån och avslag av flinta. I den undre delen av rösets stenpackning fanns en större mängd flintor samt även brända djurben vilket eventuellt kan härröra från ett boplatmaterial. Vid kantkedjan hittades en fyrfacetterad *lårbensformad slipsten* av sandsten. I själva kistan påträffades ett fragmenterat *lerkärl med taggrådsliknande* ornamentik på de övre partierna. Pollenprov från kärlet visar att det kan ha innehållit någon form av måltid. Övriga pollenprov visar att vitsippor och möjligen även blåsippor medvetet nedlagts i graven. Dessa blommor hade, som det verkar, varit utspridda i kistan. Eftersom det inte fanns spår av något skelett vet man inte om blommorna har strötts över den döde eller om denne hade lagts på en bädd av blommor. Genom förekomsten av blommorna kan man också fastställa den troliga årstiden. Begravningen har skett under våren. Under kistan fanns senneolitiska boplatsspår (Lagerås 2000 s.74f).

Hemmesjö sn 27 / K 9 (1930)

Fyllningen bestod överst av kullersten (ända upp till hällarnas överkant) och därunder ett 20-25 cm tjockt gulbrunt gruslager ner till alven.

Fynden var ytterst sparsamma, bl.a. bränt ben i kistans södra del. Brända ben fanns även under röset invid kistans västra långsida.

Hinneryd sn - / K 1 (1919)

Kista och röse var totalt ramponerade. Fynd innan undersökningen: *flintdolkspets (miniatyrdolk)* och *flintdolk*. Den sistnämnda sönderslagen och försvunnen, typ okänd. Inga fynd vid undersökningen.

Jät sn 45 / K 2 (1929)

Den kvarvarande fyllningen bestod av ett tjockt gult sandlager. Under sandlagret i norra änden, på ursprunglig markyta, påträffades en vittrad *skafthålsyx*a. I en uppkastad sandhög (fr. fyllningen?) utanför kistans västra långsida framkom ett *flintdolkblad*. Vid sällningen av sandlagret hittades bl.a. brända ben och keramikskärvor.

Jät sn 46 / K 3 (1928)

Kistan var kraftigt förstörd men fyllningen var till viss del orörd utefter västra sidan i kistan. Den innehöll en del kol. Inga andra fynd.

Jät sn 72 / K 4 (1929)

Fyllningen i kistan var omrörd. En *flintdolk med tvåsidigt något utsvängt fäste* framkom på kistans botten i sydöstra delen liksom även brända ben.

Kalvsvik sn 26 / K - (1946)

Fyllningen, som var orörd, var 0,5 m tjock och bestod av sandblandad jord med sten, framför allt i södra delen.

Vid östra gaveln ca 5 cm ovanför ursprunglig markyta påträffades en *flintkniv*. Något söder om mitten hittades ytterligare en *flintkniv*.

Anderbjörk skriver: "I norra delen var fyllningen kraftigt mörk och spridda brända ben och kol kunde iakttagas. Detta lager låg delvis i en grop i ursprunglig markyta."

Lenhovda sn 216 / K 1 (1882)

Kistan var skattgrävd i norra ändan. I botten av kistan fanns ett par tum mer eller mindre svart jord med kol. Följande fynd gjordes bl.a. i västra ände i det svarta lagret: *skafet till en flintdolk* och en *skafthålstapp*.

Från Holst beskrivning nämns ytterligare fynd: två runda skrapare af flinta och ett mycket litet flintspån samt två kvartsstycken.

Lenhovda sn - / K - (1941)

Ett 10–20 cm tjockt fyllningslager fanns i den raserade hällkistan. I botten fanns ett tunt brandlager samt fynden, bl.a. en *flintdolk* och ett *omhugget dolkskaft*.

Moheda sn 30 / K 9 (1940)

Fyllningen, som bestod av sand och grus överst och uppblandat med sten i det undre lagret, var till viss del omrört. I nordvästra delen av kistan där fynden gjordes var fyllningen dock orörd. Fynden, som låg spridda 5–20 cm över botten, bestod bl.a. av 2 *flintdolkar*, *hjärtformig pilspets*, *ornerat skifferhänge* och brända ben.

Nottebäck sn 63 / K - (1882)

“S om Norrhult, V om Nöbbeled har funnits ett par grafvar som blivit undersökta af Palmgren. I den ena af dem skall - sade man - ha funnits en mycket vacker *flintknif*. De ha legat på Lönnegårds ägor.”

Ryssby sn - / K5 (1919)

Fynd på platsen för kistan: brända och obrända ben. Kjellmark skriver ”Här skall förr ha funnits många obrända ben.”

Skatelöv sn 32 / K 6 (1929)

Fyllningen, som varierade i tjocklek, var ytterst omrört. Den bestod av ”jetersand och klapper”. Fyllningen i kistan liksom en del av fyllningen runtom sållades ner till den orörda markytan. I kistan hittades bl.a. nackpartiet till en *skafthålsyx*, *skafthålstapp* (till skafthålsyxan) och ett fragment av ett fyrsidigt mejselformat *skifferhänge* (bryne enligt Kjellmark).

Söraby sn 18 / K 13 (1922)

Fyllningen bestod av ca 10 cm mullblandat grus med sten, ca 60 cm sand med spridda stenar och därunder alven. Strax söder om mitten i kistans botten fanns en tunn häll (0,4×0,3×0,08 m) med ”starkt kolbemängt mullager” över och under hällen.

En *skafthålsyx* av vanlig typ hittades mitt i kistan på ca 30 cm djup. Obrända ben (starkt förmultnade) låg spridda i kistan på samma djup som yxan. Ytligt i mullskiktet i nordvästra hörnet fann man brända ben.

Söraby sn 70 / K 7 (1933)

Fyllningen som bestod av rösesten och lövmylla var starkt omrörd. All jord sållades. Enstaka brända ben låg spridda. Inga andra fynd gjordes.

Söraby sn - / K 1 (1922)

Undersökningen är gjord på platsen för en, genom grustäkt, borttagen hällkista. Kjellmark genomsökte nedrasad, trolig kistfyllningsjord. Fynd: kraftigt uppskärpt *flintdolk med tvåsidigt skaft* och *skifferhänge*.

Tjureda sn 33 / K 3 (1907)

Fyllningen i kistan, som började ungefär 1 m under takblocken, bestod överst av 0,5 m mullrik sand och därunder alven. Fyllningen siktades. Brända ben i mängd fanns spridda i hela fyllningen. Obrända ben fanns sparsamt i norra delen av kistan under fyllningen. De brända fragmenten innehöll bitar av människokranier.

I norra delen av kistan framkom en *flintdolk med spetsovalt handtag*. I södra delen påträffades 2 *flintspjutspetsar* liksom en *bronspincett*.

Kjellmark nämner inget om ifall fyllningen har blivit omrörd.

Urshult sn 9 / K 1 (1906)

Vid granskningen av fyllningen framkom bl.a. fragment av en ”*benknotformad*” (lårbensformad?) *slipsten*.

Virestad sn 8:1 / K 6 (1923)

Fyllningen genomrotades på 1860-talet samt blev senare ”provgrävd” av folkskolinspektör J. Franzén i ena änden varvid han fann en mängd obrända ben.

Den omrörda fyllningen grävdes skiktvis för hand och sållades. Fyllningen hade en tjocklek på ca 1 m och bestod av sand.

Fynd: kvadratisk skaft till flintdolk, flintpilspets med urnupen bas, dolk- eller spjutspetsblad, rakkniv av brons och bronsknapp. Brända och obrända ben fanns spridda i hela fyllningen.

Virestad sn - / K 8 (1930)

Ett 4,5x2 m stort område (plats för hällkista) genomsöktes och sållades ner till ungefär 0,5 m under markytan, där orörd mark påträffades. Lagren bestod av 25 cm mull med klapper och 25 cm sand. I sanden fanns brända ben. Inga andra fynd.

Vislanda sn 27 / K 3 (1943)

Fyllningen, som ej nådde upp till hällarnas överkant bestod av grus och smärre stenar. Kistan hade plundrats. En *spjutspets* påträffades i en av långsidorna.

Älmeboda sn 9 / K 2 (1920)

Fyllningen i kistan var 20–30 cm tjock och bestod av sten och grus. Fynden var sparsamma: 3 oornerade *keramikbitar* och ett *flintavslag*.

Norr om röset påträffade Kjellmark ett bränt skallben, som han menar tyder på en sekundärgrav från yngre bronsåldern.

Älmeboda sn 11 / K 3 (1920)

Ingen uppgift om fyllningen. Längst i söder i kistan, 30 cm över alven, hittades en *flintdolk med fyrsidigt skaft*, troligen använd som eldslagningssten.

Öja sn 10 / K 5 (1905)

Kistan hade troligtvis blivit utgrävd tidigare. Vid Kjellmarks undersökning framkom överst mitt i kistan bl.a. ett kopparmynt från 1673 och ett förarbete till en yxa (?) eller spjutspets (?) av kvartsit.

Öja sn 32 / K 14 (1943)

Fyllningen, som bestod av grus och stenar, började ca 40 cm under takhällarna. Ca. 10–20 cm ner i fyllningen fanns spridda brända ben och ett diffust brandlager. Under brandlagret fanns huvuddelen av fynden, bl.a. 2 *flintdolkar*, 2 *större och en mindre skafthålsyxa*. På den ursprungliga markytan i botten av kistan fanns ytterligare 2 *flintdolkar*.

Öja sn 35 / K 1 (1905)

En tidigare grävning hade gjorts vid stentäkten. Del av kistans uppkastade fyllning låg utanför östra långsidan. Den kvarvarande fyllningen i kistan var också omrörd. Jordhögen och fyllningen siktades. Alla fynden gjordes i detta, bl.a. 2 *flintspjutspetsar*, varav den ena utgjordes endast av basändan som delvis var slipad, samt 2 *tväregrade pilspetsar*.

I fyllningen fanns dessutom ett 100-tal större och mindre flintskärvor, vilket Kjellmark tolkade som hörande till en boplats på vilken hällkistan blivit uppförd.

Öja sn 36 / K 2 (1905)

Fyllningen bestod av grus och sten ända ner till botten. Förutom en slipsten av sandsten bestod fynden av ett 100-tal flintskärvor mer eller mindre bearbetade och en del brända. Även denna hållkista skall enligt Kjellmark ha legat på en boplats.

Öja sn 39 / K 3 (1909)

Fyllningen bestod av 20 cm mull, 30 cm gul sand och därunder, på alven, tunna stenflisor (=golv).

Fynden i kistan bestod bl.a. av: *flintdolkspets* i botten av sandlagret, *hjärtformig flintpilspets* i mullagret, *lerkärl* på alven och obrända ben (människa) 10 cm ner i sanden.

En sekundärgrav i kistans södra del (6-kantig kista av små hållar) innehöll *bronsknivsfragment m. hästhuvudskrift* och brända ben. Utanför kistan i NV hittades en *båtformig skafthålsyxa*.

Öja sn 64 / K 4 (1905)

Fyllningen, som bestod av sten och grus, hade en tjocklek av 0,5 m över den stenlagda botten. ”Flere omständigheter tydde på att kistan blifvit för längre tid tillbaka beröfvad sitt innehåll.”

En *flintdolk med tvåsidigt skaft* är funnen vid ett tidigare tillfälle.

Öja sn - / K - (1905)

Fyllningen, som inte gick ända upp till hållarnas överkant, bestod av sten och grus de första 80 cm, därunder ren sand. Fynden låg på ca 1 m djup från hållarnas överkant. Kjellmark nämner inget om ifall fyllningen varit omrörd.

Fynden bestod bl.a. av: omhuggen *flintdolk med fyrkantigt skaft*, *flintspjutspets*, *skaftände av flintspjutspets*, *hjärtformig pilspets*, *skafthålsyxa*. Dessutom nämner Kjellmark ”kol och lämningar efter ett *lerkärl* som bildade en rund fläck”.

Öja sn - / K - (1956)

Kistan var helt upp till kanten fylld med grus och sten. I den övre fyllningen påträffades brända ben. I mitten på kistans vänstra långsida ca 10–15 cm ner i fyllningen påträffades en krossad *lerurna* i något som liknade en röseartad stensamling. Ett otydligt brandlager och brända ben fanns i och kring urnan.

20–30 cm under lerurnan hittades sex *flintspetsar*. I norra delen ca 15 cm under hållkanterna fanns en stenläggning (golv?) under vilken en *flintspets* påträffades.

Öjaby sn 34:1 / K 9 (1909)

Fyllningens översta ca 20 cm var mörk och mullblandad. De resterande 30 cm bestod av ljus sand.

Fynd från fyllningens ljusa sand: *flintdolk*, *flintdolksblad*, 2 (en större och en mindre) *flintspjutspetsar*, *borrhålstapp*, fragment av *ornerad benkam* samt en *bronsknapp*. Fynd från 3 sekundärgravningar vid hållkistans yttre långsidor: keramikskärvor och brända ben.

Toppen av fyllningen i sekundärgravarna har legat något högre än i kistans fyllning varvid, enligt Kjellmark, benkammen, bronsknappen och en del av de brända benen kan ha fallit in i kistan.

Öjaby sn 55 / K 1 (1886)

Graven var fylld med ett ca 60 cm tjockt lager grov sand med småsten överst. Ovanför fanns ca 30 cm fin mörk mylla. Fyllningen sållades.

I sanden, strax ovan botten, framkom bl.a. *ett bryne av skiffer*, *en flintdolk med tvåsidigt skaft* och ytterligare en *flintdolk*. Obrända ben hittades strax norr om mitten.

Öjaby sn 71 / K 2 (1905/1935)

Fyllningen bestod av 10 cm mull och därunder 30 cm sand. I kistan, mellan 20 cm och ner till alven, hittades bl.a. en *flintdolk med firsidigt skaft med delvis slipat blad*, omhuggen *flintdolk med rombiskt skaft* och en *hjärtformig flintpilspets*. Utanför kistan hittades fragment av *slipat flintdolk-*

*blad, nackparti av en skafthålsyx*a liggande under ca 400 medeltida silvermynt, ringspänne av silver, tveeggad bronskniv och brända ben. Mynten och yxfragmentet påträffades utanför kistan ca 20–40 cm under rösebotten.

Ör sn 18 / K 4 (1912)

Det enda som fanns av fyllningen var ett 10 cm tjockt sandlager på alven.

Alla fynd är hittade strax ovan alven. *Flintdolk med kvadratisk skaft, flintdolk (omhuggen) med rombiskt skaft, dolkfragment med kvadratisk skaft, flintspjutspetsblad* (de 2 sista använda som eldslagningsstenar). Kjellmark påpekar att dessa fynd samt några andra flintor funna i kistans fyllning representerar en begravning från slutet av stenåldern. Han anmärker vidare ”Satsen av 1 dolk och 2 eldslagningsstenar, gjorda av dolkar eller spjutspetsar, har av mig träffats i flere hällkistor i samma trakt.” Dessutom påträffades en *bronspincett med bred bas* och en *ryggad dolkklinga av brons*.

Bronsföremålen, tror Kjellmark, har under tidigare skede rasat ner från övre nivåer i sanden.

Ör sn 29 / K 5 (19..?)

Fyllningen bestod av sand och grus och var ca 0,5 m tjockt. Därunder fanns ett golv av tunna stenplattor lagda direkt på alven. Fyllningen grävdes skiktvis för hand och sållades.

Fynden bestod bl. a. av: *flintdolk med rombiskt fäste, flintdolkskaft med utsvängt fäste, tvåsidigt flintdolkskaft*. Samtliga dessa framkom på stengolvet i södra halvan av kistan. Dessutom påträffades en *flintspjutspets* nästan mitt i kistan på ca 45 cm djup. En *bärnstenspärla i form av en skafthålsyx*a i miniatyr anträffades på 30 cm djup i norra delen. Något högre, på ca 20–25 cm djup, strax söder om mitten påträffades *fragment av en bronspincett* från äldre bronsåldern. En *eneggad järnkniv med tånge* hittades överst i fyllningen i sydöstra hörnet och en *grön glasflusspärla* anträffades i norra änden på 20 cm djup.

Östra Torsås sn - / K 14 (1919)

Kistan var delvis ramponerad, en del av fyllningen var orörd. Fynd som framkom vid besiktningen utgjordes av brända benbitar.

Daterade hällkistor

Den följande redovisningen baserar sig på insamlade uppgifter från olika artiklar och undersökningsrapporter. Intentionen har i första hand varit att få med de dateringar, eller försök till dateringar, som finns att tillgå. Jag lägger ingen aspekt på om dessa är tillförlitliga eller ej. Hällkistorna är daterade utifrån antingen ¹⁴C-dateringar, stratigrafi eller typologiskt utifrån fyndmaterial som kan knytas till kista/begravning.

Kronobergs län

Vid en genomgång av gravfynd från bland annat 18 hällkistor i Kronobergs län har Ann Segerberg gjort en grov datering utifrån förekomst av bl.a. skafthålsyxor, flintdolkar och flathuggna flintpilspetsar. 12 kistor dateras till SN, 4 kistor dateras till SN-ÄBÅ och 2 kistor dateras till SN-BÅ.

Källa: Segerberg 1978 s.189ff.

Halland

Laholms lfs RAÄ 207

3,75x1,2 m

Gissning utifrån liknande konstruktion samt läge och orientering – Senneolitikum / tidig bronsålder.

Källa: Persson 1999.

Småland

Gårdsby sn RAÄ175

(storlek?)

2290–1880 BC

2280–1890 BC

2140–1740 BC

Källa: Muntl. Smålands museum

Hamneda sn RAÄ 327

Ca 4x1 m / Röse 10 m i diam, 1 m h.

Typologiskt utifrån keramikfynd – Senneolitikum (¹⁴C ?)

Källa: Linderoth 2001.

Sörmland

Salem sn RAÄ ?

3x1 m / Täckmaterial 7 m i diam. 0,4 m h.

310±100 BP (Sentida ingrepp)

5915±120 BP (härd under stenpackning)

Källa: Smärre meddelanden Fornvännen nr 65, 1970.

Uppland

Enköping sn RAÄ 17

(Storlek?)

3330±105 BP

3625±105 BP

Källa: Holm m.fl. 1997

Litslena sn RAÄ ? Annelund

(storlek?)

3330±105 BP 1740–1500 BC cal,

3625±105 BP 2195–1833 BC cal

3360±100 BP 1769–1520 BC cal

3245±105 BP 1687–1416 BC cal

3175±110 BP 1600–1322 BC cal

3020±80 BP 1409–1113 BC cal

Källa: Apel 1991; Fornvännen 1988.

Odensala RAÄ 288

(Storlek?)

3585±55 BP

3630±55 BP

Källa: Holm m.fl. 1997.

Skultunge sn RAÄ 88 Dragbykistan

Ca 3x1 m

3175±80 BP 1525–1395 BC cal

3255±80 BP 1683–1326 BC cal

Källa: Apel 1991; Fornvännen 1962, 1969.

Västergötland
Falköping RAÄ 5
(Storlek?)

3450±80 BP

3540±80 BP

3410±75 BP

3450±20 BP

3865±70 BP

Källa: Holm m.fl. 1997.

Herrljunga sn RAÄ 15

>9x1,7–2,3 m

2820±70 BP

1060–905 f.kr. (kalibrerad ålder)

Källa: Weiler 1996.

Horred sn RAÄ13

(storlek?)

Typologiskt utifrån keramikfynd – Senneolitikum 1800–1500 f.kr.

Källa: Cullberg 1967.

Västmanland

Badelunda förs. RAÄ 459 Bjurhovdakistan

4x1,2 m

3460±100 BP 1919–1642 BC cal

3425±100 BP 1883–1619 BC cal

3510±100 BP 2014–1694 BC cal

3315±100 BP 1734–1490 BC cal

Källa: Apel 1991, Fornvännen 1969.

Öland

Vickleby sn RAÄ 71

(storlek?)

3370±165 BP

3275±90 BP

Källa: RAÄ UV-Rapport B45 – 1976

Östergötland

Rappestads sn RAÄ 22

7x0,7 m / Täckmaterial: 8 m i diam. 0,1–0,4m h.

1655–1295 f.kr. (1475±180 BC)

1380–1180 f.kr. (1280±100 BC)

Källa: Damell & Nilsson 1973.

Definitioner

Min definition av vad som är en hällkista bygger i huvudsak på mina egna iakttagelser samt även de beskrivningar av hällkistorna i Kronobergs län som jag har gått igenom. Hällkistan består vanligen av kantställda hällar och/eller mer eller mindre flata klumpstenar vilka bildar två långsidor och minst en kortsida (gavel). Dessa vägg- och gavelhällar bildar ett rektangulärt kistrum, där längden är större än bredden. Bredden kan också variera mellan de olika gaveländarna och bilda en närmast trapetsoid form. Kistrummet är täckt av en eller fler flata hällar (takhällar). Väg- och gavelhällarna kan vara nedgrävda så att kistrummets golv ligger under marknivå.

Hällkistan kan uppträda:

- utan yttre anläggning – fristående hällkista
- i rest av röse – hällkista omgiven av mindre stenar. Eventuella takhällar är helt synliga. Övre eller större delen av vägghällar oftast synliga.
- i röse, delvis synlig – vägghällar synlig i en hällkistgrop alt. endast takhällar synliga i röset

Den fjärde varianten, hällkista helt täckt av rösesten vilket naturligtvis också bör finnas ute i landskapet, finns inte med i materialpresentationen eftersom jag, på förståeliga grunder, ej har kunnat dokumentera förekomsten av dessa kistor.

Termerna hällkista och stenkista förekommer som beskrivning av samma gravfenomen. Montelius som använder båda dessa begrepp, gör en särskiljning utifrån själva utförandet av själva gravmonumentet. Ordet hällkista betecknar en fristående och till en del ej övertäckt kista. Ordet stenkista används för ”öfriga gravkistor af sten” (1874 s.133f). Termen stenkista kan användas även liktydigt med hällkista (Strömberg 1996). Hällkistan skall i huvudsak förknippas med den senneolitiska perioden medan stenkista även kan knytas till perioder som stridsyxekulturen, brons- och järnålder och till medeltid. En ”manslång” stenkista, har troligen utnyttjats endast vid ett enda begravningstillfälle, dvs. för begravning av en person. Hällkistan uppvisar i regel större längdmått än den manslånga kistan och har sannolikt varit använd vid flera gravläggningstillfällen under den senneolitiska perioden och även in i äldre bronsålder (Ryberg 1990 s.73). Även begravningar under brons- och järnåldern har förekommit i tidigare uppförda hällkistor, vilket visar sig i fyndmaterialet. Båda typerna av kistor har en rektangulär form (längden större än bredden) och är konstruerade av sten, dvs. stenar finns i långsidornas väggar samt i den ena eller bägge gavlarna. Till konstruktionen hör också takblock och i vissa fall även en golvbeläggning, vilken består av till storleken betydligt mindre stenar än vägg- och takmaterial. Oftast rör det sig om flata stenar, i något fall om kullersten.

Den senneolitiska hällkistan kan särskiljas från bronsålderskistan genom sin storlek: ”..bronsålderns kistor skulle vara mindre än stenålderns” (Johansson 1961 s.14). Till denna uppfattning ansluter sig också Kaelas (1962 s. 33), Strömberg (1987 s.239) och Ryberg (1990 s.73). Bland ytterligare forskare som har denna uppfattning kan även nämnas Almgren (1943 s.48), Lignell (1850 s.72), Hallström (1924) och Ekholm (1935).

Min definition av en hällkista i Göteryd socken

Ett rektangulärt utrymme, ett gravrum, uppbyggt med kantställda mer eller mindre flata stenar (hällar) i långsidor och gavlar. Utrymmet som bildar ett rum är täckt med flera större eller mindre flata stenar (hällar) vilka bildar ett tak. Det rektangulära rummet är sedan täckt med rösesten av varierande storlek. En ursprunglig hällkista har antagligen varit helt täckt med rösesten. Storleken på kistrummet kan variera men ligger vanligen mellan 3 och 6 m lång och ca 1 m bred. Storleken på det omgivande röset kan variera både i diameter och, i dag synlig, höjd.

Som bilaga till denna materialinsamling finns en katalog där alla Göteryds hällkistor är medtagna. Det gäller såväl de idag synliga gravarna med sina kiströsen som platser där kistor tagits bort och platser med uppgift om att det funnits en hällkista. Varje hällkista med sitt röse beskrivs och visas med foto. Platsen är markerad på en karta och en lägesbeskrivning pekar ut var man finner hällkistplatsen. En del hällkistor är också avbildade med planskisser.

Den omgivande topografin

Eftersom jag tillmäter placeringen i landskapet så stor betydelse att varje hällkista bör bedömas och analyseras utifrån sitt läge är det på sin plats att ta med topografi som begrepp och ge det en definition. Med topografi menas: ”detaljbeskrivning av en ort eller ett område i text, bild eller kartform med huvudvikt vid terräng, avrinning, vegetation, bebyggelse och kommunikationer. Ordet topografi används också om själva terrängen.” (NE 1995). Det som jag här i första hand lägger störst vikt på är den höjdmässiga relationen i terrängen, närheten till vatten (bl.a. kommunikationsmöjligheter), samt en möjlig dåtida vegetation dvs. siktbarhet i terrängen. I samband med siktbarheten skall även synriktningen, varifrån man ser graven och åt vilket/vilka väderstreck man har utsikt från graven, beaktas.

Hällkistregioner

I mitt arbete med att försöka förstå hällkistan som fenomen ser jag också grupperingen av hällkistorna som en viktig aspekt. För att belysa detta använder jag mig av begreppet region. Ordet region är i sig abstrakt och man måste förklara vad som menas i det specifika fallet. Begreppet region får sin betydelse utifrån de egenskaper man tillskriver det och som för tillfället är relevant. Detta kan förklaras såsom att ett speciellt fenomen inom ett område, som inte finns i områden runt omkring, kan ge detta område beteckningen region. Eller tvärt om, avsaknaden av ett speciellt fenomen kan också binda ihop ett område till en region gentemot de kringliggande områdena som innefattas av fenomenet. När man så bedömer en region utifrån ett speciellt fenomen är det helt upp till den som gör undersökningen hur många eller få av det/de speciella fenomen som skall vara representerat i området. Med andra ord, det är *närvaron* (eller frånvaron) av fenomenet/-en som är förutsättningen att man kan tala om en region. Samtidigt är det *typen* av fenomen som bestämmer vilket område som kan betraktas som en region. Till sist är det *forskaren* (den undersökande) som *sätter gränserna* på hur stort eller litet område som regionen skall täcka samt även *bestämmer vilka kriterier* som fenomenet/-en skall innehålla. *En region är ett område som utmärker sig i ett eller annat avseende gentemot sin omgivning* (Ryberg 1990 s.81; 1991 s.111). Förutom en företeelse, såsom ett specifikt gravmonument, kan även grupperingar av individer, ett samhälle, och vad dessa har gemensamt gentemot andra grupperingar utgöra kriterier för att avgränsa regioner.

Utifrån denna definition av begreppet region inser man helt klart att regioner finns överallt och kan innefatta (innehålla) i stort sett vad som helst. Det är jag, som tolkare av begreppet, som har bestämt att Göteryd med sin anhopning av hällkistor utgör en region (ett specifikt område) gentemot kringliggande områden.

Kronobergs rösen och hällkistor

Vid beskrivningen av Kronobergs rösen och hällkistor utgår jag från inventeringens dokumenteringsuppgifter. Detta för att i första hand kunna jämföra de fältdokumenterade hällkistorna i Göteryd med övriga kistor i länet. När jag använder mig av termen rösebotten skall det tolkas som ett röse som delvis blivit bortplockat, dvs. det har ursprungligen varit högre. I dagens läge är hällkistan i de flesta fall helt synlig, dvs. den ligger i ett röse eller i en rest av ett röse. Om hällkistan från början varit helt täckt av rösesten eller om takblocken varit synliga, dvs. hur högt röset en gång varit är idag något som man inte helt kan säkerställa. Kjellmark konstaterade vid undersökningen av RAÄ 144 i Göteryd, liksom även Holst har noterat för en undersökning av ett hällkiströse i Dädesjö (RAÄ - / K 25), att takblocken inte från början var synliga eftersom ett stenlager täckte kistan (ATA, Kjellmark 1911 s.94, Holst 1882).

Frågan är alltså om hällkistan (takblocken) varit synliga från början, vid den första gravläggningen när kistan är nybyggd, för att senare bli helt täckt vid senare begravningar under senneolitikum eller kanske rent av först under början av bronsåldern.

Alla hällkistor i Göteryd socken är omgivna av röse eller en rest därav. Storleken på dessa rösen varierar mellan 5–16 m i diameter. Även ovala varianter förekommer. Höjden varierar mellan 0,2–1,2 m. De mer intakta kistorna, de som är mätbara, har en varierande längd på mellan 3 och 6 m och en

bredd på mellan 0,8 och 2,6 m. Orienteringen är från NNV – SSO till NO – SV. En fullständig genomgång av samtliga hällkistor, med eller utan rösen, för hela Kronobergs län finns i databasen.

Hällkistans lokalisering, orientering och storlek

Hällkistans lokalisering

Uppförandet och bruket av storstensgravar spänner över lång tid och tanken att bygga gravmonument som är synliga inte bara för lokalbefolkning utan också för dem som passerar i landskapet bör ha funnits med från början.

Hur man organiserade uppförandet av dessa arbetskrävande monument var kanske en uppgift för varje enskild region. Men idén bakom är något som naturligtvis uttrycks på skilda sätt i olika regioner. Det megalitiska monumentet är ett ”gömställe” för de döda. Det är också ett minnesmärke, inte bara för dem som ligger på insidan utan också för de efterlevande. De ville visa storheten hos den avdöde och/eller storheten hos sig själva. Vid genomförandet av denna gravritual bör valet av platsen i landskapet ha varit av stor vikt.

Hällkistorna i Göteryd finner man i de flesta fall på moränhöjder av mer eller mindre synbar karaktär. De är inte placerade på högsta punkten i landskapet men ändå synliga i olika riktningar. I dag är flera av hällkistorna mer eller mindre dolda i skogsområden. Men så var inte fallet när de uppfördes och var i bruk. Landskapet hade en mer öppen karaktär och de hällkistor och hällkiströsen man idag ser som öar i åker- och ängsmarker speglar måhända dåtidens visuella upplevelse där de ligger väl synliga och ibland på markerade höjder. I närheten av flera gravar finns också sjöar, åar och våtmarker av olika slag.

Hällkistorna förekommer inte i grupper utan är framför allt en ensamliggande gravform. Vissa undantag finns dock och på enstaka platser ligger två hällkistor mer eller mindre nära varandra. Av de 119 hällkist-platser som finns i Göteryd socken ligger 12 st. i par (RAÄ 5 – 55 – 99 – 131 – 163 – 219). I två av fallen finns endast uppgift om en närliggande hällkista. I de fall hällkistorna fortfarande är synliga är avståndet:

- RAÄ 5 – 7 meter (Avståndsriktning: NV-SO. Kistriktning: NO-SV / NO-SV).
- RAÄ 55 – omedelbart vid sidan om (Avståndsriktning: SV-NO. Kistriktning: NO-SV / NO-SV).
- RAÄ 163 – 20 meter (Avståndsriktning: OSO-VNV. Kistriktning: NO-SV / NNO-SSV).
- RAÄ 219 – 22 meter (Avståndsriktning: NNO-SSV. Kistriktning: NNO-SSV / NNO-SSV).

För de två platser där den andra hällkistan är borttagen finns uppgifter som ändå talar för att avståndet ej har varit stort.

- RAÄ 99 – intilliggande åker (uppg. om) (Avståndsriktning: ?. Kistriktning: ? / NNO-SSV).
- RAÄ 131 – strax intill (uppg. om) (Avståndsriktning: ?. Kistriktning: ? / NNO-SSV).

Avståndet mellan parliggande hällkistor är i Göteryd socken från ca. 7 meter till dryga 20 meter. Riktningen mellan dem varierar och kan närmast betecknas som slumpvis eftersom terrängen i dessa fall troligen ej varit avgörande. Riktningen på hällkistorna däremot är i samtliga fall som var mätbara i det närmaste enhetliga.

Kistans orientering

Hällkistornas orientering bör bedömas utifrån kistans längdaxel. Oftast finns dock endast en grop i hällkiströset där en eller flera kiststenar är synliga och vid många tillfällen kan man inte utläsa någon orienteringsriktning utifrån hällarnas placering. I dessa fall får gropens riktning avgöra den tänkta riktningen.

Vid genomgången av de mätbara hällkistorna i Kronobergs län har kistornas orientering delats in i åtta grupper: N-S, NNO-SSV, NO-SV, ONO-VSV, V-O, VNV-OSO, NV-SO och NNV-SSO. Det finns uppgifter för 464 hällkistor och 82 kistor har okänd orientering. De flesta hällkistorna, 311 st. (67% av 464 st.), finns inom grupperingarna N-S och NNO-SSV. För Göteryds hällkistor finns orienteringsuppgifter för 71 stycken av de 119 hällkistregistreringarna. Dessa finns uteslutande inom

grupperna N-S (20 st.), NNO-SSV (26 st.) och NO-SV (22 st.), förutom tre som finns inom NNV-SSO. Orienteringen av hällkistorna visar sig alltså ha en klar grundriktning där genomsnittet drar mot NNO-SSV.

Bland de parliggande hällkistorna där man kan bedöma riktningen på kistorna, både de som ligger i direkt närhet till varandra och de som har ett visst siktavstånd, följer de båda kistorna samma orientering. Eftersom det i hela hällkistmaterialet för Göteryd finns en liten men dock skillnad i orienteringen mellan olika hällkistor vill jag nog påstå att de parliggande gravarna troligen påverkat varandra. De kan vara samtidigt likväl som att den ena har angett riktningen vid uppförandet av den andra.

I orienteringsbegreppet av själva gravrummet/hällkistan, vilket förmodligen varit viktigt vid anläggandet av graven, kan olika tolkningar läggas. Här kan man bland annat tänka sig att solens läge likväl som riktningen mot förfädernas "hemtrakter" har haft en betydelse (Ryberg 2005).

Hällkistans storlek

Den ursprungliga storleken på kistorna och även på rösen är svår att bedöma eftersom mycket sten har plockats bort, antagligen från de allra flesta rösen. Visserligen finns "stensättningar" och rösebottnar ofta kvar så att diametern kan mätas, men höjden är mer osäker. Rösesten kan ha använts vid andra aktiviteter under tidens gång (använts till gärdesgårdar, krossats och använts till vägfyllning etc.) varvid endast en rösebotten blivit kvar. Den idag synliga diametern på röse/rösebotten är mellan 6 och 23 m. Synlig höjd kan idag uppmätas till 1 m men är i de flesta fall lägre.

Längden på kistorna är också i flera fall svår att bedöma tack vare att den ena eller bägge gavlarna saknas liksom i många fall även sidostenar. Frågan är dock om det alltid funnits gavelstenar i bägge ändar eller om den ena änden varit öppen, dvs. ingång till graven? Längd- och bredduppgifterna från inventeringen och från undersökningsrapporterna preciserar inte alltid om det är inre eller yttre mått som är angivna.

För att göra materialet hanterbart, vid framtida analyser och jämförelser, har kistorna delats in i tre storleksgrupper. Upp till 3 m, mellan 3 och 6 m och över 6 m. Bredden på kistorna har inte delats in i några särskilda grupper eftersom samma breddvariation, mellan 0,75 och 2,0 m, finns i de tre grupperna. Det är också mer relevant att gruppera efter längd än efter bredd vid bedömningen av hällkistor eftersom konstruktionen har en utdragen rektangulär form. Av alla hällkistor i Kronobergs län finns det information om storlek för 56%. Dessa kan delas in i följande grupper: 51 stora (9%), 220 mellan (40%) och 38 små (7%). En fullständig tabell med storleken på de hällkistor som var mätbara finns databasen.

Eftersom rösets storlek troligen är en direkt följd av kistans storlek har jag valt att inte göra någon indelning efter rösestorlek.

Materialinsamling – till nytta för vem?

Avstamp för fortsatt arbete?

Ett faktainsamlande och ett försök att strukturera tankar och idéer om ett material (Göteryds hällkistor) är ett mödosamt arbete. När man har kommit så långt att alla bitar ”faller på plats” är det dags att sätta punkt. Nästa steg i processen, behandlingen, bearbetningen och analysen av detta material, innebär att man tar steget vidare och börjat tolka materialet. Eftersom syftet med denna materialsammanställning har varit att presentera ett så utförligt material som möjligt över Göteryds samt Kronobergs hällkistor och därigenom göra det tillgängligt har jag fullföljt mina intentioner. Jag sätter punkt för denna del av processen.

Ett material, en sammanställning av ett material – är något som många kan ha nytta av. Man behöver inte vara en teoretiker, en forskare för att kunna tillgodogöra sig materialet, det viktigaste är att vara intresserad. Rent praktiskt är det bara att leta och titta och plocka ut det man tycker är intressant och som tillfredsställer ens intresse. Det har varit roligt och intressant att plocka fram alla ”pusselbitar” om Göteryds hällkistor. Det har också varit till leda tråkigt att kolla siffror om och om igen och kolla referenser och skriva och skriva om. Samtidigt har tillfredsställelsen växt i takt med att textmassan och innehållet växt. Jag är en praktiker och jag tror att denna materialsammanställning kommer att inspirera många till att botanisera och analysera och tolka och fundera över – hällkistor.

Figur 11. Göteryd socken med alla hällkistplatser som omnämns i katalogbilagans områden 1–13 markerade. Kartunderlag är den digitala sverigekartan (GSD) med höjddatabas.

Litteraturförteckning / Referenser

- Anderbjörk, J.E. 1932. Västergötlands megalitgravar. *Västergötlands fornminnesförenings tidskrift*. Skara.
- . 1943. Värendsbygder i heden och kristen tid. *Norra Allbo Hembygdsförenings Årsbok* 1943. Moheda.
- . 1983. Några arkeologiska undersökningar under min landsantikvarietid 1940-1975. *Kronobergsboken* 1983.
- Almgren, O. 1943. *Våra minnesmärken från hednahös*. Riksantikvarieämbetets handledningar 1. Stockholm
- Arbman, H. 1954. Hallands forntid. *Hallands Historia*. Halmstad
- Arnal, J. & Burnez, C. 1958. 37-38 *Bericht der Römisch-Germanischen kommission* 1956-57. Das Deutsches Archäologischen Institut. Berlin.
- Apel, J.E. 1991. *Hällkistor i östra mellansverige*. C-uppsats. Inst. för arkeologi Uppsala universitet
- Becker, C. J. 1964. Sen-neolitikum i Norden. *TOR VI* 1964
- Berg, S. 1995. Landscape of the Monuments. A study of the passage tombs in the Cúil Irr region Co. Sligo, Ireland. *Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar . Skrifter nr 6*. Stockholm
- Berggren, T. 1930. Fasta fornlämningar i Aringsås socken i Allbo härad. *Norra Allbo Hembygdsförenings Årsbok* 1930. Moheda.
- . 1931. Fasta fornlämningar i Lekaryd socken i Allbo härad. *Norra Allbo Hembygdsförenings Årsbok* 1931. Moheda
- . 1934. Fasta fornlämningar i Moheda socken i Allbo härad. *Norra Allbo Hembygdsförenings årsbok* 1934. Moheda.
- . 1935. Fasta fornlämningar i Mistelås socken i Allbo härad. *Norra Allbo Hembygdsförenings Årsbok* 1935. Moheda.
- . 1937. Tillägg till inventeringen av fasta fornlämningar och fynd i Norra Allbo. *Norra Allbo hembygdsförenings Årsbok* 1937.
- Bradely, R. 1993. *Altering the Earth*. The origin of monuments in Britain and Continental Europé. Society of Antiquaries of Scotland. Monograph Series Number 8 Edinburgh.
- Burenhult, G. 1999 (red) *Arkeologi i Norden*. Del 1. Natur och Kultur. Stockholm
- Burl, A. 1985. *Megalithic Brittany. A guide to over 350 ancient sites and monuments*. Thames and Hudson. London.
- Burström, M. 1989. EG-debatten och arkeologi. *Populär Arkeologi* 1989:1.
- . 1991. Arkeologisk samhällsavgränsning. En studie av vikingatida samhällsterritorier i Smålands inland. *Stockholm Studies in Archaeology* 9
- Carlsson, A. 1998. Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria. Stenålder. *Stockholm Studies in Archaeology* 17. Stockholm
- Child, V.G. 1958. *The Prehistory of European Society*. London.
- Christoffersen, I. 1987. *Våtmarker i Kronobergs län*. Del 1 Huvudrapport. Länsstyrelsen i Kronobergs län. Naturvårdsenheten. Växjö
- Cullberg, C. 1967. En hällkista i Horred. *Från Borås och de sju häraderna Årg. 22*. Kulturhistoriska föreningen i Borås.
- Damell, D. & Nilsson, C. 1973. En östgötsk hällkista. *TOR XV* 1972–73.
- Daniel, G. 1960. *The Prehistoric Chamber Tombs of France*. London.
- . 1963. *The Megalith Builders of Western Europé*.
- Ebbesen, K. 1993. Stendysser og jættestuer. Odense University. *Studies in history and social sciences vol. 161*. Odense.
- Ekholm, G. 1935. *Forntid och fornforskning i Skandinavien*. Stockholm.
- Flodéus, E. 1938. Hällkista vid Annetorp under Engaholm. *Värendsbygden*. Norra Albo Hembygdsförbund.
- Fredholm, K.A. 1875. Ömnestadbladet Ser Ab nr 5. (Fältdagbok) *Sveriges Geologiska Undersökningar*. Lund.

- Friberg, A. 1886. Hällkista vid Nöbbeleds mellangård. *Vitterhetsakademiens Månadsblad*
- Fristedt, M. 1986. *Hällkistor i Värmland*. Stencil. Inst. för arkeologi. Stockholms universitet.
- Forsander, J.E. 1936. *Der Ostskandinavische Norden Während den Altesten Metallzeit Europas*. Lund.
- Fornvännen 1920. Tillväxten.
- Hallström, G. 1924. En norrländsk megalitgrav. *Fornvännen*.
- Heiman, C. 1995. Hällkistor och stenåldersöar. Värmland förr och nu. Årsbok från Värmlands museum 1995. Stiftelsen Värmlands museum och Värmlands fornminnes- och museiförening.
- . 2000. The Landscapes of Gallery graves in Sweden. T. Darwill & M. Gojda (red.) One land; many landscapes *Brittish Archaeological Reports*. (Även tryckt i Halvvägs. Kust till kust särtrycksamling. Kust till kust böcker. Uppsala.) Sammanläggningsuppsats fil.lic.-examen i arkeologi Institutionen för Arkeologi Göteborgs Universitet. Seminarieupplaga.
- . 2005. Förflutna rum. Landskapets neolitisering i sydvästra Värmland. *GOTARC Series B. Gothenburg Archaeological Thesis No. 40. / Coast to Coast-Books NO. 13*. Göteborgs universitet. Institutionen för Arkeologi.
- Helmfrid, S. 1969. Bruk och missbruk av regionbegreppet. YMER. Sv. Sällskapet för antropologi och geografi. Stockholm.
- Hibbs, J. 1987. The Neolithic of Brittany and Normandy. Scarre, C. (ed.) *Ancient France 6000 - 2000 BC*. Edinburgh.
- Hildebrand, H. 1864 Fornlemningar vid Bäckaryd i Hamneda socken, Sunnerbo härad, Kronobergs län. *Antikvarisk Tidskrift I*.
- Holm, J. Olsson, E. & Weiler, E. 1997. Kontinuitet och förändringar i senneolitikum. *Regionalt och interregionalt. Stenåldersundersökningar i Syd- och Mellansverige*. (Red. Larsson & Olsson) Riksantikvarieämbetet Skrifter nr 23. Stockholm.
- Holmgren, P. & Tronde, B. 2000. 1999 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Alvesta, Ljungby och Markaryds kommuner. *Fornminnesinventeringen Rapport 2000:5*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- . 2001. 2000 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Alvesta och Ljungby kommuner. *Fornminnesinventeringen Rapport 2001:3*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- . 2002. 2001 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Älmhult och Tingsryds kommuner. *Fornminnesinventeringen Rapport 2002:1*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- . 2003. 2002 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Lessebo och Uppvidinge kommuner. *Fornminnesinventeringen Rapport 2003:1*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- Holst, N.O. 1882. Lenhovdabladet Ser Ab nr 15. (Fältdagbok) *Sveriges Geologiska Undersökningar*. Lund.
- Hummel, D. 1872. Husebybladet Ser Ab nr 1. (Fältdagbok) *Sveriges Geologiska Undersökningar*. Lund.
- Hyenstrand, Å. 1979. *Arkeologisk regionindelning av Sverige*. Riksantikvarieämbetet Dokumentationsbyrån. Arbetshandlingar. Stockholm
- . 1984. *Fasta fornlämningar och arkeologiska regioner*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska museer. Rapport Raä 1984:7.
- Jacobson, M. 1986. *Hällkistor i Kinnevald hd Småland*. Stencil. D-uppsats Arkeologiska institutionen Stockholms Universitet.
- Jensen, R. & Jönsson, B. (Red.) 1997. 1996 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Tingsryds och Växjö kommuner. Riksantikvarieämbetet. Kunskapsavdelningen. Dokumentationsenheten. Stockholm.
- Johansson, B.O.H. 1961. Stenåldershällkistor från svensk-norska gränslandskap. *TOR*
- Johansson, C. 1993. Hällkistor i Småland – en konstruktionsanalys. Stencil C-uppsats. Arkeologiska institutionen Stockholms Universitet
- Jonsäter, M. 1984. *Från flintverkstad till processindustri. De första 9000 åren i*

- Västsverige speglad av UV Västs undersökningar 1968–1980. (Furingsten, A., Jonsäter, M. & Weiler, E.) Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Jönsson, B; Holmgren P. & Tronde, B. 1998. 1997 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Växjö kommun. *Fornminnesinventeringen Rapport 1998:3*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- Jönsson, B. & Nylén, A. 1999. 1998 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Växjö kommun. *Fornminnesinventeringen Rapport 1999:4*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- Kaelas, L. 1962. Stenkammargravar i Sverige och deras Europeiska bakgrund. *Proxima Thule*. Stockholm
- . 1970. Hällkistor från stenåldern. Hembygden 1969-1970. Dalarnas Hembygdsförenings årsskrift.
- Karlsson, V. 1873. Ljungbybladet Ser Ab nr 2. (Fältdagbok) *Sveriges Geologiska Undersökningar*. Lund.
- Kjellmark, K. 1906. Undersökningar i Kronobergs län år 1905. *Fornvännen* 1906. (Undersökning av hällkistorna vid: Benestad s. 158-161, Sandvik s. 161-163, Os s. 163-165, Lidhem s. 165-166 och Brändabacke s. 166-168.)
- . 1911. *Utkast till beskrivning över Kronobergs förhistoriska fornlämningar och fynd*. Malmö 1911.
- . 1922 Undersökning av två ramponerade hällkistor. *Meddelande från Norra Smålands fornminnesförning* 6. (s. 68-84)
- . 1924. Hällkista i Kulltorps socken. . *Meddelande från Norra Smålands fornminnesförning* 7. (s. 145-146)
- . 1925. Fasta fornlämningar och fynd från Urshult. *Hyltén-Cavallius föreningens årsskrift* 1925. Växjö.
- . 1932. *Kronobergs läns hällkistor*. Smålandsposten. Växjö
- . 1932-40. *Värends fornminnen*. Artikelserie i Smålandsposten. Antikvariskt Topografiskt Arkiv, ATA, Stockholm / Smålands museum Växjö
- . 1937a Lerkärl med vulst funnet i en hällkista. *Fornvännen* 1937. (s. 317-319)
- . 1937b. Norra Allbo under stenåldern och bronsåldern. *Värendsbygder i heden och kristen tid*. Norra Allbo hembygdsförening.
- . 1943a. *Hällkistor i Kronobergs län*. Förteckning över inventerade hällkistor. (SHM Stå.avd.).
- . 1943b. Förhistoriska fornlämningar och fynd. *Dädesjö hembygdsförenings Publikationer*. Växjö 1943.
- Kjellmark, K. & Thordeman, B. 1939. Hällkistan och myntskatten från Räfte i Öjaby socken, Småland. *Fornvännen*.
- Kjær, H. 1910. Gravkister fra stenalderens slutningstid. Nyere undersøgelser. *Aarbøger* 1910. København
- Lagerås, P. 2000. Gravgåvor från växtriket. i *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland* (Red. Lagerås, P.) Riksantikvarieämbetets undersökningar. Skrifter No 34
- Lalin, C.J. 1872. Husebybladet Ser Ab nr 1. (Fältdagbok) *Sveriges Geologiska Undersökningar*.
- Larsson, L. 1989. Boplatser, bebyggelse och bygder. Stridsyxekultur i södra Skåne. i Stridsyxekulturen i Sydsandinavien. Rapport från det andra nordiska symposiet om stridsyxetid i Sydsandinavien 3.X–2.XI 1988 (Red. Larsson, L.) *Institute of Archaeology Report Series No. 36*. Lund.
- Lidén, O. 1936. Västra Smålands äldsta bebyggelsehistoria i belysning av dess stenålderskulturer. *Hyltén-Cavalliusföreningens Årsbok*. Växjö.
- . 1943. Småländsk stenålder. *En bok om Småland*. Stockholm.
- . 1945. *Småländskt I*. Lund.
- Lignell, A. 1851-1852. *Beskrifning öfver grefskapet Dal*. Stockholm
- Linderoth, T. 2000. En hällkista i Hamneda. i *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland* (Red. Lagerås, P.) Riksantikvarieämbetets undersökningar. Skrifter No 34
- Lindqvist, S. 1935. *Svenskarna i heden tid*. Stockholm.

- Malmer, M. 1989. Etnoarkeologiska synpunkter på stridsyxekultur. i Stridsyxekulturen i Sydskandinavien. Rapport från det andra nordiska symposiet om stridsyxetid i Sydskandinavien 3.X–2.XI 1988 (Red. Larsson, L.) *Institute of Archaeology Report Series No. 36*. Lund.
- Montelius, O. 1873, 1875. *Antiquités suédoises: arrangées et décrites par Oscar Montelius / dessinées par C.-F.- Lindberg*. Stockholm.
- . 1874. *Sveriges forntid*. Stenåldern. Stockholm.
- . 1876. *Sur le Tombeaux et la topographie de la Suede pendant l'âge de la pierre*. Congrès international d'anthropologie & d'archéologie préhistoriques. Compte-rendu du Congrès de Stockholm 8:o 1874. Stockholm.
- . 1896. Orienten och Europa 2 *Antikvarisk tidskrift för Sverige XIII*. Stockholm.
- . 1906. *Kulturgesichte Schwedens*. Von ältesten zeit bis zum elften jahrhundert nach Christus. Leipzig.
- Müller, S. 1897. *Vor Oldtid*. København.
- . 1903. Flintdolkerne i den nordiske stenalder. *Nordiske Fortidsminder I*. København.
- . 1911. Vendsysselstudier II. Sten- og bronzealderns mindemærker og fynd. *Aarbøger 1911*. København.
- . 1913. Sønderjyllands Stenalder. *Aarbøger 1913*. København.
- Nilsson, K.G. 1946. Utgrävning av hällkista i Sunnerön. *Kalvsviks hembygdsförenings Årsbok I*. Växjö.
- Nordman, C.A. 1935. The Megalithic Culture of Northern Europe. *SMYA - FFT XXXIX:3*. Helsingfors.
- Olofsson, L. 1992. *De dalsländska hällkistorna ur svenskt och kontinentalt perspektiv*. C-uppsats. Inst. för arkeologi. Uppsala universitet.
- Patton, M. 1993. *Statement in Stone. Monuments and Society in Neolithic Brittany*. London.
- Persson, C. 1999. En grav från senneolitikum/tidig bronsålder i Lilla Tjärby? Arkeologiska rapporter Hallands läns museer 1999:1.
- Rosenberg, G. 1929. Nye Jøttestuefynd. *Aarbøger 1929*. København.
- Ryberg, E. 1990. The Phenomenon of Gallery-Graves – A Region's Identity. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1989-1990*
- . 1991. In the Deepest Forest of Småland – where the Gallery-Graves are hidden. *Regions and Reflecons* (ed. Jennbert, K. m.fl.) Lund.
- . 2005. The Attractive Force – Gallery-Graves in the Landscape. I T. Artelius och F. Swanberg (eds.) *Dealing with the Dead. Archaeological Perspectives in Prehistoric Scandinavian Burial Ritual*. S.187-200. Stockholm. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter 65
- Rydeman, L. 1922. Några anteckningar om fornlämningar och fynd i Göteryd. *Hyltén-Cavallius förenimngens Årsbok 2*. Växjö.
- Sarauw, G. & Alin, J. 1923. *Götaälvområdets fornminnen*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum genom jubileumsutställningens publikationskommitté, 3. Göteborg
- Segerberg, A. 1978. Den enkla skafthålsyxan av sten. *TOR 1975-77*. Motala.
- Sherratt, A. 1990. The genesis of megaliths: monumentality, ethnicity and social complexity in Neolithic north-west Europe. *World Archaeology Volume 22 No 2 Monuments and the Monumental* (ed. Bradley; R.)
- Stahre, N.-G. & Stähle, C. I. (Red.). 1922. *Rannsakingar efter antikviteter. Bd 3, Öland, Småland, Blekinge, Halland, Skåne*. Kungliga Vitterhets historie och antikvitetsakademien. Stockholm.
- Stenberger, M. 1964 (1971, 1979). *Det forntida Sverige*. Stockholm. (Sten, brons, järn)
- Strömberg, M. 1952. Die Bestattungsformen in Schonen während des Spätneolitikums. *Meddelande från Lunds universitets historiska museum 1952*. Lund
- . 1987. Traditionselemente und Kulturelle veränderung....
- . 1996. Från dös till hällkista på Österlen. *Årsbok från den samlade Hembygdsrörelsen på Österlen*.

- Thomas, J. 1991. *Rethinking the Neolithic*. Cambridge University Press.
- Tilley, C. 1994. *A Phenomenology of Landscape Places, Paths and Monuments*. Oxford.
- Vandkilde, H. 1993. Aspekter af teknologi og samfund i overgangstiden mellem sten- og bronzealder i Danmark. *Ekonomi och näringsformer i nordisk bronsålder*. Red. Forsberg, L. & Larsson, T.B. Umeå.
- . 1996. *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark*. Aarhus.
- Wallin, C. 1951. Gravskick och gravtraditioner i sydöstra Skåne.
- Weiler, E. 1996. En hällkista i Herrljunga. *Arkeologiska Resultat UV Väst Rapport 1996:3*.
- Westergren, E. 1978. *Bebyggelseutveckling i Göteryd sn, Småland under subboreal tid*. Stencil. Arkeologiska inst. Lund.
- . 1979. *Södra Småland under yngre stenåldern och bronsåldern*. Strömsnäsbruk.
- Willhelmsson, F. 1996. Den senneolitiska hällkistan. En analys av hällkistorna i Östergötland. C-uppsats. Arkeologiska institutionen Stockholm
- Wilstadius, P. 1940. Den första fornminnesinventeringen i Kronobergs län: prästerskapets rannsakingar om gamle antikiteter och monument från år 1667 / med inledning och kommentar av Paul Wilstadius. *Hylttén-Cavalliusföreningens årsbok 1940*. Växjö
- Wittlock, J.A. 1874. *Jordfynd från Wärends förhistoriska tid. Stenåldern*. Stockholm.
- Åberg, N. 1912. *Studier över den yngre stenåldern i Norden och Västeuropa*. Akad. avh. Norrköping.
- Åhman, E. 1977. Fornlämning 141 Hällkista, yngre stenålder. Norratorp, Linneryd sn Småland. *Riksantikvarieämbetet . Rapport UV 1977B:2*.
- . 1978. Fornlämning 34 i Öjeby socken. Arkeologisk undersökning år 1973. *Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer Rapport UV 1978:18*.
- . 1983. Arkeologiska undersökningar 1973-1983. *Kronobergsboken 1983*.

Riksantikvarieämbetet UV-Rapport B45 –1976

Innehållsförteckning databas över samtliga registrerade hällkistor i Kronobergs län

Alla databasfilerna finns som Access- och/eller Excellfiler. Några tabeller finns även som pdf-dokument.

Hällkistfynd

Socken / RAÄ nr / K nr / Undersökt / Borttagen / Dolk / Skafthålsyxa / Flintor / Metall / Keramik / Övrigt / Inv. nr / Litteratur

Hällkisttab_1

Socken / RAÄ nr / K nr / Unders. / Bortt. / Fynd / Riktning / Kiststorlek / S/M/L / Rösestorlek / Terräng / Undersökt (namn) / Kistbeskrivning / Övrigt

Infotab_1

Socken / RAÄ nr / K nr / Undersökt / Kistbeskrivning / Rösebeskrivning / Övrigt

Inventering

Socken / 1:a inv. / 2:a inv. / ökning / minskning / Uppg. om, plats för / Kjellmark / 1:a inv. rösen / 2:a inv. rösen

Databasen finns tillgänglig i Smålands Museums arkiv, Växjö och i LUHM's (Lunds universitets Historiska Museum) arkiv.

Visioner i landskapet

2

Hällkistkatalog
Göteryd socken i Kronobergs län

Dokumentationen av Göteryds hällkistor är gjord under en längre tid. Första besöket i socknen skedde 7 april 1990 och det senaste gjordes 18 september 2002. Det sista besöket föranleddes av nytillkomna hällkistregistreringar vid den senaste fornminnesinventeringen i socknen år 2001. Vid besöken fotograferades platserna och även en del planritningar har gjorts. Några ej helt skalenliga skisser har också utförts. Iakttagelserna vid besiktningstillfällena är i en del fall kompletterade med uppgifter från förstagångs inventeringen 1949/50 och andragångsinventeringen 2001.

Förutom fornminnesinventeringens numrering (RAÄ nr) finns, för varje platsbeskrivning, också Knut Kjellmarks numrering av hällkistorna liksom även ett namn på varje hällkistplats. Dessa uppgifter kommer från Kjellmarks arbete *Hällkistor i Kronobergs län* från 1943. Förutom insamling av redan kända uppgifter gjorde han själv också en del nyupptäckter. Materialet över Göteryds hällkistor sammanställde Kjellmark utifrån prosten Lamech Rydemans uppteckningar från 1920-talet. En del citat från Rydemans anteckningar finns med i de följande hällkistbeskrivningarna. Kjellmark har även undersökt fyra av socknens hällkistor, vilka för övrigt är de enda som är undersökta i Göteryd.

Katalogens upplägg

Presentationen av de idag synliga hällkistorna / hällkiströsen är uppdelad i 13 områden utifrån sina geografiska belägenheter. Varje hällkista med sitt röse beskrivs och visas med foto. Platsen är markerad på en karta och en lägesbeskrivning, så noggrann som möjligt, pekar ut var man finner hällkistplatsen. Som underlag till områdeskartorna har använts Gröna kartan för Markaryd 4D NO och 4D SO. En del hällkistor är också avbildade med planskisser.

Förutom beskrivning av de synliga gravarna finns också en kortare beskrivning och / eller kartmarkering av de platser där hällkistor / hällkiströsen tagits bort och av platser med uppgift om hällkistförekomster.

Göteryds hällkistor

Område 1: Göteryd 144 / 179 / 189 / 191 / 194 / 211 / 423	s. 71
Område 2: Göteryd 165 / 184 / 200 / 202 / 203 / 204 / 222 / 223	s. 76
Område 3: Göteryd 180 / 182 / 183 / 205 / 207	s. 81
Område 4: Göteryd 116 / 127 / 129 / 131 / 132 / 134 / 139 / 140 / 141 / 385 / 413	s. 84
Område 5: Göteryd 158 / 163 (2 st) / 164 / 166 / 167 / 168 / 169	s. 90
Område 6: Göteryd 25 / 216 / 217 / 218 / 219 (2 st) / 220	s. 94
Område 7: Göteryd 87 / 120 / 121 / 122 / 124 / 125	s. 98
Område 8: Göteryd 76 / 78 / 104 / 110 / 111 / 114 / 115	s. 101
Område 9: Göteryd 100 / 103 / 148 / 149 / 152 / 153 / 154	s. 105
Område 10: Göteryd 40 / 56 / 94 / 96 / 97 / 99	s. 109
Område 11: Göteryd 2 / 4 / 5 (2 st) / 6 / 53 / 55 (2 st)	s. 113
Område 12: Göteryd 70 / 71 / 72 / 81 / 102 / 105 / 109	s. 117
Område 13: Göteryd 10 / 13 / 14 / 15 / 31 / 441	s. 121

/ (93 st / 89 platser)

Platser med borttagna hällkistor / hällkiströsen / (11 st)	s. 125
---	--------

Platser med uppgift om hällkistor / (12 st)	s. 126
--	--------

Hällkistplatser enligt Kjellmarks anteckningar vilka ej har kunnat kopplas ihop med inventeringens registreringar. / (33 st)	s. 127
---	--------

Område 1

Figur 1. Område 1. Hällkistplats nr 144 – 179 – 189 – 191 – 194 – 211 – 423.

Göteryd 144

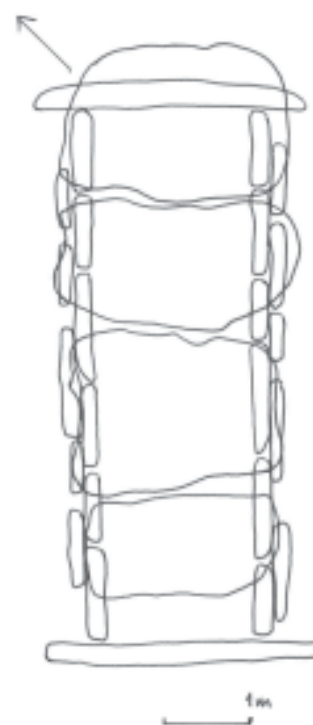
Kjellmark 36 / Judhult I, Judhults Lillegård
(Besiktigad juli 1994 / oktober 1999 / september 2002)

Röse med hällkista som ligger öster om vägen mellan Judhult och Gösköp, strax väster om Göteryd. Graven är belägen i en hagmark på en svag moränhöjd ca 10 m nordväst om en åker. Exponering mot sydväst. Ungefär 110 m nordväst om ligger Göteryd 191.

Röset, som är det största hällkiströse som förekommer i socknen, är delvis övertorvat och beväxt med ekar. Graven har en storlek av ca 16 m i diameter och 1,2 m högt. Fyra takblock är synliga och storleken på kistan är 6,8 m lång (NO–SV), 2,25 m bred och 1,2 m djup i nordost och 1,5 m bred och 0,8 m djup i sydväst. Hällkistan är intakt förutom en saknad takhäll i sydväst och en söndervittrad sidohäll i sydöstra långsida. Vid restaurering har sidohällerna ersatts med en kallmurad stenbrygga.

Hällkistan, dvs. endast kistrummet, undersöktes av Knut Kjellmark år 1908. Kjellmark konstaterade att graven har blivit åverkad och plundrad några gånger. Att det skett i modern tid vittnar fynden, men troligen har det även skett under förhistorisk tid. Ett öde som många hällkistor mer eller mindre drabbats av. Kjellmarks planskiss över hällkistan visar att det, förutom de 6 sidohällarna i vardera långsida, även finns parallella hällar utanför dessa, 5 hällar i vardera sida. Innan undersökningen syntes inte takhällarna utan dessa var täckta med ett ca 0,5 m tjockt stenlager. Hällkistan restaurerades i samband med undersökningen (ATA; Kjellmark 1911 s.94, 1943A).

De fynd som hittades i kistan utgjordes av en pilspets med urnupen bas, en avlång skivskrapa, 2 spånkrapor och spån. Dessutom hittades en fingerborg av mässing, ett årderjärn samt ett 10-tal moderna keramikskärvor och 3 skärvor glaserat gods. Fynden förvaras i Statens Historiska Museum i Stockholm (SHM 13932:6 Judhults Lillegård).

Figur 2. Göteryd 144. Planritning (Kjellmark)

Fast hällkistan är belägen relativt lågt i terrängen känner man att den är enastående i sitt slag. Den som vill kan krypa in i kistrummet och känna hur kistans hällar omsluter en. Denna hällkista är väl värd ett besök.

Figur 3. Göteryd 144. Fotot är taget mot nordost. Den sydvästra gavelingången syns i förgrunden. Juli 1994.

Göteryd 179 "Juddhulta Jättarör"

Kjellmark 39 / Judhult IV, Judhult Storegård

(Besiktigad april 1990 / juli 1994 / oktober 1999 / september 2002)

Röse med hällkista som ligger invid Göteryd bygdegård, 80 m norr om väg 120. Graven är belägen i ett krönläge på östra sidan av en mindre moränhöjd. Exponering åt alla riktningar.

Röset som är övertorvat har en diameter på 11 m och en höjd på 0,7 m. Graven är skadat i östra sidan vilket orsakats av en stentäkt. I mitten av röset syns en hällkista 6,5x1,6–1,2 m (NO–SV) och 1,2–0,45 m djup. Gavelhällar är synliga i norr och söder, i västnordvästra långsidan syns 8 hällar och i östnordöstra långsidan syns 5 hällar.

Hällkistan, dvs. endast kistrummet, undersöktes av Knut Kjellmark omkring år 1908. Kjellmark nämner att fyllningen i kistan tydligen var rubbad vilket innebär att graven tidigare blivit plundrad och omrörd. Endast ett fåtal fynd hittades i botten av kistrummet såsom enstaka flinavslag, varav ett var retuscherat (SHM 32932:5, Judhults Storegård). På Kjellmarks planritning ser man att långsidorna delvis består av dubbla hällar. Hällkistan restaurerades i samband med undersökningen (ATA; Kjellmark 1911 s.94, 1943A).

Kistrummet exponeras i all sin tydlighet och man får en känsla av gravens storhet trots att det saknas takhällar. Denna hällkista är väl värd ett besök.

Figur 5. Göteryd 179. Foto av kistrummet taget mot nordost. April 1990.

Figur 4. Göteryd 179. Planritning (Kjellmark)

Figur 6. Göteryd 179. Foto på röset taget mot söder. Oktober 1999.

Göteryd 189

Kjellmark 35 / Gösköp II
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger sydväst om Gösköp, 27 m östnordöst om en ladugård. Graven är belägen intill en gårdstomt på toppen av en moränhöjd med exponering åt alla riktningar.

Röset är helt övertorvat och beväxt med träd. Det har en storlek av 10x8 m (NO–SV) och en höjd av 0,75 m. I mitten finns en grop, 4x1,5 m (NO–SV). I södra delen syns en kantställd häll.

Det är så här de flesta hällkiströsetna i Göteryd uppfattas, en kulle med en grop i mitten innehållande någon rest av hällkistan.

Figur 7. Göteryd 189. Foto på hällkiströset taget mot söder. April 1997.

Göteryd 191

Kjellmark 37 / Judhult II
(Besiktigad juli 1994 / oktober 1999)

Röse med hällkistgrop som ligger öster om vägen mellan Judhult och Gösköp, strax väster om Göteryd. Graven är belägen i skogsmark på en låg moränhöjd med exponering mot söder. Ungefär 110 m sydost om ligger Göteryd 144.

Röset som är övertorvat och beväxt med gran och ek är 11x9 m (N–S) och 0,6 m högt. I mitten av röset finns en svag grop. Inga hällar synliga.

Denna hällkista upplevs lite som en kontrast till Göteryd 144, där den ligger mellan trädstammar och helt saknar kiststenar. Exponeringen förstärker dock rösets synlighet. Det har antagligen varit sikt mellan de båda gravarna.

Figur 8. Göteryd 191. Foto på hällkiströset taget mot söder. April 1994.

Göteryd 194

Kjellmark 40 / Judhult IV
(Besiktigad september 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 100 m söder om väg 120, 40 m väster om vägen mot Strömmaköp. Graven är belägen 8 m söder om en skogsväg på norra sidan av en moränhöjd i skogsmark. Bra exponering mot öst till syd.

Röset som är jordblandat och övertorvat har en storlek på 12 diameter och en höjd på 1 m. I mitten finns en grop som är 4x2 m (NS). Av hällkistan syns en håll i öster långsida. Läget gör att röset känns relativt pampigt trots att det inte tillhör de största i socknen.

Ett lättillgängligt hällkiströse som är värt ett besök.

Figur 9. Göteryd 194. Foto på hällkiströset taget mot sydsydost. September 2002.

Göteryd 211

Kjellmark – / Käskhult
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger väster om Bokelid. Graven är belägen på tomtmark, 3 m västsydväst om ett uthus, i kanten av skogsmark på en moränhöjd. Exponering åt alla riktningar utom mot norr.

Röset som är övertorvat och beväxt med gran är kraftigt skadat i östra delen pga. grustäkt. Dess storlek är 10x4 m (NNO–SSV) och 0,3 m högt. Norra gavelhällen samt tre sidohällar i västra långsida är synliga. Storleken på kistan kan, enligt inventeringen 1949/50, ha varit minst 4,5x1 m (NNOSSV)

Ett av de otaliga hällkiströsen som har blivit kraftigt skadat.

Figur 10. Göteryd 211. Foto taget mot nordväst. Röset skymms delvis av träden. April 2002.

Göteryd 423

Kjellmark – /

(Besiktigad september 2002)

Röse, förmodat hällkiströse, som ligger på en moränhöjd i tomtmark ca 40 m söder om vägen mellan Askenäs och Gösköp. Exponering framförallt i riktning mot söder.

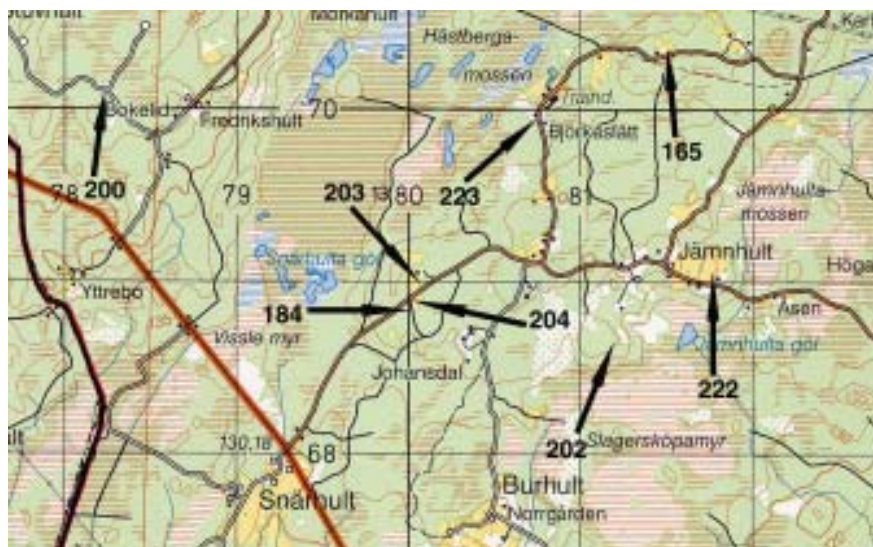
Röset är jordblandat, oregelbundet och ca 7 m i diameter och 0,5 m högt. Beväxt med gräs, sly och lövträd.

”Enligt markägaren är kullen av prosten Rydeman bestämd som en fornlämning (hällkista).” Ej medtagen i Rydemans anteckningar. Naturbildning? När man är på plats är det svårt att avgöra om detta är ett hällkiströse eller ej.

Figur 11. Göteryd 423. Foto på det förmodade hällkiströset taget mot sydsydost. September 2002.

Område 2

Figur 12. Område 2. Hällkistplats nr 165 – 184 – 200 – 202 – 203 – 204 – 222 – 223.

Göteryd 165

Kjellmark 89 / Jämnhult I

(Besiktigad juli 1994 / april 1997)

Röse med rest av hällkista (?), som ligger väster om Jämnhult, 3 m norr om vägen, är beläget på krönet av en moränkulle. Det är skadat i söder av vägen och i norr av grustäkt. Någorlunda exponering åt alla riktningar. Vid andra besöket var platsen avverkad.

Röset är övertorvat och ca 10x6–7 m stor och 0,4 m hög. Inga hällar är synliga.

Detta är ett av de hällkiströsen som kan ses direkt från vägen. Det är visserligen inte mycket att se men lätt att hitta.

Figur 13. Göteryd 165. Foto på hällkiströse taget mot norr. Juli 1994.

Göteryd 184

Kjellmark 117 / Snärhult II

(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 10 m sydöst om vägen mellan Jämnhult och Snärhult. Graven är belägen i skogsmark på en mycket flack moränhöjd. Ingen exponering att tala om. Röset ligger ca 120 m väster om Göteryd 204.

Röset som är övertorvat och beväxt med granar har en storlek på 10x8 m (NNO–SSV) och är 0,6 m hög. I mitten finns en grop, 6–7x4 m (NNO–SSV) och 0,6 m djup. Två sidohällar som lutar mot varandra

syns i gropens norra del och en sidohäll syns i östra sidan av gropens södra del. Kistan har varit minst 4x1 m (enl. inv. 1949/50).

Det är så här många hällkiströsen upplevs, de är inte speciellt framträdande där de ligger i relativt tät granskog.

Figur 14. Göteryd 184. Foto på hällkiströse taget mot norr. April 2002.

Göteryd 200

Kjellmark –/ Stuvhult
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 450 m in på en skogsväg väster om Bokelid, mitt emellan grustäkt, granplantering och uppväxt granskog. Graven är belägen på nordvästra sidan av en mindre moränhöjd med exponering mot norr till nordost.

Röset som är övertorvat och beväxt med gran är 10,5x9 m stort (NO–SV) och 0,5 m högt. I mitten finns en grop 4x1,5 m (NO–SV) och 0,3 m djup. En gavelhäll är synlig i norra delen av gropen, en kantställd häll i öster långsida, en liggande häll i väster långsida. I gropens förlängning åt söder syns två hällar, eventuellt gavelhällar. I rösets östra kant ligger ytterligare en häll. Kistan har varit minst 4x1,5 m (NO–SV).

Röset är mycket synlig i terrängen. Tänk bort granskogen och man får en ganska bra bild av att det har gett ett något pampigt intryck. Väl värt ett besök.

Figur 15. Göteryd 200. Planritning.

Figur 16. Göteryd 200. Foto på hällkiströse med synliga hällar taget mot nordost. April 2002.

Göteryd 202

Kjellmark 91 / Jämnhult III
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger söder om Jämnhult ca 18 m söder om en stenmur vid en åkerkant. Graven är belägen i skogsmark på en hög moränhöjd med bra exponering åt alla riktningar.

Röset är övertorvat och beväxt med tall och gran, ca 10 m i diameter och 0,6 m högt. I röset finns en grop 6x2–3 m (NNV–SSO) och 0,5 m djup. I norra delen av gropen är 3 hällar synliga.

Återigen ett röse som är beläget mitt inne i skogsmark. Genom sin placering på en höjd får man, trots den oländiga skogsterrängen, intrycket av att detta har varit en mycket synlig grav.

Figur 17. Göteryd 202. Foto på hällkiströse med synliga hällar taget mot väster. April 2002.

Göteryd 203

Kjellmark 119 / Snärhult IV
(Besiktigad oktober 1999)

Röse med hällkistgrop som ligger ca 30 m nordväst om vägen mellan Jämnhult och Snärhult samt intill och nordost om stenmur. Graven är belägen i hagmark på en svag moränförhöjning. Ingen direkt exponering. Ca 170 m sydsydväst om ligger Göteryd 204.

Röset som delvis är övertorvat och beväxt med lövträd och gran har en storlek på 10x7 m (NO–SV) och en höjd på 0,5 m. I mitten finns en grop 5x3 m stor (NO–SV) och 0,6 m djup. På röset i norr ligger en eventuell kiststen.

Ett lättillgängligt röse som trots sin ringa exponering har ett berättigat läge i landskapet. Det är genom att man sett de små och mer oansenliga rösen som kontrasterna till de pampigt belägna blir så stora.

Figur 18. Göteryd 203. Foto på hällkiströse taget mot sydväst. Oktober 1999.

Göteryd 204

Kjellmark 118 / Snärhult III
(Besiktigad oktober 1999)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 80 m sydsydost om vägen mellan Jämnhult och Snärhult och 5 m öster om en skogsväg. Graven är belägen i relativt nyplanterad barrskog på en svag moränförhöjning.

Ingen direkt exponering. Ca 170 m nordnordost om ligger Göteryd 203 och Göteryd 184 är beläget ca 120 m öster om.

Röset är övertorvat och har en storlek på 11x9 m (NNO–SSV) och en höjd på 0,5 m. I mitten finns en svag grop 4,7x1,5 m (NNO–SSV) och 0,3 m djup. I gropens norra del syns fyra kantställda hällar i väster långsida och en kantställd häll i öster långsida.

Röset var mer eller mindre inbäddat i risig växtlighet. Det är svårt att få en uppfattning hur det ter sig i sin omgivning. Det är dock relativt lättillgängligt.

Figur 19. Göteryd 204. Planskiss, ej skalenlig.

Figur 20. Göteryd 204. Foto på hällkiströse taget mot sydsydväst. Oktober 1999.

Göteryd 222

Kjellmark 90 / Jämnhult II
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger nordost om Jämnhult, 5 m nordväst om en stenmur. Graven är belägen på en åkerholme på en moränhöjd med exponering åt alla riktningar.

Röset som är beväxt med småbuskar och sly är 8 m i diameter och 0,8 m högt. Av hällkistan syns norra och södra gavelhällen samt en häll i öster långsida. Kistan har en längd på 4,2 m (NO–SV). Bredden går ej att bestämma

Ett av de vackrast belägna hällkiströserna. Det är en kraftig markering i det kuperade odlingslandskapet där det utgör en del av detta tillsammans med stengärdesgårdarna. Mycket väl värt ett besök.

Figur 21. Göteryd 222. Foto på hällkiströse taget mot väster. April 2002.

Göteryd 223

Kjellmark 109 / Burhult II
(Besiktigad juli 1994)

Röse med hällkista som ligger norr om Burhult intill och väster om väg. Graven är belägen på en moränkulle med trolig exponering åt alla riktningar. Gravröset är skadat av vägen.

Röset som är övertorvat och beväxt med diverse lövträd och belamrat med ris och grenar har en storlek på 10×8 m (NNV–SSO) och en höjd på 0,8 m. I en kistgrop, 4–5×1,4 m (NO–SV), är tre kantställda hällar synliga i östra långsidan och tre kantställda hällar i västra långsidan. Ytterligare en mindre häll ligger på röset väster om kistgropen. Kistan har varit minst 4×1 m (NO–SV). En ”drive-in” hällkista, direkt synlig från vägen.

Figur 22. Göteryd 223. Planritning.

Figur 23. Göteryd 223. Foto på hällkiströset taget mot västnordväst. Juli 1994.

Område 3

Figur 24. Område 3. Hällkistplats nr 180 – 182 – 183 – 205 – 207.

Göteryd 180

Kjellmark 120 / Prästabygd I
(Besiktigad april 2002)

Röse med hällkista som ligger sydost om Prästabygd ca 10 m väster om en stenmur. Graven är belägen på en flack moränhöjd i skogsmark, mitt emellan en granplantering och en åker med avgränsande stenmur. Svag exponering åt alla riktningar.

Röset, vilket är övertorvat och beväxt med gran och lövträd, är 10x9 m (NNO–SSV) och 0,65 m högt. I mitten syns en hällkista, 4–5x1 m (NNO–SSV). Gavelhällar saknas. I öster långsida syns 5 kantställda hällar och i väster långsida ligger en häll. En hel del odlingssten är påfört i norra delen av röset.

Granar till trots så syns detta hällkiströse bra i terrängen. Det är mödan värt att leta sig fram till den även om den inte tillhör någon av de pampigare.

Figur 25. Göteryd 180. Planritning.

Figur 26. Göteryd 180. Foto på hällkiströse taget mot norr. April 2002.

Göteryd 182

Kjellmark 121 / Prästabygd II
(Besiktigad augusti 2001)

Röse med hällkista som ligger i skogsmark sydost om Prästabygda göl, ca 9 m öster om en skogsväg på östra kanten av en moränrygg. Ett älgstorn är uppsatt i södra kanten av graven. Exponering åt alla riktningar utom i norr.

Röset är 11x9 m stort (NNO–SSV) och 0,75 m högt. I mitten finns en hällkista 5,5x1 m (NNO–SSV) Gavelhäll är synlig i söder, 7 hållar är synliga i väster långsida och 1 håll är synlig i öster långsida. På rösets västra sida ligger en lös häll. Den södra gavelhällen har en synlig höjd på 0,7 m.

Kjellmark besiktigade hällkistan 1919 och enligt honom har en arrendator Åberg grävt på platsen utan att göra fynd.

Ett fint och tydligt röse som har en bra placering i landskapet. Promenaden längs skogsvägen fram till röset var väl värd. En tunn ridå av växtlighet finns mellan vägen och röset.

Figur 27. Göteryd 182. Planritning.

Figur 28. Göteryd 182. Foto på hällkiströse taget mot sydsydväst. Älgstornet syns i bakgrunden. Augusti 2001.

Göteryd 183

Kjellmark 116 / Snärhult I
(Besiktigad september 2002)

Röse med hällkista (enligt Prosten Rydeman) som ligger på toppen av en mindre moränplatå söder om Snärhult, på en åkerholme strax nordväst om en stenmur och 35 m sydost om vägen. Exponering i alla riktningar.

Röset, som delvis är övertorvat, är 10x11 m (N–S) och 0,6 m högt. I mitten finns en grop som är 7x4 m. Ingen hällkista är synlig. I kanten är påfört en del röjningssten. Röset är beväxt med ett flertal träd.

Ett hällkiströse som har en ganska pampig placering. Kanske har det varit sikt ner mot Snärhulta sjö i sydväst. Röset är värt ett besök.

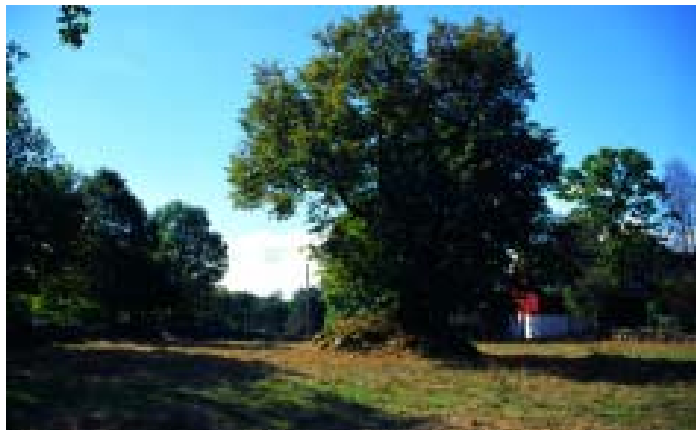

Figur 29. Göteryd 183. Fotot är taget mot sydväst. Det trädbeväxta röset syns till höger i bild. September 2002.

Göteryd 205

Kjellmark 111 / Burhult IV
(Besiktigad september 2002)

Röse med hällkista (enligt prosten Rydeman) som ligger ca 40 m nordost om västra gården vid Burhult på sydsydvästra kanten av en moränplata. Exponering framförallt i riktningarna sydväst till nordväst, vilket är riktningen ner mot Burhulta sjö, en utdikad våtmark.

Rösens norra kant är avschaktat och massorna är lagda på röset. Storleken på röset är idag ca 8 m i diameter och 1,3 m högt. Enligt Rydeman är detta en ”illa åtgången hällkista ca 100 m SÖ om Karl Svenssons mangårdsbyggnad”.

Det är inte mycket man ser av det ursprungliga röset men platsen är värd ett besök.

Figur 30. Göteryd 205. Fotot är taget mot sydväst. Till höger om röset, vilket syns i mitten av bilden, ligger ladugården som tillhör den västra gården i Burhult.

Göteryd 207

Kjellmark 108 / Burhult I
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger 6 m väster om vägen mot Burhult och 17 m sydväst om ett boningshus. Graven är belägen i en trädgård på östra sidan av en moränhöjd. Möjlig exponering mot sydväst till nordväst. Röset ligger ca 80 m nordnordväst om Göteryd 208.

Röset är beväxt med ”trädgårdsväxter” och muromgärdat av en sentida kallmur. Rösestorlek, enligt båda inventeringarna, 12x10 m (NNO–SSV) och 0,75 m hög. Två hällar lär ha varit synliga.

Läget för röset är fint men tillgängligheten ringa eftersom det är beläget innanför stängsel på en gårdstomt. Det är dock synligt från vägen.

Figur 31. Göteryd 207. Fotot är taget mot norr. Den sentida kallmurningen avtecknar sig tydligt i rösets utkant. April 2002.

Område 4

Figur 32. Område 4. Hällkistplats nr 116 – 127 – 129 – 131 – 132 – 134 – 139 – 140 – 141 – 385 – 413.

Göteryd 116

Kjellmark 10 / Ekenäs III
(Besiktigad april 1997)

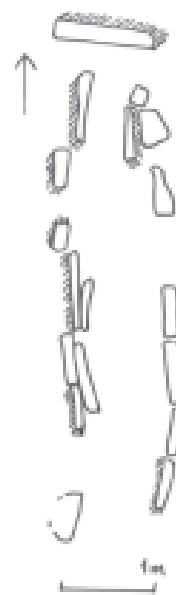
Röse med hällkista som ligger strax nordväst om Lillåns utlopp i Römningens nordvästra del. Graven är belägen på en moränhöjd och exponeras i alla riktningar utom mot norr.

Röset som är delvis övertorvat och beväxt med lövträd har en storlek på 12 m i diametern och en höjd av 0,6 m. I mitten finns en hällkista (N-S) där norra gavelhällen, 8 kantställda sidohällar i väster långsida, 6 kantställda sidohällar i öster långsida samt ytterligare några hällar är synliga. Hällkistan är mycket tydlig och den har haft en trolig storlek på 7x1,3 m.

Ett fint och tydligt hällkiströse som är relativt lättillgängligt.

Figur 34. Göteryd 116. Foto på hällkiströse med synliga kiststenar taget mot norr. April 1997.

Figur 33. Göteryd 116. Planritning.

Göteryd 127

Kjellmark – /
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger sydväst om Hängasjön, väster om Askenäs, ca 90 m öster om respektive ca 175 m sydost om skogsvägar. Graven är belägen på en moränrygg i krönläge, på ett kalhygge planterat med gran och med låg busk- och trädvegetation. Exponering åt alla riktningar.

Röset var på grund av växtligheten svår att lokalisera och bedöma. Storleken på röset skall enligt inventeringen 1949/50 vara 8x7 m och 0,3 m. Kistans troliga längd bedömdes till minst 5,5 m (NNVSSO). Bredden bedömdes som obestämbar. Vid besiktningen var endast två hällar synliga.

Med nuvarande vegetationsomgivning är ett rösebesök inget att se fram emot. Däremot är placeringen i landskapet mycket framträdande och man får en föreställning om den vida utsikten som det en gång varit vid graven.

Figur 35. Göteryd 127. Fotot är taget mot västnordväst. I mitten av bilden, dold av granplantor och buskar, finns hällkistresten. Maj 2002.

Göteryd 129

Kjellmark – / Askenäs
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger söder om Askenäs, ca 45 m nordväst om en skogsväg och ca 17 m väster om stengärdesgård. Graven är belägen på en flack moränhöjd med exponering i stort sett åt alla riktningar.

Röset som är helt övertorvat är 9–10 m i diameter och 0,5 m högt. I mitten är en svag grop, 5x1–1,5 m (NNO–SSV) och 0,2 m djup. I gropens södra del syns en trolig gavelhäll.

Röset är inte speciellt framträdande men dock synligt i sin omgivande skogsterräng och relativt lättillgängligt.

Figur 36. Göteryd 129. Foto på hällkiströse taget mot sydsydost. Maj 2002.

Göteryd 131:1 och 131:2

Kjellmark 8 och 9 / Ekenäs I och Ekenäs II
(Besiktigad april 1997)

Göteryd 131:1

Röse med rest av hällkista som ligger söder om Lillån och väster om sjön Römningen i dess nordvästra hörn. Graven är belägen på en flack moränrygg på tomtmark fyra meter öster om ett vedskjul. Svag exponering åt alla riktningar.

Röset är beväxt med lövträd och tillhör de större hällkiströsen i socknen, 15x11–12 m (NNO–SSV) och 0,8–1 m högt. Röset verkar bortplockat i den västra sidan. I mitten finns en grop, 4x1,5 m (NNO–SSV) och 0,3 m djup. I denna är 2 kantställda hällar synliga i öster långsida. Vid inventeringen 1949/50 var gropen 6x2,5 m stor och ytterligare 3 hällar i västra långsidan var synliga. Gropen och röset var vid besiktningen belamrat med ris, grenar etc.

Detta är ett lättillgängligt hällkiströse som ger ett relativt pampigt intryck. Fråga dock om lov att beträda tomten om ett besök planeras.

Figur 37. Göteryd 131:1. Foto på hällkiströse taget mot nordväst. Det närliggande vedskjulet syns till vänster i bilden. April 1997.

Göteryd 131:2

Enligt Prosten Rydemans anteckningar skall ytterligare en hällkista ha legat strax intill.

Göteryd 132

Kjellmark 14 / Ekenäs VIII
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger väster om sjön Römningen i närheten av Ekenäs. Graven är belägen på ett åkerimpediment på östsidan av en moränrygg ca 12 m nordnordväst om ett boningshus. Exponering åt alla riktningar, dock tydligast i syd till sydost. En byggnad (redskapsskjul) har tidigare stått intill/på röset i söder varför det är starkt skadat på denna sida. Muren från väggfundamenten syns fortfarande.

Röset är 12x5 m stor (V–O) och 0,75–1 m högt. En kanthäll är synlig i röset, ståendes i NV–SO. Det är svårt att identifiera kistan i röset.

Det är inte mycket kvar av vare sig röse eller kista. Placeringen i det omgivande odlingslandskapet ger dock ett något pampigt intryck.

Figur 38. Göteryd 132. Foto på hällkiströse tagen mot nordost. April 1997.

Göteryd 134

Kjellmark – / Ekenäs
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista (?) som ligger väster om Römningen, strax ostsydost om Göteryd 132. Graven är belägen på östsida av en flack moränrygg på en gårdstomt, 5 m nordväst om en ladugård. Ingen direkt exponering att tala om.

Röset som vid inventeringen 1949/50 var 9 m i diameter och 0,4 m hög var vid besiktningen nästan oidentifierbar. Inga hällar synliga.

Figur 39. Göteryd 134. Foto på hällkiströse taget mot väster. April 1997.

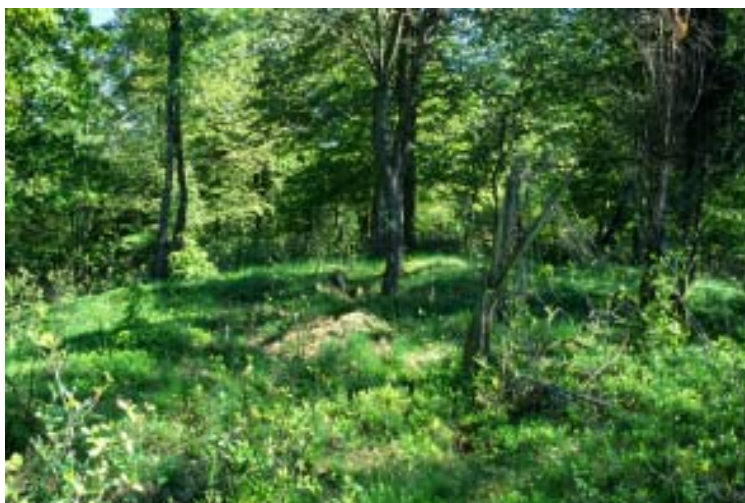
Göteryd 139

Kjellmark – / Askenäs
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger sydväst om Askenäs, 100 m söder om en skogsväg, på krönet av en höjdrygg i skogsmark. Området utgör ett gammal torpställe. Exponering mot väst och öst.

Röset är övertorvat och har en storlek på 9 m i diameter och en höjd på 0,3 m. I mitten finns en grop som är 5x1,3 m stor (NO–SV) och ca 0,4 m djup. Tre kantställda hällar är synliga, två i västra långsidan och en i östra långsidan.

Med lite tålamod är det relativt lätt att leta sig fram till hällkiströset. Platsen är vacker och läget fint.

Figur 40. Göteryd 139. Foto på hällkiströse taget mot nordnordost. Hällarna skyms i mitten av bilden. Maj 2002.

Göteryd 140

Kjellmark – / Ekenäs
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 30 m sydväst om en skogsväg, mot Slättatorpet väster om Römningen. Graven är belägen på en flack moränhöjd i skogsmark. Exponering mot nordväst. Röset ligger ca 80 m norr om Göteryd 141.

Röset som är övertorvat och beväxt med gran är 5 m i diameter och 0,5 m hög. I mitten finns en grop 3x1,5 m stor (NNV–SSO) med synliga hällstenar. Tre kantställda hällar i norra långsidan och två kantställda hällar i västra gavel(?)ändan. Storleken på kistan kan ha varit minst 2x1 m.

Med sin belägenhet i skogsmark till trots är hällkiströset med sina kiststenar väl synligt. Det är inte allt för svårt att leta sig fram till det. Det är värt en skogspromenad.

Figur 41. Göteryd 140.
Planritning.

Figur 42. Göteryd 140. Foto på hällkiströse taget mot sydost. Hällkistans stenar synliga i gropens borte del. Maj 2002.

Göteryd 141

Kjellmark 13 / Ekenäs VI
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 90 m väster om en skogsväg mot Slättatorpet, väster om Römningen. Graven är belägen på en flack moränhöjd i skogsmark och det är ingen exponering att tala om. Röset ligger ca 80 m söder om Göteryd 140.

Röset som är övertorvat har en diameter på 9 m och en höjd av 0,3 m. I mitten finns en grop 4x1 m

(NNO–SSV) och 0,3 m djup. Några hällar, 3 eller 4, skymtar i gropen. En stengärdesgård är anlagd tvärs över röset.

Det är ingen stor upplevelse av vare sig röse eller kista. Det anmärkningsvärda är att man byggt en stengärdesgård tvärs över.

Figur 43. Göteryd 141. Foto på hällkiströse taget mot norr. Stengärdesgården löper snett över bilden. Maj 2002.

Göteryd 385

Kjellmark 3 / Askenäs
(Besiktigad september 2002)

Röse med rest av hällkista (?) som ligger ca 100 m nordnordost om Slättatorpet i Askenäs, 12 m norr om en ägo gräns och 5 m ostsydost om en markväg/stig. Graven är belägen på sydändan av en smal, i nord-

sydlig riktning, markerad höjdrygg i skogsmark. Exponering i riktningarna från öst till väst.

Röset som är kraftigt övertorvat är 8,5x6 m (N-S) och 0,2–0,3 m högt. Det är gropigt och ojämnt i ytan och har en täktskada i västra kanten. Av hällkistan syns inget.

Genom sin placering på den smala höjdryggen upplevs platsen för hällkiströset som ganska synlig. Röset är tack vare närheten till stigen lättillgängligt.

Figur 44. Göteryd 385. Foto på hällkiströse taget mot nordnordost. September 2002.

Göteryd 413

Kjellmark 15 / Ekenäs IX
(Besiktigad september 2002)

Röse med rest av hällkista (?) som ligger sydost om Raä 140 och 141, 100 m sydväst om skogsvägen, omedelbart väster om en mindre skogsväg. Graven är belägen på en höjdrygg i skogsmark. Exponering i riktningarna sydväst till sydost.

Röset, som är kraftigt övertorvat och har en gropigt ojämn yta, är 10x13 m (NNO-SSV) och 0,5 m högt. I sydväst syns 5–6 stenar i ytan. Några kan vara uppstickande berg. Fornlämningen känns mycket osäker. Området runt om är över huvud taget mycket stenigt och blockrikt.

Finns det verkligen ett hällkiströse här? Ett besök på platsen är ett måste om man själv skall bilda sig en uppfattning.

Figur 45. Göteryd 413. Fotot är taget mot västsydväst. September 2002.

Område 5

Figur 46. Område 5. Hällkistplats nr 158 – 163 – 164 – 166 – 167 – 168 – 169.

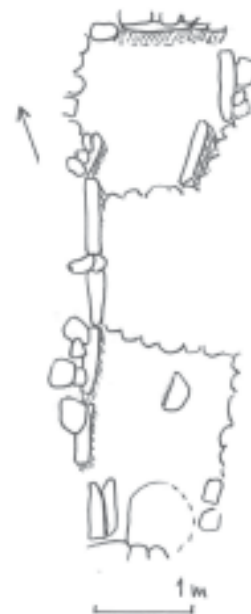
Göteryd 158

Kjellmark 44 / Ramnäs I
(Besiktigad april 1997 / oktober 1999)

Röse med hällkista som ligger sydsydost om samhället Göteryd, 65 m sydost om vägen mot Hultet. Graven är belägen i skogsmark på en moränhöjd med bra exponering åt alla riktningar. Helgasjön ligger i nordväst, dock ej synlig. Ett pampigt läge. Vid det andra besöket, efter avverkning, gav röset inte samma pampiga intryck som vid det första besöket.

Röset är 12x11 m (NNO–SSV) och 1 m högt. I mitten finns en hällkista 5,5x1,5 m (NNO–SSV) och 0,55 m djup. I norr syns två gavelhällar, i söder syns en kullfallen gavelhäll. Väster långsida har 7 sidohällar och i öster syns 3 sidohällar. Ett parti i mitten av kistan är fyllt med rösesten.

Detta hällkiströse är i hög grad värt ett besök. Det är placerat i ett fint läge och man kan verkligen tänka sig vilken utsikt det en gång har varit från denna plats.

Figur 47. Göteryd 158. Planritning.

Figur 48. Göteryd 158. Fotot på hällkiströset är taget mot väster i april 1997 innan området blev kalhygge.

Göteryd 163:1 och 163:2

Kjellmark 64 och 65 / Ljunggårdsköp II och Ljunggårdsköp III
(Besiktigad april 2002)

Två rösen med varsin hällkistgrop som ligger strax norr om en skogsväg, söder om Ljunggårdsköp. De båda rösen är belägna i skogsmark på en moränhöjd med exponering från nordväst till syd.

Med kartans hjälp och genom att följa en markerad skogsväg går det att leta sig fram till dessa två hällkiströsen. Det är sikt mellan de båda gravarna och platsen är värd ett besök eftersom dessa är några av de få som ligger så nära varandra.

Göteryd 163:1

Röset som delvis är övertorvat och beväxt med gran är 12 m i diameter och 0,75 m högt. I mitten finns en grop 8x4 m (NNO–SSV) och 0,75 m djup. Göteryd 163:1 ligger 20 m ostsydost om 163:2.

Figur 49. Göteryd 163:1. Foto på hällkiströse taget mot öster. April 2002.

Göteryd 163:2

Röset som delvis är övertorvat och beväxt med gran är 8 m i diameter och 0,5 m högt. I mitten finns en grop 4x1,5–2 m (NO–SV) och 0,3 m djup. Göteryd 163:2 ligger 20 m västnordväst om 163:1.

Figur 50. Göteryd 163:2. Foto på hällkiströse taget mot sydväst. April 2002.

Göteryd 164

Kjellmark 54 / Prästgårdens skogsmark II
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger sydost om samhället Göteryd, 18 m öster om vägen vid Ljunggårdsköp. Graven är belägen i skogsmark (kalhygge) på norra sidan av en moränplatå med bra exponering åt alla riktningar. Göteryd 169 ligger ca 110 m söder om och syns från röset.

Röset är övertorvat och har en diameter på 7 m och en höjd på 0,35 m. I norra kanten syns en trolig gavelhäll.

Hällkiströset som är ett av de mindre i socknen är, tack vare frånvaron av träd (vid besiktningstillfället), fullt synligt och utgör ett blickfång i terrängen.

Figur 51. Göteryd 164. Foto på hällkiströse taget mot söder. Den troliga gavelhällen syns i förgrunden. April 1997.

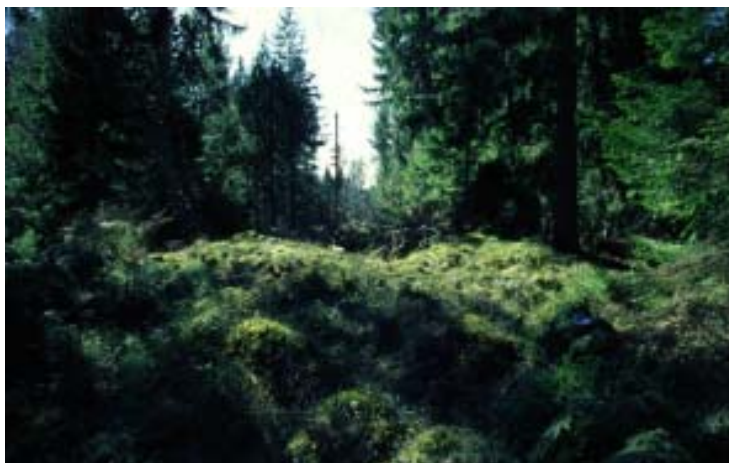
Göteryd 166

Kjellmark – / Ramnäs
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger i en ledningsgata nordost om Hultorpet. Graven är belägen på skogsmark, som i nordväst gränsar till hagmark, på en låg moränrygg. Exponering åt alla riktningar, dock tveksamt mot norr.

Röset är kraftigt övertorvat har en storlek på ca 9x8 m och är ca 0,7 m högt. Graven var något svåröverskådlig på grund av att vindfällda och röjningsfällda träd låg på röset. I mitten är en grop 5x1–1,75 m stor (NNO–SSV) och 0,6 m djup. I gropens södra del syns 3 sidohällar i östsidan och 1 sidohäll i västsidan.

Med lite tålamod går det att leta sig fram till detta hällkiströse. En god hjälp har man av ledningsgatan.

Figur 52. Göteryd 166. Foto på hällkiströse taget mot sydsydväst, i ledningsgatans riktning. April 2002.

Göteryd 167

Kjellmark – / Göteryd
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger söder om Hultet ca 100 m öster om vägen och strax invid en ägo gräns, delvis bestående av en stengärdesgård. Graven är belägen i skogsmark på en låg moränhöjd med svag exponering i sydost till sydväst.

Röset är skadat av vindfällda granar vars rotsystem fläkt upp röset. Storleken på röse, grop eller hällkista är svårt att avgöra på grund av skadorna. Enligt inventeringen 1949/50 är röset 8 m i diameter och 0,7 m högt. I en grop skall 5 hällar vara synliga varav en trolig gavelhäll i norr.

På grund av rösets nuvarande skick är det inte mödan värt att ta sig fram till detta.

Figur 53. Göteryd 167. Foto på hällkiströse taget mot nordnordost. April 2002.

Göteryd 168

Kjellmark 48 / Ramnäs V
(Besiktigad september 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger på en mindre moränkulle i skogsmark 30 m nordväst om vägen vid Hultet. Bra exponering i alla riktningar.

Röset är övertorvat och har en diameter på 10 m och en höjd på 0,7 m. I mitten av röset finns en grop som är 4x2 m (NO–SV). Av hällkistan finns inga spår. Röset är skadat av vindfällda träd.

Hällkistan har delvis blivit undersökt av Kjellmark år 1919. Ett par bitar av en flintdolk lär ha påträffats.

Hällkiströset gör inte något större intryck. Det är dock lättillgängligt varför det trots allt kan vara idé att besöka det.

Figur 54. Göteryd 168. Foto på hällkiströse taget mot väster. Rösesten har blivit "blottade" genom vindfällorna. September 2002.

Göteryd 169 "Jättarör"

Kjellmark 53 / Prästgårdens skogsmark I
(Besiktigad juli 1994 / april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger sydost om samhället Göteryd, 7 m öster om vägen vid Ljunggårdsköp. Graven är belägen i skogsmark (kalhygge) på en moränhöjd med exponering åt alla riktningar. Göteryd 164 ligger ca 110 m norr om och syns från röset.

Röset som är övertorvat och mycket gropigt har en diameter på 11 m och en höjd på 0,6 m. På grund av en rotvälta så syns 2 hällar.

Detta är ett mycket lättillgängligt hällkiströse som tack vare kalhygget är synligt från vägen. Vid det tidigare besiktningstillfället var skogen inte avverkad.

Figur 55. Göteryd 169. Foto på hällkiströse taget mot öster. April 1997.

Område 6

Figur 56. Område 6. Hällkistplats nr 25 – 216 – 217 – 218 – 219 – 220.

Göteryd 25

Kjellmark – / Staveryd
(Besiktigad april 1990)

Röse med rest av hällkista som ligger sydväst om Delary på vägen mot Stenbrohult. Graven är belägen ca 5 m söder om vägen på en moränhöjd i otillgänglig skogsmark. Obefintlig exponering.

Röset, som är 11x9–10 m stort och 0,6 m högt, är helt övertorvat och beväxt med gran. I röset finns en 5x1,5–2 m stor grop (NO–SV). Vid inventeringen 1949/50 var två lösa hällar synliga i gropen. Vid besiktningen syntes inget av dessa hällar.

Figur 57. Göteryd 25. Foto på hällkiströse taget mot sydost. April 1990.

Göteryd 216

Kjellmark 96 / Elisköp I
(Besiktigad april 2002)

Röse med hällkista som ligger sydsydväst om Delary, 180 m väster om vägen mot Gårdstaköp. Graven är belägen i skogsmark (kalhygge) på en moränhöjd med exponering åt alla riktningar. I väster ligger Helga å till vilken det är sikt. Ca 45 m sydost om röset och något lägre ligger Göteryd 217.

Figur 58. Göteryd 216. Planritning.

Figur 59. Göteryd 216. Foto på hällkiströse taget mot väster. April 2002.

Röset är övertorvat och har en storlek på 11x7 m (NO–SV) och en höjd på 0,7 m. I röset finns en mindre grop 3x2,2 m och ca 0,3 m djup. Gropen är mindre än kistans längd. Norra gavelhällen är synlig, tre kantställda hällar syns i östra långsida och tre kantställda samt en liggande häll syns i väster långsida utanför gropen. På vardera rösekanten i öster och i väster ligger en lös häll. Kistans storlek beräknas till minst 4,5x1,4 m (NO–SV).

Det är väl värt att ta promenaden upp till hällkiströset. Exponeringen är tydlig, i och med att det ligger i ett kalhygge, och utsikten är vida. Röset är något svårtillgängligt och svårare blir det när växtligheten runt omkring blir högre.

Göteryd 217

Kjellmark 97 / Elisköp II
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger sydsydväst om Delary, 200 m väster om vägen mot Gårdstaköp. Graven är belägen i skogsmark (kalhygge) på en moränhöjd med exponering åt alla riktningar. I väster ligger Helga å till vilken det är sikt. Ca 45 m nordväst om röset och något högre ligger Göteryd 216.

Röset, som är övertorvat, är ca 8,5 m i diameter och 0,6 m högt. I röset finns en liten grop 2,5x1,5 m (NO–SV) och 0,5 m djup. I nordost syns en trolig gavelhäll och i den östra långsidan syns två kantställda hällar. På röset väster om gropen ligger en häll.

Även detta hällkiströse är värt ett besök, samtidigt med det föregående, Göteryd 216. Och samma kommentarer gäller även för detta.

Figur 60. Göteryd 217. Planritning.

Figur 61. Göteryd 217. Foto på hällkiströse taget mot väster. April 2002.

Göteryd 218

Kjellmark 103 / Gårdstaköp V
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger väster om Elisköp och ca 250 m nordnordost om en av gårdarna i Gårdstaköp, ca 19 m öster om en skogsväg. Graven är belägen i en mycket risig skogsmark på en moränhöjd. Svag exponering mot syd till sydväst.

Röset är övertorvat och helt överväxt med risiga smågranar och barrträd. Rösesten och några hällar kunde dock skymtas. Röset skall ha en storlek på 9x8 m (NO–SV) och en höjd av 0,7 m.

Hällkiströset är något svårtillgängligt och svåröverskådligt på grund av den risiga och täta vegetationen.

Figur 62. Göteryd 218. Foto på hällkiströse taget mot väster. Maj 2002.

Göteryd 219:1 och 219:2

Kjellmark 99 och 100 / Gårdstaköp I och Gårdstaköp II
(Besiktigad juli 1994 / oktober 1999)

Två rösen med rest av var sin hällkista som ligger söder om Gårdstaköp, 110 och 130 m nordväst om Helgaå. Vid Laga Skifte 1840–43 benämndes marken där dessa två hällkistor är belägna för ”Tvenne Land”.

De två hällkiströsen har en mycket markerad placering i anslutning till Helgaå. De är lättillgängliga och värda ett besök.

Göteryd 219:1

Röset är beläget på en åkerholme på krönet av en flack moränkulle med exponering åt alla riktningar. Röset ligger ca 22 m nordnordost om Göteryd 219:2.

Graven har en storlek av 9x8 m (N–S) och en höjd på 0,8 m och är kraftigt överväxt av buskar och träd samt även belamrat med ris och odlingssten. Enligt inventeringen 1949/50 finns i röset rest av en hällkista som är minst 4x1 m (NNO–SSV).

Figur 63. Göteryd 219:1. Foto på den trädbevuxna åkerholmen med hällkiströse taget mot nordväst. Juli 1994.

Göteryd 219:2

Röset är beläget på en åkerholme på sydöstra sidan av en flack moränkulle med exponering åt alla riktningar utom mot norr. Röset ligger ca 22 m sydsydväst om Göteryd 219:1.

Graven har en storlek på 9 m i diameter och en höjd på 0,8 m och är kraftigt överväxt av buskar och träd samt även belamrat med ris och odlingssten. Enligt inventeringen 1949/50 finns i röset rest av en hällkista som är minst 4,5x1 m (NNO–SSV).

Figur 64. Göteryd 219:2. Foto på den trädbevuxta åkerholmen med hällkiströse taget mot nordväst. Juli 1994.

Göteryd 220

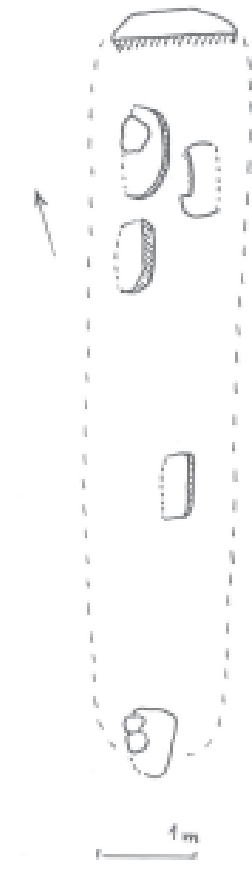
Kjellmark 102 / Gårdstaköp IV
(Besiktigad oktober 1999)

Röse med rest av hällkista som ligger nordväst om Gårdstaköp utefter landsvägen, ca 50 m in på en skogsväg och 40 m söder om denna. Graven är belägen i skogsmark på en flack moränförhöjning med trolig exponering i alla riktningar.

Röset, som är det näst största hällkiströset i socknen, är helt övertorvat och har en storlek på 17,2 x 11,2 m (N–S) och är 1 m högt. I mitten finns en stor grop 8x1,8 m (NNO–SSV) och 0,5 m djup. En gavelhäll är synlig i norr, tre synliga sidohällar i väster långsida, en sidohäll i öster långsida och i söder en liggande häll. Kistan kan ha varit 5–8x1 m (NNO–SSV).

Enligt uppgift från markägaren var rösestenar och kiststenar fullt synliga på 20-talet. Det fanns heller ingen skog vid denna tidpunkt.

Röset utgör en imponerande syn där det ligger mellan granstammar. Det är lättillgängligt och väl värt ett besök.

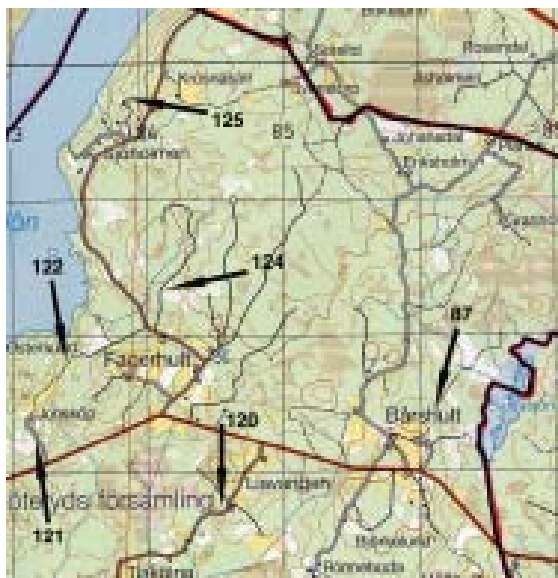

Figur 65. Göteryd 220. Planritning.

Figur 66. Göteryd 220. Foto på hällkiströse taget mot sydsydväst. Den stora kistgropen framträder tydligt i röset. Oktober 1999.

Område 7

Figur 67. Område 7. Hällkistplats nr 87 – 120 – 121 – 122 – 124 – 125.

Göteryd 87

Kjellmark – / Bårshult
(Besiktigad maj 2002)

Plats för osäker hällkista belägen i hagmark på nordvästra sluttningen av en mycket flack höjdrygg. Platsen kunde lokaliseras med hjälp av inventeringsuppgifterna från 1949/50, bl.a. en ensamstående lind.

Vid besiktningstillfället syntes ingen hällkistrest. Inget bra läge.

Enligt inventeringarna skall tre kantställda hällar vara synliga invid och öster om linden.

Figur 68. Göteryd 87. Fotot är taget mot väster. Maj 2002.

Göteryd 120

Kjellmark 5 / Liavången I
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger sydväst om Liavången, intill och sydväst om en stenmur bredvid en väg och en fastighet. Graven är belägen på en flack moränhöjd med svag exponering mot nordost till sydost.

Röset är belamrat med skräp varför inga hällar var synliga. Storleken på röset skall enligt inventeringen 1949/50 vara 11x9 m (N-S) och 0,45 m högt.

Om man ändå passerar på vägen kan man ta sig en titt på det som syns.

Figur 69. Göteryd 120. Foto på hällkiströse taget mot nordnordväst. Maj 2002.

Göteryd 121

Kjellmark 4 / Jonsköp II
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 6 m sydväst om körvägen till Jonsköps gård. Graven är belägen på en flack moränhöjd som vid besiktningstillfället utgjorde ett kalhygge med nyplanterad gran. Exponering mot söder till väster. Hängasjön ligger i väster, dock ej inom sikthåll.

Röset som är övertorvat är 8 m i diameter och 0,4 m högt. I mitten syns en rest av hällkistan med gavelhäll i norr, 2 kantställda hällar i öster långsida och 2 lösa hällar i väster långsida. Kistan har varit minst 3,75x1 m (N-S).

Hällkiströset är synligt som en svag förhöjning och det är lättillgängligt så länge som växtligheten inte skymmer det.

Figur 70. Göteryd 121. Planritning.

Figur 71. Göteryd 121. Foto på hällkiströse taget mot väster. Hällarna syns i toppen av den svaga förhöjningen. April 1997.

Göteryd 122

Kjellmark 2 / Jonsköp I
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger nordost om gården Jonsköp, ca 18 m söder om en magasinsbyggnad och 20 m nordväst om en ägoväg. Graven som är belägen på krönet av en moränhöjd är exponerad åt alla riktningar. Hängasjön finns i norr och i väster.

Röset som är övermossat och glest beväxt med barr- och lövträd är ovalt till formen 9x7 m stort (NNO-SSV) och 0,5 m högt. I mitten finns en svag grop, 5x2 m (NNO-SSV) och 0,2 m djup, i vilken den norra gavelhällen är synlig.

Med kartans hjälp och genom att följa markerade skogsvägar är hällkiströset relativt lättillgängligt. Röset har en fin placering i terrängen.

Figur 72. Göteryd 122. Foto på hällkiströse taget mot norr. April 1997.

Göteryd 124

Kjellmark 1 / Fagerhult
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hållkista som ligger nordväst om Fagerhult, ca 9 m öster om en skogsväg. Graven är belägen på en moränrygg med exponering framför allt mot väster. Hängasjön ligger ca 1 km väster om, dock ej synlig. Vid besiktningstillfället var området hyggesplöjt och nyplanterat med gran.

Röset är helt övertorvat och har en storlek på 7x6 m (NNO–SSV) och 0,6 m hög. I en grop i mitten, 4x1,5–2 m (NNO–SSV), syns den norra gavelhällen och en lös häll i söder.

Detta hållkiströse var trots sin ringa storlek lätt att överblicka genom att omgivningen utgjordes av ett kalhygge. De växande granplantorna kommer dock att med tiden försvåra tillgängligheten.

Figur 73. Göteryd 124. Foto på hållkiströse taget mot sydost. April 1997.

Göteryd 125

Kjellmark – / Fagerhult
(Besiktigad april 1997, samtidigt som ett lätt snöoväder drog förbi)

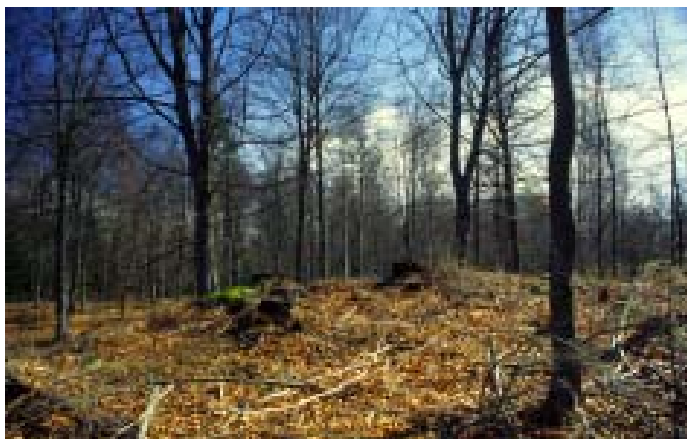
Röse med rest av hållkista som ligger i hagmark i nordvästra utkanten av ett sommarstugeområde på östsidan av Hängasjöns norra ände. Graven är belägen på västra kanten av en moränhöjd med klar exponering mot väster ner mot sjön. Det är den nordligaste av alla hållkiströsen i Göteryd socken.

Röset som är övertorvat är 6–7 m i diameter och 0,3 m högt. I mitten finns en svag insänkning där 3 hållar i väster långsida och 1 häll i öster långsida samt 1 lös häll i söder är synliga. Kistan kan ha varit minst 2,3x1 m (NNO–SSV).

Hållkiströset är genom sitt läge, exponeringen ner mot Hängasjön, väl värt ett besök.

Figur 74. Göteryd 125. Planritning.

Figur 75. Göteryd 125. Foto på hållkiströse taget mot sydsydväst. April 1997.

Område 8

Figur 76. Område 8. Hällkistplats nr 76 – 78 – 104 – 110 – 111 – 114 – 115.

Göteryd 76

Kjellmark 27 / Bjernhult II
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger 7 m sydost om vägen mot Hällhult vid gården Ljungsro. Graven är belägen i hagmark i ett bra läge på en moränhöjd med exponering åt alla riktningar.

Röset, som delvis är övertorvat, är 10x9 m stort och 0,6 m högt. I mitten finns en grop som är 5x1,5 m (N–S) och 0,4 m djup. En gavelhäll är synlig i gropens södra kant.

Detta är ett väl synligt hällkiströse som det är lätt att ta sig fram till.

Figur 77. Göteryd 76. Foto på hällkiströse taget mot sydväst. April 1997.

Göteryd 78

Kjellmark – / Bjärnhult
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 23 m söder om vägen som går mot Tystesjö. Graven är belägen på en svag förhöjning i en granplantering med plantor både på och tätt intill graven. Det är någorlunda bra exponering åt alla riktningar.

Röset som är övertorvat och beväxt med gran är 8x7 m stort och 0,4 m högt. Tre hällar är synliga på röset i norr, två lösa hällar och en trolig gavelhäll.

Granplanteringen står tät kring röset men med lite tålamod går det att leta sig fram.

Figur 78. Göteryd 78. Planritning.

Figur 79. Göteryd 78. Foto på hällkiströse taget mot norr. Den troliga gavelhällen syns i mitten av bilden. April 1997.

Göteryd 104

Kjellmark 26 / Bjernhult I
(Besiktigad maj 2002)

Röse som ligger ca 230 m in på skogsvägen som går förbi torpgrunden "Åkertorpet", omedelbart väster om skogsvägen mot Ljungsbro. Graven är belägen i västra kanten av en moränrygg och har exponering i nordväst till sydväst.

Röset, vilket delvis har blivit påfört odlingssten, verkar även ha blivit urplockat då den ursprungliga höjden på 1 m och storlek på 13 m i diameter, som uppmättes vid inventeringen 1949/50, inte syntes vid besiktningstillfället. I röset fanns en svag grop men inga hällar var synliga.

Detta hällkiströse (eller platsen för?) utgör ett av de tråkiga exemplaren där graven i det närmaste är obefintlig. Platsen som sådan bidrager heller inte till någon större upplevelse.

Figur 80. Göteryd 104. Fotot taget mot östsydost. I bakgrunden syns röjningssten. Maj 2002.

Göteryd 110

Kjellmark – / Bjernhult
(Besiktigad april 1997)

Röse med hällkista som ligger ca 30 m väster om vägen mot och söder om gården Rönneboda. Graven är belägen i skogsmark på krönet av en moränrygg med exponering åt alla riktningar.

Röset, som är övertorvat och något ovalt till formen, är 7x6 m stort (N-S) och 0,4 m högt. I mitten finns en hällkista med en gavelhäll i norr, en sidohäll intill denna i väster långsida, två mindre hällar i södra delen av öster långsida samt en lös, större häll (takhäll ?) i mitten av kistan. Kistans storlek antas vara 4–4,5x1,0 m (N-S).

Väl framkommen till hällkiströset upplever man än en gång att det är något visst med dessa hällkistor.

Figur 81. Göteryd 110. Planritning.

Figur 82. Göteryd 110. Foto på hällkiströse taget mot norr. Takblock och sidohällar syns i mitten av bilden. April 1997.

Göteryd 111

Kjellmark 22 / Fåglanäs
(Besiktigad april 1997)

Röse med hällkista som ligger norr om Fåglanäs, ca 22 m sydöst om en mindre skogsväg. Graven är belägen på en moränhöjd med exponering i stort sett åt alla riktningar. Det är ett ganska pampigt röse i ett bra läge. Sjön Römningen ligger ca 350 m väster om. Osäkert om det är sikt när inte växtlighet finns.

Röset är obetydligt övertorvat och diametern är 11 m och höjden är 0,75. I mitten finns en grop, 7x4 m stor (NNO–SSV) och 0,8 m djup. I mitten av gropen ligger en hällkista, 6x1,4 m (NNO–SSV) och 0,5 m djup. Både norra och södra gavelhällarna är synliga. Västra långsidan har 3 kantställda sidohällar och östra långsidan har 5 kantställda sidohällar. Ytterligare några hällar finns i och intill kistgropen.

För att se detta pampiga hällkiströse krävs en promenad in i skogen. Väl framkommen så slås man av att framtoningen i landskapet, trots den risiga granskogen, är mäktigt.

Figur 83. Göteryd 111. Planritning.

Figur 84. Göteryd 111. Foto på hällkiströse taget mot ostsydost. April 1997.

Göteryd 114

Kjellmark 19 / Tiokölna II
(Besiktigad maj 2002)

Röse med hällkista som ligger ca 30 m öster om vägen i Tiokölna, ner mot sjön Römningen. Graven är belägen på en åkerholme i en äng med exponering åt alla riktningar men främst i söder mot sjön. Detta är ett stort röse i ett pampigt läge. Ca 50 m nordnordost om röset ligger Göteryd 115.

Röset, som hör till de större i socknen, är övertorvat och beväxt med lövträd. Det har en storlek på 12–13 m i diameter och är 0,7 m hög. Odlingssten är påfört i kanterna. I mitten finns en grop, 6x1,5–2 m stor (N–S) och 0,5 m djup. I gropen finns en hällkista som har gavelsten i norr, 3 kantställda sidohällar i västra långsida, 3 kantställda sidohällar i östra långsida samt ytterligare 2 hällar i kistgropen. Hällkistan är minst 5x1,3–1 m stor.

Detta är ett mycket lättillgänglig hällkiströse där det ligger strax öster om vägen och är väl värt ett besök.

Figur 85. Göteryd 114. Planritning.

Figur 86. Göteryd 114. Fotot på den kraftigt beväxta åkerholmen med sitt hällkiströse är taget mot nordost. Maj 2002.

Göteryd 115

Kjellmark 20 / Tiokölna III
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger strax söder om Tiakölna ner mot sjön Römningen. Graven är belägen på tomtmark mellan bostadshus, ladugård och uthus. Exponering mot väster. Ca 50 m sydsydväst om ligger Göteryd 114.

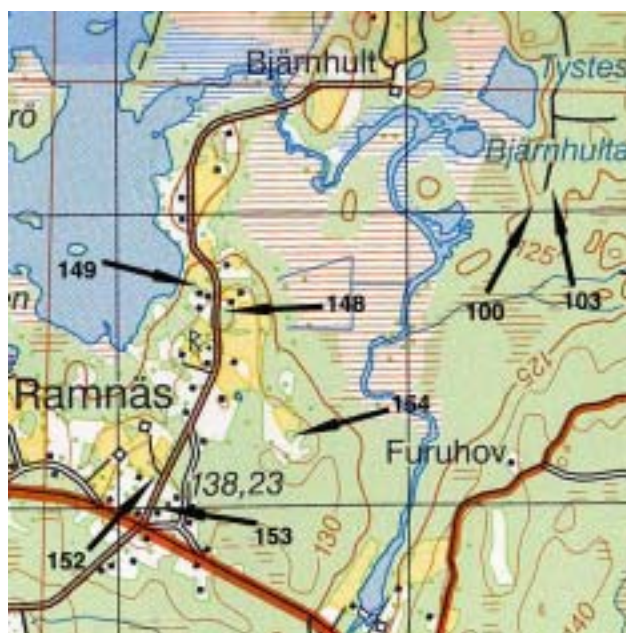
Röset är helt övertorvat och utgör en förhöjning där varken rösesten eller hällar är synliga. Storleken på röset är 9 m i diametern och 0,5 m högt. Det är belamrat med skräp och en hundkoja finns på toppen.

Trots att detta hällkiströse ligger inklämt på gårdstomten anar man ändå dess storlek och samspel med Göteryd 114.

Figur 87. Göteryd 115. Foto på hällkiströse taget mot nordnordost. Maj 2002.

Område 9

Figur 88. Område 9. Hällkistplats nr 100 – 103 – 148 – 149 – 152 – 153 – 154.

Göteryd 100

Kjellmark 30 / Bjärnhult V
(Besiktigad april 1999)

Röse med rest av hällkista som ligger i slutet av en skogsväg söder om Tystesjö och är beläget på västra sidan av en moränplåtå. Exponering framförallt i väster. Göteryd 103, mot vilken det är sikt, ligger 90 m nordnordost om.

Röset, som är övertorvat och är beväxt med granar, är 8 m i diameter och 0,3 m hög. I mitten finns en grop, 4x1,5 m stor (N–S) och 0,25 m djup. I gropen är två hållar synliga varav den ena är den norra gavelhällen. Den andra, en lös håll norr om gavelhällen, ligger inte i ursprungligt läge.

Detta hällkiströse är en av de otaliga som idag är belägen i skogsmark. Den är inte så framträdande i terrängen men ändå ganska synlig.

Figur 89. Göteryd 100. Foto på hällkiströse taget mot väster. April 1999.

Göteryd 103

Kjellmark – / Bjärnhult
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger söder om Tystesjö ca 37 m öster om samma skogsväg som Göteryd 100. Graven är belägen på en flack moränhöjd och har en svag exponering åt alla riktningar. Göteryd 100, mot vilken det är sikt, ligger 90 m sydsydväst om.

Röset, som är övertorvat och beväxt med granar, har en diameter på 8 m och en höjd på 0,6 m. I mitten finns en grop, 3x1,25 m stor (N-S) och 0,4 m djup. I norra änden är en gavelhäll synlig.

Även detta hållkiströse ger ett ganska hyggligt intryck där det ligger omgivet av granskogen.

Figur 90. Göteryd 103. Foto på hållkiströse taget mot sydväst. April 1997.

Göteryd 148:1

Kjellmark 49 / Ramnäs VI
(Besiktigad september 2002)

Röse med hållkista (enligt Prosten Rydeman) som ligger öster om Römningen, ca 4 m öster om en körväg. Graven är belägen på norra änden av en moränhöjd på ett impediment mellan åkrar. Exponering i alla riktningar. Det har troligen varit sikt mot Göteryd 149.

Röset är 14 m i diameter och ca 1–1,5 m högt. Norr om mitten i röset finns en grop på 4 m i diameter. Ytterligare en grop, 3 m i diameter, finns i rösets södra del. Västra kanten är skadad av grustäkt. Inga spår av hållkistan är synligt. Beväxt med större lövträd.

Detta hållkiströse, som är mycket lättillgängligt, är ett av dem man inte bör missa. Pampigt röse i ett pampigt läge.

Figur 91. Göteryd 148:1. Foto på hållkiströse taget mot nordväst. September 2002.

Göteryd 149

Kjellmark – / Ramnäs
(Besiktigad april 1997 / oktober 1999)

Röse (med hållkistgrop ?) som ligger ca 60 m öster om Römningen och 8 m nordväst om en sommarstuga. Graven är belägen på nordvästra kanten av en moränhöjd med exponering mot syd till norr, men framför allt mot väster. Röset ligger i ett pampigt läge.

Röset, som är övertorvat, är 12 m i diameter och 0,7 m högt. Hållkistgropen (5x2 m NNO-SSV) som

var synlig vid inventeringen 1949/50 har troligen blivit fylld med grus och platta stenar som utjämning av kullen. En stenmur löper tvärs över röset.

Hällkiströset är något svårtillgängligt där det ligger intill sommarstugan. Men det pampiga läget och sikten ner mot Römningen är värt besväret.

Figur 92. Göteryd 149. Foto på hällkiströse taget mot nordväst. Oktober 1999.

Göteryd 152

Kjellmark – / Ramnäs
(Besiktigad april 1997)

Röse med hällkistgrop som ligger vid Ramnäs ca 180 m nordost om väg 120. Graven är belägen på en moränhöjd på hagmark ca 5 m sydsydväst om en mindre väg och 6 m norr om respektive väster om stenmurar. Någorlunda exponering åt alla riktningar. Göteryd 153, till vilken det är sikt, ligger ca 90 m söder om.

Röset är delvis övertorvat och har en diameter på 9 m och en höjd på 0,6 m. I mitten finns en svag fördjupning, 4–5x1–2 m stor (NNO–SSV) och ca 0,15 m djup. Röset är skadat i väster och i sydsydväst finns ytterligare en grop.

Ett lättillgängligt hällkiströse som framför allt av denna anledning är värt ett besök.

Figur 93. Göteryd 152. Foto på hällkiströse taget mot nordost. April 1997.

Göteryd 153

Kjellmark 45 / Ramnäs II
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger vid Ramnäs ca 100 m nordost om väg 120. Graven är belägen på en gårdstomt på en moränrygg 25 m väster om en ladugård. Bra exponering åt alla riktningar. Göteryd 152, till vilken det är sikt, ligger ca 90 m norr om.

Röset, vilket delvis är övertorvat, är 9 m i diameter och 0,6 m högt. I mitten finns en grop, 5x1,5–2 m (N–S) och 0,4 m djup. En gavelsten är synlig i norr.

Detta hällkiströse är både lättillgängligt och värt ett besök.

Figur 94. Göteryd 153. Foto på hällkiströse taget mot nordväst. April 197.

Göteryd 154

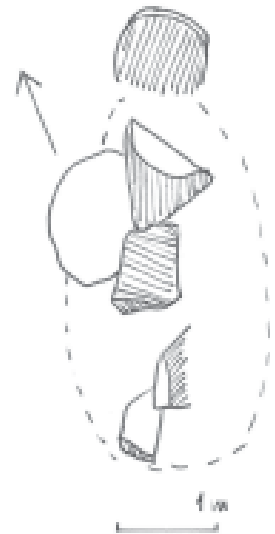
Kjellmark – / Ramnäs
(Besiktigad april 1997)

Röse med rest av hällkista som ligger mellan Ramnäs och Lillån strax sydost om en husgrund. Graven är belägen på en gårdstomt på en moränkulle med ganska bra exponering åt alla riktningar.

Röset, vilket är övertorvat och oval till formen, är 8x6–7 m stor (NNO–SSV) och 0,25 m hög. I mitten finns en svag grop 3x2 m (NO–SV) och 0,15 m djup. I norr syns en trolig gavelsten. I gropen finns ytterligare en, eventuellt fler hällar samt dessutom stenblock och klumpstenar.

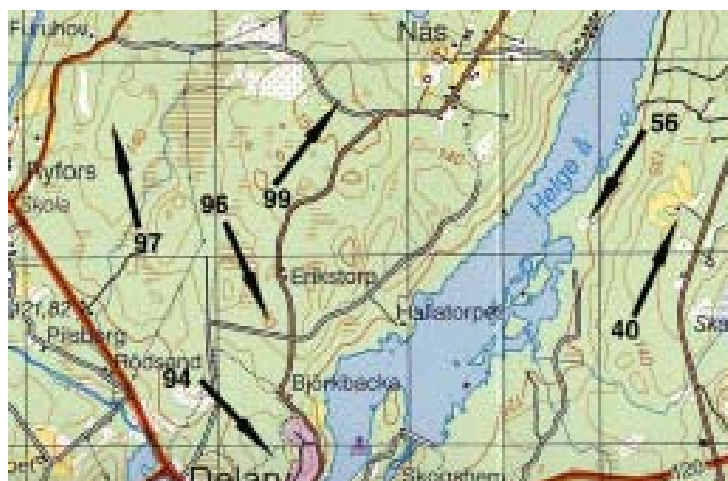
Detta hällkiströse är ett av de få som inte gav något större intryck.

Figur 95. Göteryd 154. Planritning.

Figur 96. Göteryd 154. Foto på hällkiströse taget mot öster. April 1997.

Område 10

Figur 97. Område 10. Hällkistplats nr 40 – 56 – 94 – 96 – 97 – 99.

Göteryd 40

Kjellmark 52 / Skateboda
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger på tomtmark öster om Helgeå, 28 m söder om ett boningshus och 23 m väster om ett uthus. Graven är belägen på en moränkulle med exponering åt alla riktningar.

Röset är delvis övertorvat och beväxt med buskar och träd (en och ek). Storleken på röset är 9x6 m (N–S) och 0,6 m högt. Enstaka kisthällar är synliga, 3 hällar i väster långsida och 2 hällar i öster långsida. I södra (gavel-)ändan syns två mindre stenar. Hällkistan kan vara minst 5 m lång och 1–1,3 m bred. Kistans riktning är N–S.

Hällkiströset är pampigt där det ligger på sin kulle. Det ligger dock nära boningshuset så fråga om lov innan ett besök planeras.

Figur 98. Göteryd 40. Planritning.

Figur 99. Göteryd 40. Foto på hällkiströse taget mot norr. April 2002.

Göteryd 56

Kjellmark – / Skateboda
(juli 1994 / augusti 2001)

Röse med rest av hällkista som ligger öster om Helgeå, 5 m sydost om en skogsväg och 65 m sydväst om ett vägsäl mellan skogsvägar. Graven är belägen i skogsmark på kanten av en moränrygg. Området är övervuxen med granplantor och snårig ungskog med nästan ingen sikt varför gravanläggningen ej kunde besiktigas.

Enligt inventeringen (1949/50) består graven av ett 6x5 m stort övertorvat röse (NO–SV) som är 0,25 m hög. I mitten finns en rest av en hällkista, 2,25x1 m. I nordvästra långsidan finns 2 hällar och i sydöstra långsidan finns en häll.

Detta är det enda hällkiströse jag inte lyckades finna. Om någon gör ett försök önskar jag lycka till.

Göteryd 94

Kjellmark – / Väraberga
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista (?) som ligger strax norr om Delary, ca 10 m öster om en skogsstig intill en stenmur. Graven är belägen på en mindre moränkulle beväxt med granplantor. Liten exponering åt alla riktningar.

I röset, 8x6 m stort och 0,4 m högt enligt inventeringen 1949/50, finns en antydning till en grop (NO–SV). Några hällar var ej synliga.

På grund av växtligheten är röset svåröverskådligt, närmast obefintlig i sin framtoning. Men lyckan av att hitta fram till rätt plats var värt skogspromenaden.

Figur 100. Göteryd 94. Fotot på hällkiströset som skymtar i den buskiga terrängen är taget mot sydväst. Maj 2002.

Göteryd 96

Kjellmark – / Hämpersköp
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger väster om en skogsväg mellan Delary och Näs, ca 140 m nordväst om ett vägkors. Graven är belägen på västsidan av en moränrygg i skogsmark. Exponering åt alla riktningar utom mot norr.

Röset, som är övertorvat och beväxt med granar är ovalt till formen. Det har en storlek på 8x6 m (NNO–SSV) och en höjd av 0,4 m. I mitten av röset finns en grop, 4x1,25 m stor (NNO–SSV) och 0,6 m djup. I södra delen av gropen finns en gavelsten. Ytterligare hällar ligger i gropen. Norra delen av röset är skadat av en rotvälta varvid en häll har rivits upp.

Med hjälp av kompass går detta hållkiströse lätt att finna fram till. Röset ger ett rofyllt intryck där det ligger mellan glesa granstammar.

Figur 101. Göteryd 96. Foto på hållkiströse taget mot söder. Maj 2002.

Göteryd 97

Kjellmark 57 / Ryfors II
(Besiktigad maj 2002)

Hällkistan med sitt röse ligger ca 150 m sydsydost om en ledningsgata och ca 105 m ostsydost om hörnet av en granplantering (före detta åker). Graven ligger i ett pampigt krönläge på en moränrygg i skogsmark med exponering åt alla riktningar.

Röset är övertorvat, har en storlek på 11x9 m (N-S) och en höjd av 0,6 m. I mitten finns en grop, 4x2 m stor (N-S) och 0,5 m djup. I norra och södra änden finns gavelstenar. En håll i västra och en håll i östra långsidorna är synliga. Storleken på kistan är 4,1x1-1,3 m.

Med hjälp av ledningsgatan och kompassen och efter en strapatsrik skogs promenad är hållkiströset en upplevelse.

Figur 102. Göteryd 97. Planritning.

Figur 103. Göteryd 97. Foto på hållkiströse taget mot västsydväst. Maj 2002.

Göteryd 99:1 och 99:2

Kjellmark 62 och 60 / Näs IV och Näs II
(Besiktigad juli 1994)

Göteryd 99:1

Röse med rest av hållkista som ligger väster om Näs, 3 m nordost om vägen. Graven är väl synlig där den ligger mellan vägen, gammalt åkerstycke och en granplantering. Den är belägen på en flack moränplatta med exponering åt alla riktningar.

Röset, som är övertorvat, är 9 m i diameter och ca 0,4 m högt. I mitten finns en grop, 4x1,5 m stor (NNO–SSV) och 0,5 m djup. I gropen är troliga hållar samt rösesten synliga. I rösets nordöstra kant syns ytterligare hållar.

Ett mycket lättillgängligt hållkiströse om än inte särdeles uppseendeväckande.

Figur 104. Göteryd 99:1. Foto på hållkiströse taget mot nordnordväst. Juli 1994.

Göteryd 99:2

I en intilliggande åker finns, enligt Prosten Rydeman, platsen för en borttagen hållkista.

Område 11

Figur 105. Område 11. Hällkistplats nr 2 – 4 – 5 – 6 – 53 – 55.

Göteryd 2

Kjellmark –/
(Besiktigad september 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger söder om Holmseryd ca 140 m söder ut i ett kraftledningskruss och ca 50 m väster om södergående kraftledningsgata. Graven är belägen på en smal öst-västgående moränrygg i skogsmark. Exponering i alla riktningar, framför allt i norr och söder.

Kraftigt övertorvat röse, 13x11 m (NO–SV) och 0,5 m hög med delvis synlig kantkedja. Röset är mycket gropigt.

Med hjälp av ledningsgata och kompass kan man leta sig fram till detta hällkiströse.

Figur 106. Göteryd 2. Foto på hällkiströse taget mot norr. September 2002.

Göteryd 4

Kjellmark 95 / Sköldsbygd III
(Besiktigad april 1990 / oktober 1999)

Röse med hällkista som ligger strax sydost om Delary, inom ett område där ytterligare 3 stycken hällkistor finns utefter samma väg. Graven ligger ca 6 m ostnordost om vägen, på skogsmark som är planterad med gran. Terrängen utgörs av en moränrygg som är relativt flack. Om man bortser från träden runt om är hällkistan relativt synlig och den har en svag exponering i alla riktningar.

Röset, som är kraftigt övertorvat, har en storlek på ca 11×8,3 m (NNO–SSV) och är ca 0,5 m högt. Kistans troliga yttermått är 5,1×1,6 m. Den ligger nästan i N–S. Det som idag syns av kistan är den södra gavelhällen samt de flesta kiststenarna i långsidorna, 4 sidohällar i väster och 2 sidohällar i öster. Mindre stenar och även en ”torrmur” finns mellan långsidornas hällar. En trolig takhäll ligger på röset väster om kistan.

Ett lättillgängligt hällkiströse med väl synliga kiststenar som är värt ett besök.

Figur 107. Göteryd 4. Planritning.

Figur 108. Göteryd 4. Foto på hällkiströse taget mot sydsydväst. Hällkistans stenar syns tydligt i mitten av bilden. Oktober 1999.

Göteryd 5:1 och 5:2

Kjellmark 93 / 94 / Sköldsbygd I och Sköldsbygd II
(Besiktigad april 2002)

Två rösen med rest av var sin hällkista som ligger ca 1 km söder om Delary utefter samma väg som Göteryd 4. Rösena är belägna väster om vägen på tomtmark i en trädgård, Göteryd 5:1 väster om boningshus och Göteryd 5:2 söder om. Tomten ligger på en moränhöjd. Ingen direkt exponering, möjligen svag åt söder.

Göteryd 5:1

Röset, som är övertorvat och beväxt med buskar lövträd och gran, är ovalt till formen har en storlek på 8×7 m (NO–SV) och är ca 0,6 m högt. I mitten finns en rest av hällkistan, 2,1×1,1 m (NO–SV) där 2 hällar i nordvästra långsidan och 1 häll i sydöstra långsidan är synliga. Hällkiststenarna ligger i en grop, 3,5 m i diameter. Röset ligger ca 7 m nordväst om Göteryd 5:2.

Figur 109. Göteryd 5:1. Foto på hällkiströse taget mot norr. April 2002.

Göteryd 5:2

Röset, som är övertorvat och beväxt med buskar lövträd och gran, är även detta ovalt till formen men något större än det förra. Röset är 10×8 m (NO–SV) och ca 0,4 m högt. Kistan, som ligger i NO–SV har en trolig storlek på 7×1,75 m. Gavelhällar är synliga i nordost och sydväst. 4–5 hällar är synliga i väster

långsida. Röset ligger ca 7 m sydost om Göteryd 5:1.

Figur 110. Göteryd 5:2. Foto på hällkiströse taget mot öster. April 2002.

De två hällkiströsen är någorlunda synliga där de ligger på tomten. De upplevs dock inte speciellt markerade i terrängen.

Göteryd 6

Kjellmark 88 / Kölaboda V
(Besiktigad april 1990)

Röse med rest av hällkista som ligger norr om och utefter samma väg som Göteryd 4 och 5:1-2, ca 15 m sydväst om vägen. Graven ligger på en moränhöjd mitt i en ledningsgata i skogsmark. Ingen direkt exponering.

Röset, vilket är övertorvat, har en storlek på 8 m i diameter och är ca 0,35 m högt. I röset finns en grop, ca 4x2 m stor (NNO–SSV) och 0,1 m djup. En kantställd häll är synlig i gropen. Storleken på kistan går ej att avgöra.

Tack vare ledningsgatan är hällkiströset relativt lättillgängligt.

Figur 111. Göteryd 6. Foto på hällkiströse taget mot sydväst. April 1990.

Göteryd 53

Kjellmark 86 / Kölaboda III
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista ligger på fastigheten Storegårdens ägor mellan Kölabodasjön och väg 120 mot Älmhult. Graven är belägen på en liten moränkulle i en hagmark söder om en åker och ca 15 m nordväst om en dålig körväg. Svag exponering åt alla riktningar utom mot öster.

Röset som delvis är övertorvat är 9 m i diameter och 0,6 m högt. I mitten av röset finns en oregelbunden grop ca 3x2 m stor (N–S) och 0,2 m djup. 3 m från rösets nordnordöstra kant syns en kantställd häll vilken troligen är en sidohäll i öster långsida.

För att ta sig in till detta hällkiströse får man fråga gårdsägaren om lov att passera. Det är värt besväret för den har ett fint läge.

Figur 112. Göteryd 53. Foto på hällkiströse taget mot nordost. April 2002.

Göteryd 55:1 och 55:2

Kjellmark 84 och 85 / Kölaboda I och Kölaboda II
(Besiktigad april 1990)

Göteryd 55:1

Röse med rest av hällkista som ligger strax norr om Göteryd 4, ca 400 km sydost om Delary. Graven är belägen på en svag moränrygg i skogsmark. Vid besiktningstillfället var den ej beväxt. Ingen direkt exponering.

Röset är helt övertorvad och har en storlek på ca 9–10 m i diameter och 0,4 m högt. En kantkedja är synlig i väster. I mitten finns en grop ca 4x1,5 m stor (NO–SV) och 0,3 m djup. En häll är synlig i norra kanten av gropen.

En relativt lättillgänglig om än något oansenlig hällkistplats.

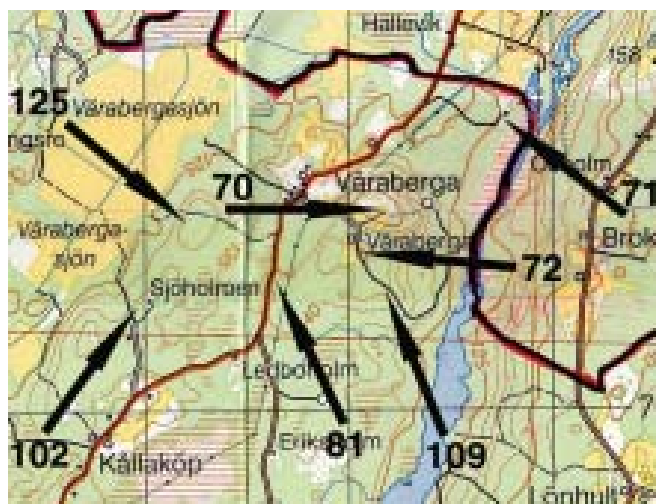

Figur 113. Göteryd 55:1. Foto på hällkiströse taget mot nordost. April 1990.

Göteryd 55:2

Omedelbart sydsydväst om hällkistan finns ytterligare en stensättning, 15 m i diameter och 0,2 m högt, vilken registrerades vid inventeringen 2001. Stensättningen har en synlig kantkedja i nordväst. Enligt Prosten Rydeman är detta en förstörd hällkista.

Område 12

Figur 114. Område 12. Hällkistplats nr 70 – 71 – 72 – 81 – 102 – 105 – 109.

Göteryd 70

Kjellmark 23 / Väraberga I
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger mellan Helgeå och vägen mot Pjätteryd. Graven är belägen på en moränhöjd på ett impediment i en hage väster om ett boningshus. Impedimentet är beväxt med lövträd och buskar. Platsen har en vid utsikt och det är exponering åt alla riktningar. Strax norr om, 250 m, ligger Göteryd 72.

Röset är bland de större hällkiströsetna i socknen och ger ett pampigt intryck. Storleken på röset är 13x11 m (N-S) och 0,7 m högt. I mitten av röset finns en grop som är 6x1,5 m (N-S) och 0,3 m djup. I gropen finns tre hållar i östra långsidan, en håll i den västra långsidan och två lösa hållar i mitten. Längden på kistan går ej att avgöra men bredden är 1,25 m.

Hällkiströset ger ett mycket pampigt intryck när man på håll närmar sig det. Väl värt ett besök.

Figur 115. Göteryd 70. Foto på hällkiströse taget mot sydväst. April 2002.

Göteryd 71

Kjellmark – / Väraberga
(Besiktigad juni 1999)

Röse med rest av hällkista som ligger väster om Helgeå intill sockengränsen i nordost mot Pjätteryd. Graven är belägen på västra kanten av en flack plåtå med exponering mot väster. Avståndet till Helgeå är 100 m, men dagens växtlighet skymmer sikten. Terrängen utgörs av ett gränsområde mellan äng och tät granskog.

Röset som är övertorvat och beväxt med buskar har en storlek på dryga 9 m i diameter och 0,7 m högt.

I mitten finns en oregelbunden grop, 4,25x1–1,5 m (NO–SV) och ca 0,5 m djup. I gropen i nordost ligger en lös håll, i sydväst syns två troliga gavelhällar. I nordvästra långsidan syns två hällar och i sydöstra långsidan syns en håll. Kistan har varit minst 4,25x1 m (NO–SV).

Hällkiströset är något svåröverskådligt där det ligger mellan stora granar. Det ger inget större intryck.

Figur 116. Göteryd 71. Foto på hällkiströse taget mot söder. Juni 1999.

Göteryd 72

Kjellmark – / Väraberga
(Besiktigad juni 1999)

Röse med rest av hällkista som ligger mellan Helgeå och vägen mot Pjätteryd, ca 250 m söder om Göteryd 70. Graven är belägen öster om markvägen på en markerad höjd med exponering i alla riktningar.

Röset, som är övertorvat och beväxt med lövträd, gran och buskar, är ovalt till formen och ca 9x7 m stort (N–S) och 0,6 m högt. I mitten finns en grop, 4,5x1,3 m stor (N–S) och 0,6 m djup. I gropens södra del är en gavelhäll synlig. Röset kan ha varit större åt nordost där det idag finns en grop som verkar grävd genom röset.

Ett någorlunda lättillgängligt hällkiströse som dock är svårt att överblicka på grund av växtligheten.

Figur 117. Göteryd 72. Foto på hällkiströset som skymtar genom den snåriga växtligheten är taget mot söder. Juni 1999.

Göteryd 81

Kjellmark 31 / Kållaköp
(Besiktigad juli 1994 / april 2002)

Röse med rest av hällkista ligger ca 12 m öster om vägen mot Pjätteryd. Graven är belägen på krönet av en flack moränrygg i skogsmark som vid senaste besiktningstillfället var förvandlat till kalhygge. Exponeringen är minimal.

Röset är relativt flack endast 0,2–0,3 m hög. Formen är något oval och den är 8x7 m (N–S). Graven är övermossad. Både den norra och södra gavelhällen är synliga. Kistans storlek kan ha varit 4,7x0,8 m (N–S).

Ett ganska anspråkslöst hällkiströse.

Figur 118. Göteryd 81. Foto på hällkiströse taget mot söder. Längst fram syns den södra gavelhällen. Juli 1994.

Göteryd 102

Kjellmark – / Väraberga
(Besiktigad april 2002)

Hällkista, rest av, som ligger nordost om skogsvägen mot Sjöholm ca 3 m nordost om stengärdesgård. Hällkistresten är belägen på en moränhöjd med exponering framför allt i väster.

Hällkistresten består av en synlig häll. Den andra hällen som skulle finnas enligt inventeringen 1949/50 återfanns ej.

Inte mycket att se men dock en rest av en hällkista.

Figur 119. Göteryd 102. Fotot är taget mot sydost. Hällkiststenen syns i mitten av bilden till höger om trädstammen. April 2002.

Göteryd 105

Kjellmark 25 / Väraberga III
(Besiktigad maj 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger 5 m sydost om en skogsväg och 7 m söder om en annan skogsväg. Graven är belägen på södra kanten av en flack moränrygg och exponerad i sydväst till sydost. Fint läge.

Röset, som är övertorvat, är 8 m i diameter och 0,6 m högt. I mitten finns en kraftig grop, 3×1,5–2 m stor (N–S) och 0,9 m djup. I gropens sydvästra del syns en kantställd häll. På röset runt gropen ligger 3 lösa hällar.

Ett fint litet hällkiströse som är värt ett besök. Relativt lättillgängligt.

Figur 120. Göteryd 105. Foto på hällkiströse taget mot söder. Maj 2002.

Göteryd 109

Kjellmark – / Väraberga
(Besiktigad juni 1995)

Röse med rest av hållkista som ligger ca 20 m sydväst om en skogsväg söder om Vära. Röset är belägen på nordostsluttningen av en markerad moränrygg i skogsmark med exponering åt alla riktningar.

Röset, som är övertorvat och beväxt med gran, är 11,5x10,2 m stort (N–S) och 0,75 m högt. I mitten, i en fördjupning 3–4x1,25 m (NNO–SSV), finns rest av en hållkista där 2 hållar i östra långsidan är synliga.

Med lite tålamod kan man leta sig fram till hållkiströset och uppleva dess mäktighet där det ligger i granskogen.

Figur 121. Göteryd 109. Foto på hållkiströse taget mot norr. Juni 1999.

Område 13

Figur 122. Område 13. Hällkistplats nr 10 – 13 – 14 – 15 – 31 – 441.

Göteryd 10

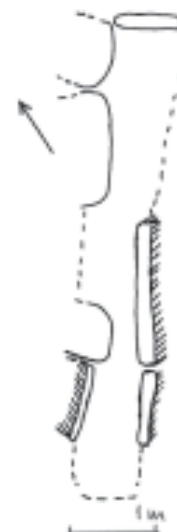
Kjellmark 75 / Brokhult VI
(Besiktigad november 1992)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 1 km söder om Brokhult utefter vägen mot Aspönd. Graven ligger i östra kanten mot en ledningsgata vilken sträcker sig över en moränrygg i skogsmark. Exponering mot norr.

Röset, som är något ovalt, är övertorvat och har en storlek på 11,5×10–11 m (NO–SV) och en höjd av 1,0 m. En stengärdesgård passerar ca 2 m sydväst om kistan varför röset kan ha varit större åt detta håll. Kistan ligger i NNO–SSV och är 5,3×1,0 m stor. En gavelhäll finns i norr, 2 hällar i östra långsida och 4 hällar i västra långsida.

Hällkistan undersöktes av Knut Kjellmark 1910 varvid en skafthålsyx och retuscherade flintavslag tillvaratogs. (Kjellmark 1911 s.95; 1932–40; 1943a) Fynden förvaras på Statens Historiska Museum i Stockholm (SHM 16440:XXXIII, Brokhult).

Hällkiströset är något svårtillgängligt men tack vare ledningsgatan är det inte helt fruktlöst att leta rätt på det.

Figur 123. Göteryd 10. Planritning.

Figur 124. Göteryd 10. Foto på hällkiströse taget mot norr. November 1992.

Göteryd 13

Kjellmark 71 / Brokhult II
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 2 km söder om Brokhult. Graven är belägen på västra sidan av en svag moränhöjd i flack skogsmark 10 m söder om en ledningsgata och 15 m öster om en skogsväg.

Ingen direkt exponering. Graven ligger ca 250 m nordost om Göteryd 14.

Röset som är svagt övertorvat och delvis beväxt med gran är 10 m i diameter och 0,5 m högt. Hällkistan är väl synlig med stora tak- och vägghällar. Kistan är 5x1–1,5 m (NO–SV). Kistan har synliga gavelhällar i nordost och sydväst. I nordvästra långsidan syns 1 häll och i sydöstra långsidan syns 2 hällar varav en lutar kraftigt inåt. En takhäll är synlig i sydväst. 5 lösa hällar, större och mindre, ligger på röset i nordväst.

Ett fint hällkiströse som är mycket väl värt ett besök trots den långa skogs promenaden.

Figur 125. Göteryd 13. Planritning.

Figur 126. Göteryd 13. Foto på hällkiströse med synliga kiststenar taget mot sydost. April 2002.

Göteryd 14

Kjellmark 70 / Brokhult I
(Besiktigad april 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 2 km söder om Brokhult. Graven är belägen ca 250 m sydväst om Göteryd 13 på nordvästra sidan av en svag moränhöjd med exponering i sydväst till nordväst. Röset ligger 20 m väster om en skogsväg.

Röset som är övertorvat och beväxt med granar har en storlek på 10 m i diameter och 0,7 m högt. Hällkistan är, liksom Göteryd 13, väl synlig med stora tak- och vägghällar. Det finns en gavelhäll i norr men ej i söder. Kistans storlek är minst 4,7x1,35 m (NO–SV). Tre stycken hällar syns i öster långsida och fyra hällar syns i väster långsida. Ytterligare 6 hällar ligger på hällkistan och röset varav minst en är ett takblock.

Hällkiströset ger ett fint intryck när man närmar sig det från nordost. Det är väl värt att ta den långa skogs promenaden.

Figur 127. Göteryd 14. Planritning.

Figur 128. Göteryd 14. Foto på hällkiströse med synliga kiststenar taget mot väster. April 2002.

Göteryd 15

Kjellmark – / Brokhult
(Besiktigad november 1992)

Röse med rest av hällkista som ligger knappt 1 km norr om väg 120 mot Älmhult. Graven är belägen ca 6 m sydöst om en skogsväg på en liten moränrygg i skogsmark som vid besiktningstillfället utgjordes av ett kalhygge. Exponering mot söder.

Röset är övertorvat och ca 7,5 m i diameter och 0,5 m högt. Hällkistan ligger nästan exakt i N-S. En gavelhäll är synlig i norr. Tre sidohällar är synliga i östra långsida samt ytterligare en lös mindre häll. På rösets östra sidan finns en lös häll. Storleken på kistan uppgår till minst 3×0,8 m (troligen 4×1 m).

Enligt uppgifter från inventeringen 1949/50 skall kistbotten vara täckt med kullerstenar.
Ett något oansenligt men relativt lättillgängligt hällkiströse.

Figur 129. Göteryd 15. Planritning.

Figur 130. Göteryd 15. Foto på hällkiströse taget mot söder. November 1992.

Göteryd 31

Kjellmark 81 / Romarehyltan
(Besiktigad november 1992)

Röse med rest av hällkista som ligger ca 150 m norr om väg 120 mot Älmhult, strax väster om Brokhult. Graven är belägen ca 37 m SV om den äldre landsvägen på en markerad moränhöjd och exponerad mot väster.

Röset som är övertorvat är 10,5×6,5 m stort (N-S) och 0,5 m högt. I rösets mitt finns en grop som är 4,5×2,75 m stor och 0,5 m djup. I gropens norra del syns en lutande häll vilken troligen är en sidohäll i öster långsida. I övrigt finns ett antal hällar spridda/uppkastade i röset. Kistans storlek går ej att avgöra. Trolig riktning på hällkistan är N-S. I mitten av hällkistan finns en mindre metallskylt uppsatt.

Ett lättillgängligt men ej allt för iögonfallande hällkiströse.

Figur 131. Göteryd 31. Planritning.

Figur 132. Göteryd 31. Foto på hällkiströse taget mot söder. November 1992.

Göteryd 441

Kjellmark –/
(Besiktigad september 2002)

Röse med rest av hällkista som ligger på skogsmark, ett gammalt kalhygge, på västra krönet av en kraftig moränhöjd och ca 60 m nordnordost om en mindre markväg. Exponering i riktningarna syd till norr.

Rösets storlek är svårt att bedöma men skall enligt inventeringen vara ca 10 m i diameter och 0,1–0,3 m högt. I södra delen syns en häll som lutar kraftigt. Röset är täckt med ljung och gräs och beväxt med björksly och granplantor.

Med kompassriktning och avståndsmätning kan man leta sig fram till hällkiströset som dock är något svåröverskådligt på grund av växtligheten.

Figur 133. Göteryd 441. Fotot är taget mot nordnordost. Hällkiströset är beläget på den förhöjning som skimtar, bakom växtligheten, i mitten av bilden. September 2002.

Platser med borttagna hällkistor / hällkiströsen

Figur 134. Karta över hela Göteryd med markerade platser för borttagna eller uppgift om hällkistor.

Göteryd 82

Kjellmark 6 / Bårshult I
(Besiktigad april 1997)

Kunde vid besiktningstillfället ej lokalisera röset. Den, enligt inventeringen 1949/50, närliggande torppgrunden var synlig. Enligt inventeringsuppgifterna är hällkistan borttagen. Röset skall ha varit 9 m i diameter och 0,6 m högt. I mitten skall ha funnits en grop, 3x0,75 m (NO-SV) och 0,2 m djup.

Göteryd 85

Kjellmark – / Bårshult
(Besiktigad april 1997)

Plats för bortodlad hällkista. Kunde vid besiktningen inte lokalisera platsen. Enligt inventeringen 1949/50 ligger 4 hållar i en stenmur (N-S) 1–4 m söder om nordvästra hörnet av en åker.

Göteryd 89

Kjellmark 7 / Bårshult II

Plats för hällkista ”där J. Andreassons hus är byggt”.

Göteryd 135

Kjellmark 12 / Ekenäs V

Uppgift om ”Jättarör” som lär ha legat på platsen för boningshuset, vilket uppfördes för ca 130 år sedan.

Göteryd 162

Kjellmark 63 / Ljunggårdsköp I

Plats för borttaget röse med hällkista söder om Ljunagårdsköp. Hällarna lär ha tagits till köksgolv i en stuga 5 m söder om platsen och graven var helt bortodlat i början av 1900-talet.

Göteryd 176

Kjellmark 58 / Ryfors III
(Besiktigad april 2002)

Plats för borttaget röse, öster om Ryfors vid vägen mot Våra. Platsen är belägen 3 m väster om vägen på

en moränrygg i hagmark. Exponering framför allt mot väster, mot Lillån.
Hällar från kistan lär ha tagits till byggnation av ladugården i Ryfors.

Göteryd 197

Kjellmark 38 / Judhult III

Plats för borttaget röse med hällkista strax söder om Judhult och Göteryd 179. En beskrivning från 1922 omnämner platsen som där ”Bengt i Judhults boningshus uppfördes”. Fynden från den ”utjämnade jättagraven” beskrivs av Prosten Lamech Rydeman som ”många små konstiga flintstycken och en stor gråstensslägga”.

Göteryd 208

Kjellmark – / Burhult

Plats för borttaget röse med hällkista öster om vägen mot Burhult och ca 8 m sydöst om ett boningshus. Platsen är belägen på en gårdstomt på en moränhöjd ca 80 m sydsydost om Göteryd 207. Enligt inventeringen skall röset ha varit 0,6 m högt och kistans riktning skall ha varit NO–SV.

Göteryd 226

Kjellmark 110 / Burhult III

Plats för bortodlat röse med hällkista. Platsangivelsen är ungefärlig. I åkern omkring har flintföremål påträffats.

Göteryd 298

Kjellmark 56 / Ryfors I

Platts för hällkista ”där ladugården är uppförd”.

Göteryd 350

Kjellmark 92 / Jämnhult IV

Plats för hällkista ”å Frydendal Sörenssons gård, blott få meter Ö om mangårdsbyggnaden”.

Platser med uppgift om hällkistor

Enligt Pastor Lamech Rydeman

Göteryd 7 / K –

Göteryd 99:2 / K 60 / Näs II

”å Skattegården, på N. Aug. Holmqvists skogsmark, där nu en åker finnes.”

Göteryd 131:2 / K 9 / Ekenäs II

”helt nära Ekenäs I.”

Göteryd 142 / K 32 / Sjuhult

”där Charlotta Svenssons stuga nu står.”

Göteryd 157 / K 47 / Ramnäs IV

”å Ramnäs ”Hultet”, 200 m NÖ om manbyggnaden. Kistan 6 m l och 1 m br.”

Göteryd 199 / K 33 / Gösköp I

”å Karl Aug. Magnussons gårdsplan.”

Göteryd 263 / K 28 / Bjernhult III

”där boningshuset i Bjernhult ligger.”

Göteryd 283 / K 59 / Näs I

”å Näs Västregård på J. Magnussons gårde.”

Göteryd 284 / K 61 / Näs III

”å Fredr. Johanssons gårde.”

Göteryd 318 / K 46 / Ramnäs III

”å Simonsgård.”

Göteryd 331 / K 98 / Elisköp III

”å A. Hylls hemmansdel.”

Göteryd 334 / K 104 / Gårdstadköp VI

”omkring 50 m från Ingrid Stina Göranssons stuga.”

Göteryd 345 / K 106 / Gårdstadköp VIII

”40 m NÖ om Johannessons boningshus.”

Göteryd 346 / K 105 / Gårdstadköp VII

”ungefär 350 m S om N. J. Svenssons boningshus.”

Göteryd 429:2 (2 st) K – /

Hällkistplatser enligt Kjellmarks anteckning vilka ej har kunnat kopplas ihop med inventeringens registreringar.

Lokaliseringen av dessa hällkistplatser har ej kunnat göras då den karta som Kjellmark hänvisar till ej finns att tillgå.

K 11 / Ekenäs IV

”å f.d. Sven Göranssons ägor.”

K 16 / Ekenäs VII

”å en liten holme i sjön Römningen. Holmen tillhör Ekenäs Lillegård.”

K 17 / Ekenäs X

”å Norregården, å ett hemman, som ägdes av Strömsnäsbruk AB, på dettas östra åkergräde träffa vi på en rätt långsträckt hällkista med flera av sina stenar i behåll.”

K 18 / Tiakölna I

/R-n 1911, n:r 14/ Utkast n:r 17. Borta.

K 21 / Tiakölna IV

Borta.

K 24 / Väraberga II

” i Väraberga skogsmark, 100 m V från Sofia Danielssons boningshus.”

K 29 / Bjernhult IV

Ej långt från Bjernhult II

K 34 / Lönhult

”enl. traditionen en jättegrav, vars stenmassa för länge sedan omsats i stengärdesgård.” Borta.

K 41 / Judhult VI

/å J. Johansons arrendegård./

K 42 / Judhult VII

”å Lillegård, 450 m ONO från manbyggnaden.”

K 43 / Judhult VIII

”å Lillegård, 180 m NV från manbyggnaden.”

K 51 / Ramnäs VIII

”100 m N om Ranäs VII.”

K 66 – 67 /

I skogsmark omkring 500 m NÖ (den ena) och ÖSÖ (den andra) om ett f.d. grendajärtorp, beläget nära landsvägen mitt emellan Ry och Delary.

K 68 / Hempersköp I

Bestämd av kyrkoherde Sellergren.

K 69 / Hempersköp II

Bestämd av kyrkoherde Sellergren, strax NNO om fabriksbyggnaderna vid Delary, Ö om Helgeån.”

K 72 / Brokhult III

”å Jan Anderssons ägor”

K 73 / Brokhult IV

”å And. Petter Nilssons ägor.”

K 74 / Brokhult V

”200 m S om skolhuset, på en höjd.”

K 76 / Brokhult VII

”å Alvar Anderssons ägor.”

K 77 / Brokhult VIII

”å J. V. Mårtenssons skog.”

K 78 / Brokhult IX

”å J. V. Mårtenssons skog.”

K 79 / Brokhult X

”å K. J. Ekdals utmark.”

K 80 / Varaböke I

”i bokparken SV om mangårdsbyggnaden.”

K 82 / Strömmaköp II

”å Strömmaköps utmark, några få meter N om Frans Åbergs boningshus.”

K 83 / Strömmaköp I

Utan närmare lokaluppgift eller beskrivning

K 87 / Kölaboda IV

” å St. Kölaboda, ett par hundra meter Ö om Kölaboda II

K 101 / Gårdstaköp III

”å Joh. Kamitz’ ägor.”

K 107 / Gårdsaköp IX

”å Gust. Jönssons skogsmark.”

K 112 / Holmseryd I

”V om korpral Roots gård.”

K 113 / Holmseryd II

”N om korpral Roots gård.”

K 114 / Holmseryd III

”350 m Ö om Henning Roots manbyggnad.”

K 115 / Holmseryd IV

”på en åker, tillhörande J. Salomonsson i Holmseryd, belägen N om dennes bostad.”

